

Slavica PENEV

EKONOMSKE I EVROPSKE PERSPEKTIVE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Network of Parliamentary Committees
for Economy and Finance of the
Western Balkan countries

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

Institute of
Economic Sciences

**EKONOMSKE I EVROPSKE PERSPEKTIVE
ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA**

Slavica Penev

Naziv originala

Economic and European perspectives for the Western Balkan countries

Slavica Penev

Ekonomске i evropske perspektive zemalja Zapadnog Balkana

Izdavači

Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD)

Regionalna mreža parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije zemalja Zapadnog Balkana

Ekonomski fakultet iz Sarajeva

Institut ekonomskih nauka iz Beograda

Recenzenti:

Peter Sanfey

Fikret Čaušević

Ahmet Mancellari

Andreja Marušić

Prevod

Slavica Penev

Tehnička obrada

ALTO

Štampa

Topalović

Tiraž: 500

ISBN 978-86-89465-01-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338.1(497)"2000/2013"

339.923:061.1EU(497)"2000/2013"

330.34(497)"2000/2013"

ПЕНЕВ, Славица, 1955-

Ekonomске i evropske perspektive zemalja
Zapadnog Balkana / Slavica Penev ; [prevod
Slavica Penev]. - Beograd : Institut
ekonomskih nauka, 2013 (Valjevo : Topalović).
- 159 str. : graf. prikazi, tabele ; 28 cm

Prevod dela: Economic and European
Perspectives of Western Balkan Countries. -
Tiraž 500. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija: str.
153-157.

ISBN 978-86-89465-01-3

a) Привредни развој - Балканске државе -
2000-2013 b) Европске интеграције -
Балканске државе - 2000-2013 c) Балканске
државе - Транзиција - 2000-2013
COBISS.SR-ID 196054284

KLAUZULA O OSLOBAĐANJU OD ODGOVORNOSTI

Izradu ove publikacije je omogućila i podržala Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD). Sadržina ove publikacije isključivo odražava stavove autora, i ne predstavlja stavove WFD.

PREDGOVOR

Regionalna saradnja između parlamenata zemalja Zapadnog Balkana je otpočela 2004. godine na regionalnoj konferenciji parlamenata: „Uloga parlamenata u ekonomskoj politici, institucionalnim i pravnim reformama u zemljama Jugoistočne Evrope“, održanoj u Dubrovniku 2004. godine u organizaciji Fondacije Friedrich Ebert, u saradnji sa OECD-om i Paktom za stabilnost Jugoistočne Evrope. Ideja za izradu regionalnog projekta koji bi se fokusirao na ulogu parlamenata u procesu ekonomskih reformi, nastala je tokom te konferencije. Regionalni projekat je realizovan uz podršku OECD-a i GTZ-a, a obuhvatao je pojedinačne studije za svaku zemlju: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Crnu Goru i Srbiju. Regionalna studija je urađena na osnovu nalaza ovih studija za svaku pojedinačnu zemlju, a njeni rezultati su predstavljeni na regionalnoj konferenciji održanoj u Miločeru, u Crnoj Gori, 7-8. oktobra 2008. godine. Tokom konferencije je inicirano formiranje regionalne mreže parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije, koja bi rezultirala institucionalizacijom postojeće regionalne saradnje.

U cilju nastavka saradnje između parlamenata zemalja Zapadnog Balkana, nakon završetka regionalnog projekta, organizovana je regionalna parlamentarna konferencija, koja je održana u Beogradu, marta 2009. godine. Na toj konferenciji je potpisana Regionalna deklaracija o saradnji između parlamenata zemalja Zapadnog Balkana i formirana Regionalna mreža parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije zemalja Zapadnog Balkana, sa ciljem unapređenja regionalne parlamentarne saradnje. Dogovoreno je da polje saradnje obuhvata: (i) razmenu informacija iz oblasti ekonomije i ekonomskih zakona; (ii) nadgledanje metodologije predlaganja propisa i uloge parlamentarnih odbora i radnih tela u tom procesu; (iii) usklađivanje već usvojenih zakona sa evropskim zakonodavstvom; (iv) nadgledanje procedure predlaganja zakona, posebno onih koji se odnose na usaglašavanje istih sa evropskim zakonodavstvom. Zbog generalno neujednačenog broja zaposlenih i nivoa stručnih kapaciteta u parlamentarnim odborima, iskustvo naprednijih i razvijenijih država može biti od velike koristi onim zemljama koje zaostaju ili kasne u ovom procesu. Dogovorene aktivnosti mreže bile su: (i) da saraduje kroz stručna tela parlamenta; (ii) da organizuje sastanke predstavnika odbora u nekoj od regionalnih parlamenata kako bi se prosledile i razmenile informacije i iskustva na licu mesta; (iii) da razmenjuje godišnje planove i da učestvuje u radu odbora drugih parlamenata; (iv) kao i da organizuje zajednička zasedanja u okviru bilateralne i multilateralne parlamentarne saradnje kada se raspravlja o ključnim infrastrukturnim projektima i pitanjima od značaja za ceo region.

Prvi regionalni okrugli sto Mreže parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije zemalja Zapadnog Balkana pod nazivom "Uloga parlamenata u procesu odlučivanja o prioritetima: smanjivanje javne potrošnje ili stimulisanje privrede" održan je u Beogradu 3. marta 2012, u organizaciji Narodne skupštine Republike Srbije, beogradske kancelarije Fridrih Ebert fondacije i Instituta ekonomskih nauka iz Beograda. Na okruglom stolu je istaknut značaj uspostavljanja bliže i kontinuirane saradnje između parlamenata i naučne zajednice.

Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD) je prepoznala potrebu nastavka ove saradnje između parlamenata zemalja Zapadnog Balkana kroz njihovu Mrežu parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije. U cilju podrške ovoj regionalnoj saradnji, WFD je inicirala izradu trogodišnjeg programa koji ima za cilj jačanje uloge parlamenata i vlada u promovisanju konkurentnosti i ekonomskog rasta u zemljama Zapadnog Balkana.

Pored jačanja regionalne saradnje, ovaj program ima za cilj jačanje uloge parlamenata i vlada u povećanju konkurentnosti i ekonomskog rasta u zemljama regiona. Ovo je oblast od posebnog značaja za članove parlamenata, ministre i ostale članove vlada, kao i kreatore politika u zemljama regiona. Ova studija se bavi ekonomskim i regulatornim reformama, i ulogom parlamenata u tom procesu.

U okviru studije je urađena i Mapa puta, a sa predstavnicima zemljama regiona je dogovoreno da se ciljevi iz ove studije kako na nivou pojedinačnih zemalja, tako i na nivou regiona ostvare do 2015. godine.

Ovaj program takođe ima za cilj da naglasi značaj bliske i kontinuirane saradnje između parlamenata, vlada i ekonomista koji pripadaju naučnoj zajednici regiona. Ova saradnja bi obezbedila inovativan pristup jačanju kapaciteta parlamenata zemalja regiona.

PRIZNANJA

Izradu ove studije je podržala Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD), sa ciljem da se ojača postojeća saradnja između parlamenata i vlada zemalja Zapadnog Balkana, kao i saradnja u okviru mreže parlamentarnih odbora za ekonomiju, finansije i budžet.

Posebnu zahvalnost za njihove napore da se uspostavi ova regionalna saradnja i da se formira ova mreža dugujemo: gospodinu Berizu Belkiću, bivšem Predsedavajućem Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, koji se u potpunosti posvetio uspostavljanju ove saradnje, Edmondu Spahu, Predsedniku Odbora za ekonomiju i finansije iz Albanskog parlamenta, koji je inicirao stvaranje ove mreže, Gordani Čomić, zamenici Predsednika Skupštine Srbije, na njenom nesebičnom zalaganju na unapređenju regionalne saradnje i formiranju ove mreže, Aleksandru Damjanoviću, Predsedniku Odbora za ekonomiju, finansije i budžet, iz Skupštine Crne Gore, koji je uložio svoje znanje i energiju da bi ova mreža otpočela sa radom, i Ljubisavu Ivanovu Singu, bivšem Predsedniku Odbora za ekonomska pitanja, iz Parlamenta Makedonije, jer je verovao u budućnost ove saradnje.

Studiju je osmislila i sprovela istraživanje Slavica Penev, Viši naučni saradnik iz Instituta ekonomskih nauka iz Beograda, u saradnji sa Milicom Travicom, Rukovodiocem službe za analize finansijskog tržišta, u Inteza banci, u Beogradu. One su dobile snažnu podršku od WFD tima kojim je rukovodio Alex Romaniuc, a čiji su članovi bili Romana Janku, Marija Kostovska, Dorarta Hyseni i Veljko Milićević.

Studiju su recenzirali Peter Sanfey, zamenik direktora za strategije i politike u Kancelariji glavnog ekonomiste EBRD-ja, Fikret Čaušević, profesor na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu; Ahmet Mancellari, profesor na Ekonomskom fakultetu u Tirani, i Andreja Marušić, Specijalni savetnik za ekonomsko zakonodavstvo, iz Svetske banke.

Istraživanje je sprovedeno uz stručnu podršku članova parlamenata i članova mreže parlamentarnih odbora za ekonomiju, finansije i budžet, kao i odbora za EU integracije, parlamenata zemalja Zapadnog Balkana, među kojima su: Edmond Spaho, Sybi Hida, Osman Metalla, iz Parlamenta Albanije; Beriz Belkić, Danijela Martinović, Vesna Krstović Spremo, Boško Tomić, iz Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine; Mira Grgić i Omer Vatrić, iz Parlamentarne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine; Branislav Borenović i Uroš Gostić iz Narodne skupštine Republike Srpske; Vladanka Avirović, Marjančo Nikolov i Hajrula Misini, iz Parlamenta Republike Makedonije; Aleksandar Damjanović i Zoran Vukčević iz Skupštine Crne Gore; Vesna Kovač i Aleksandra Tomić, iz Narodne skupštine Srbije; i Safete Hadergjonaj, Ali Sadriu i Zenun Pajaziti iz Parlamenta Kosova*. Zaposleni u službi parlamenata su takođe imali važnu ulogu u pružanju potrebne pomoći realizaciji ovog istraživanja, među kojima su: Mirjana Radaković i Mladen Mladenović iz Narodne skupštine Republike Srbije, Damir Davidović, Nataša Komenić and Nađa Vukićević iz Skupštine Crne Gore, Željko Kosmajac i Amer Bekrić iz Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Sead Dizdarević iz Parlamentarne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, Ljiljana Petrović iz Narodne skupštine Srbije, Vanja Ralev, Liljana Petreska i Olivera Trengovska iz Parlamenta Republike Makedonije, Nivini Lekaj iz Parlamenta Albanije; i Vilson Ukaj iz Parlamenta Kosova*.

Istraživanju su doprineli članovi vlada iz zemalja regiona, među kojima su Adriana Xhuveli, Pranvera Kastrati, i Eranda Begaj iz Vlade Albanije; Nevenka Savić iz Saveta ministara Bosne i Hercegovine, kao i Gordana Opačić Zečević iz Vlade Republike Srpske; Vladimir Peševski, Romela Popovic Trajkova, Jana Stojkova Trajkovska, Marta Arsovska Tomovska i Suzana Nikodijević Filipovska, iz Vlade Republike Makedonije; Milorad Katnić i Bojana Bošković iz Vlade Crne Gore; Mira Prokopijević iz Vlade Srbije; i Mimoza Kusari-Lila and Florent Bakija iz Vlade Kosova*.

U istraživanje su uključeni i predlozi i sugestije učesnika druge Regionalne konferencije Mreže parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije zemalja Zapadnog Balkana: „**Jačanje uloge parlamenata i vlada u promociji konkurentnosti i ekonomskog rasta u zemljama Zapadnog Balkana**”, održane u Miločeru, 26-28. oktobra, 2012. godine.

Posebnu zahvalnost dugujemo Marti Todorović na njenom profesionalnom i posvećenom radu na tehničkoj pripremi ove studije.

Sadržaj

PREDGOVOR	5
PRIZNANJA.....	7
REZIME	13
Poglavlje 1	
PRIVREDNA KRETANJA I PERSPEKTIVE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA.....	17
1.1. Makroekonomski pregled zemalja Zapadnog Balkana.....	17
1.2. Spoljni sektor.....	19
1.3. Finansijski sektor.....	21
Poglavlje 2	
POSLOVNO OKRUŽENJE I KONKURENTNOST ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA	25
2.1. Poslovno okruženje u zemljama Zapadnog Balkana	25
2.2. Nivo i trendovi konkurentnosti zemalja Zapadnog Balkana.....	29
Poglavlje 3	
REGULATORNA REFORMA – BOLJA I PAMETNA REGULATORNA AGENDA.....	39
3.1. Regulatorna reforma – ‘bolja’ i ‘pametna’ regulatorna agenda.....	39
3.1.1. Regulatorna reforma u Evropskoj uniji – od ‘bolje’ ka ‘pametnoj’ regulativi	40
3.1.2. Regulatorna reforma u zemljama Zapadnog Balkana – agenda bolje regulative	42
3.1.3. Sistemski pristup agendi bolje regulative	44
3.2. Institucionalni kapaciteti za sprovođenje regulatorne reforme.....	49
3.3. Primena Analize Uticaja Propisa (RIA) u razvoju novih propisa.....	50
3.3.1. Transparentnost u zakonodavnom procesu	52
3.3.2. Javna rasparava u zakonodavnom procesu	54
3.3.3. Pojednostavljenje i smanjivanje administrativnog opterećenja	55
Poglavlje 4	
NAPREDAK ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U TRANZICIJI U KONTEKSTU EVROPSKIH INTEGRACIJA	59
4.1. Proces evropskih integracija zemalja Zapadnog Balkana.....	59
4.2. Institucionalna struktura nadležna za process približavanja EU	62
4.3. Ekonomski Kopenhagenski kriterijumi – Drugi Kopenhagenski kriterijum.....	64
4.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne privrede.....	64
4.3.2. Sposobnost odolevanja pritiscima konkurencije i tržišnim silama na jedinstvenom tržištu Evropske unije.....	73
4.4. Prihvatanje pravnih tekovina Evropske unije – Treći Kopenhagenski kriterijum	80
4.4.1. Slobodno kretanje roba – Poglavlje 1	82
4.4.2. Javne nabavke – Poglavlje 5	85
4.4.3. Pravo privrednih društava – Poglavlje 6.....	87
4.4.4. Konkurencija – Poglavlje 8.....	89
4.4.5. Finansijske usluge – Poglavlje 9.....	90
4.4.6. Poljoprivreda i ruralni razvoj – Poglavlje 11	92
4.4.7. Energetika – Poglavlje 15	93
4.4.8. Carinska unija – Poglavlje 29.....	95
4.4.9. Spoljni poslovi – Poglavlje 30.....	97

Poglavlje 5

ULOGA PARLAMENTA U PROCESU

REGULATORNE REFORME I EKONOMSKIH REFORMI99

5.1. Parlamenti i njihove funkcije.....	99
5.2. Parlamenti u zemljama Zapadnog Balkana.....	101
5.3. Uloga i funkcije parlamentarnih odbora	104
5.4. Uloga i funkcije parlamentarnih odbora u zemljama Zapadnog Balkana	107
5.5. Parlamentarni odbori za ekonomska pitanja i finansije u zemljama Zapadnog Balkana.....	108
5.5.1. Značaj administrativnog osoblja za rad parlamentarnih odbora.....	111
5.5.2. Budžetska nezavisnost parlamenata	114
5.6. Primena EU „Bolje regulative“: Instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost u sprovođenju zakonodavnog procesa u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana	115

Poglavlje 6

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I MAPA PUTA

BUDUĆIH AKTIVNOSTI U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA..... 117

6.1. Prednosti i slabosti ekonomske i regulatorne reforme u zemljama Zapadnog Balkana	117
6.1.1. Prednosti i slabosti – Albanija	117
6.1.2. Prednosti i slabosti – Bosna i Hercegovina.....	119
6.1.3. Prednosti i slabosti – Makedonija.....	122
6.1.4. Prednosti i slabosti – Crna Gora	124
6.1.5. Prednosti i slabosti – Srbija	126
6.1.6. Prednosti i slabosti – Kosovo*.....	128
6.1.7. Prednosti i slabosti – zemlje Zapadnog Balkana	130
6.2. Mapa puta budućih aktivnosti u zemljama Zapadnog Balkana	132
6.2.1. Mapa puta budućih aktivnosti – Albanija.....	132
6.2.2. Mapa puta budućih aktivnosti – Bosna i Hercegovina	134
6.2.3. Mapa puta budućih aktivnosti – Makedonija	139
6.2.4. Mapa puta budućih aktivnosti – Crna Gora.....	142
6.2.5. Mapa puta budućih aktivnosti – Srbija	144
6.2.6. Mapa puta budućih aktivnosti – Kosovo*	147
6.2.7. Zapadni Balkan: Regionalna mreža odbora za ekonomiju, finansije i budžet.....	151

REFERENCES153

Lista tabela

Tabela 1.1: Osnovni makroekonomski pokazatelji za zemlje Zapadnog Balkana, 2011	17
Tabela 1.2: Rast svetskog BDP-a i perspektive rasta, 2007-2013	18
Tabela 1.3: Zapadni Balkan: Realni rast BDP-a i projekcije, 2001-2012, u %	19
Tabela 2.1: Rang Lakoće poslovanja, 'Doing Business-a' Svetske banke, 2013.....	27
Tabela 2.2: Indeks percepcije korupcije (IPK) Transparency International, 2011.....	28
Tabela 2.3: Indikatori upravljanja Svetske banke, 2011	28
Tabela 2.4: Indeks Svetskog ekonomskog foruma – Lisabonski pregled 2010, ocene.....	29
Tabela 2.5: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Stubovi globalne konkurentnosti, rangiranje, 2012-2013	33
Tabela 2.6: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Stubovi globalne konkurentnosti, ocene, 2011-2012.....	34

Tabela 2.7:	Prva podgrupa stubova konkurentnosti, osnovni zahtevi, ocene, 2012 – 2013.....	34
Tabela 2.8:	Prva podgrupa stubova konkurentnosti, osnovni zahtevi, rangiranje, 2012 – 2013.....	35
Tabela 2.9:	Druga podgrupa stubova konkurentnosti – faktori efikasnosti, ocene, 2012 – 2013.....	35
Tabela 2.10:	Druga podgrupa stubova konkurentnosti – faktori efikasnosti, rangiranje, 2012 – 2013.....	36
Tabela 2.11:	Treća podgrupa stubova konkurentnosti – faktori inovacije i sofisticiranosti, ocene, 2012 – 2013.....	36
Tabela 2.12:	Treća podgrupa stubova konkurentnosti – faktori inovacije i sofisticiranosti, rangiranje, 2012 – 2013.....	37
Tabela 3.1:	Sistemska pristup regulatornoj reformi – EU Agendi „bolje regulative”.....	44
Tabela 3.2:	Institucionalni okvir za sprovođenje regulatorne reforme u zemljama Zapadnog Balkana.....	49
Tabela 3.3:	EU Agenda „bolje regulative” – upotreba Analize uticaja propisa (RIA) od strane vlada zemalja Zapadnog Balkana.....	51
Tabela 3.4:	Agenda EU „bolje regulative” – instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost zakonodavnog procesa u zemljama Zapadnog Balkana.....	53
Tabela 3.5:	Pojednostavljenje postojeće zakonske regulative u zemljama Zapadnog Balkana.....	56
Tabela 4.1:	Pregled datuma potpisivanja sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i dodeljivanju statusa kandidata.....	60
Tabela 4.2:	Institucionalna infrastruktura zemalja Zapadnog Balkana nadležna za process njihovog pristupanja Evropskoj uniji.....	63
Tabela 4.3:	Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike.....	64
Tabela 4.4:	Ostvareni nivo makroekonomske stabilnosti u zemljama Zapadnog Balkana, 2011.....	65
Tabela 4.5:	Liberalizacija cena i trgovine.....	67
Tabela 4.6:	Sposobnost finansijskog sektora da kanališe štednju u pravcu produktivnih investicija.....	68
Tabela 4.7:	Vlasništvo i restrukturiranje preduzeća (privatizacija i strukturne reforme).....	69
Tabela 4.8:	Odsustvo značajnih biznis barijera za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta.....	71
Tabela 4.9:	Pravni sistem (regulisanje svojinskih prava, sprovođenje zakona i ugovora, kao i efikasnost pravosudnog sistema u vezi sa ekonomskim pitanjima).....	72
Tabela 4.10:	Dovoljna količina ljudskog faktora po odgovarajućim cenama.....	75
Tabela 4.11:	Dovoljna količina fizičkog kapitala po odgovarajućim cenama, uključujući i infrastrukturu.....	76
Tabela 4.12:	Stepen i tempo trgovinske integracije koji zemlje ostvaruju sa Evropskom unijom pre proširenja.....	77
Tabela 4.13:	Učešće malih preduzeća kao procenat u ukupnoj zaposlenosti.....	78
Tabela 4.14:	Stepen u kome vladina politika i zakonodavstvo utiče na konkurentnost.....	78
Tabela 4.15:	Sektorske reforme u cilju podizanja produktivnosti i konkurentnosti.....	79
Tabela 4.16:	Struktura BDP-a u %, 2010.....	80
Tabela 4.17:	Treći Kopenhagenski kriterijum – prihvatanje pravnih tekovina EU.....	81
Tabela 4.18:	Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe.....	83
Tabela 4.19:	Poglavlje 5: Javne nabavke.....	85
Tabela 4.20:	Poglavlje 6: Pravo privrednih društava.....	87
Tabela 4.21:	Poglavlje 8: Konkurencija.....	89
Tabela 4.22:	Poglavlje 9: Finansijske usluge.....	90
Tabela 4.23:	Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj.....	92
Tabela 4.24:	Poglavlje 15: Energetika.....	93
Tabela 4.25:	Poglavlje 29: Carinska unija.....	95
Tabela 4.26:	Poglavlje 30: Ekonomski odnosi sa inostranstvom.....	97

Tabela 5.1:	Struktura parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana	101
Tabela 5.2:	Direktan parlamentarni nadzor rada vlade	103
Tabela 5.3:	Broj odbora u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana.....	107
Tabela 5.4:	Parlamentarni odbori za ekonomska pitanja i finansije u zemljama Zapadnog Balkana	108
Tabela 5.5:	Glavne funkcije Parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije	109
Tabela 5.6:	Službe parlamenata za istraživanje i eksperti koji podržavaju rad parlamentarnih odbora u zemljama Zapadnog Balkana.....	111
Tabela 5.7:	Parliamentarna istraživačka odeljenja i eksperti koji podržavaju rad odbora za ekonomiju i finansije u zemljama Zapadnog Balkana.....	112
Tabela 5.8:	Parliamentarni istraživačka odeljenja i eksperti koji podržavaju rad određenih odbora u zemljama Zapadnog Balkana.....	113
Tabela 5.9:	Budžetska nezavisnost parlamenata.....	114
Tabela 5.10:	Agenda „bolje regulative”: instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost zakonodavnog procesa u parlamentima u zemljama Zapadnog Balkana.....	116

Lista grafikona

Grafikon 1.1:	Deficit platnog bilansa, 2007-2011, (% BDP-a)	20
Grafikon 1.2:	Inostrani dug, 2007 – 2011 (% BDP-a).....	20
Grafikon 1.3:	Bilans sektora države, 2007-2011, (% BDP-a).....	21
Grafikon 1.4:	Javni dug, 2007–2011 (% BDP-a)	22
Grafikon 1.5:	Priliv stranih direktnih investicija u zemlje Zapadnog Balkana, 2007 – 2011 (% BDP-a).....	22
Grafikon 2.1:	Rang Lakoće poslovanja, ‘Doing Business-a’ Svetske banke, 2009-2013.....	26
Grafikon 2.2:	Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: stubovi konkurentnosti.....	32
Grafikon 2.3:	Indeks Globalne konkurentnosti, rangiranje, 2008/2009-2012/2013	33
Grafikon 2.4:	Najproblematicniji faktori za poslovanje 2012 – 2013 (% odgovora).....	37
Grafikon 2.5:	Tri najproblematicnija faktora za poslovanje 2012–2013, Svetski ekonomski forum, (% odgovora).....	38
Grafikon 3.1:	Proces regulatornog upravljanja.....	42
Grafikon 3.2:	Dinamika regulatorne reforme u Albaniji.....	45
Grafikon 3.3:	Dinamika regulatorne reforme u Bosni i Hercegovini	46
Grafikon 3.4:	Dinamika regulatorne reforme u Makedoniji.....	47
Grafikon 3.5:	Dinamika regulatorne reforme u Crnoj Gori.....	47
Grafikon 3.6:	Dinamika regulatorne reforme u Srbiji	48
Grafikon 3.7:	Dinamika regulatorne reforme na Kosovu*.....	48
Grafikon 4.1:	Institucije nadležne za process pristupanja Evropskoj uniji.....	62

Lista bokseva

Boks 2.1:	Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma (WEF-a) o globalnoj konkurentnosti.....	31
Boks 3.1:	Pojednostavljenje postojeće zakonske regulative	55
Boks 4.1:	Proces Stabilizacije i Pridruživanja Zemalja Zapadnog Balkana.....	61
Boks 4.2:	EVROPA 2020: Strategija za pametni, održivi i sveobuhvatan razvoj.....	62
Boks 5.1:	Zajedničke karakteristike parlamentarnih odbora.....	105
Boks 5.2:	Razmatranje i usvajanje godišnjeg budžeta	110

REZIME

Ova studija Zapadnog Balkana obuhvata Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Crnu Goru, Srbiju i Kosovo*¹. Region ima populaciju manju od 20 miliona stanovnika i relativno nizak nivo razvijenosti, sa ukupnim bruto društvenim proizvodom (BDP) od 68.9 milijardi evra, što čini 7% od EU-10 BDP-a i 0.5% od EU-27 BDP-a. Zemlje regiona se međusobno razlikuju po veličini, broju stanovnika, i stepenu ostvarenog privrednog razvoja. Tokom 2011. godine, prosečan BDP po stanovniku meren paritetom kupovne moći iznosio je 7850 evra, što predstavlja 31% od EU-27 proseka, i 49% od EU-10 proseka. Kretao se od 10.500 evra u Crnoj Gori do 4810 evra u najmanje razvijenom Kosovu*.

Zapadni Balkan je ostvario intenzivan privredni rast u pred kriznom periodu. Taj rast je bio baziran na rastu domaće potrošnje podstaknutom brzim rastom kredita, a kao posledicu je imao rast deficita platnog bilansa i rast zaduženosti privatnog sektora. Ovaj rast je zaustavljen kada se globalna ekonomska kriza proširila na region kroz trgovinske i finansijske kanale i dovela je do smanjenja tražnje za izvoznim proizvodima iz zemalja regiona, kreditne krize, smanjenja priliva doznaka iz inostranstva, i smanjenja stranih direktnih investicija. Kriza je dovela do opšteg pada privrednih aktivnosti, porasta budžetskog deficita, javnog i spoljnog duga. 2009. godine je došlo do pada BDP-a u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji, dok je u Albaniji i na Kosovu* rast BDP-a bio sporiji u poređenju sa pred kriznim periodom.

Ekonomski oporavak koji je otpočeo 2010. godine rezultirao je umerenim rastom u svim zemljama regiona. Oporavak je bio evidentan i u prvoj polovini 2011. godine, ali je ekonomska aktivnost oslabila u drugoj polovini godine, kao i u prvoj polovini 2012. godine. Kratkoročna projekcija ekonomskog rasta regiona Zapadnog Balkana pokazuje skroman rast, ukazujući na ranjivost regiona na efekte krize u Evropi. Osetljivost finansijskog sektora je poseban problem s obzirom na to da je najveći deo bankarskog sektora u inostranom vlasništvu, a većina investicija se finansira iz inostranih izvora.

Povoljno poslovno okruženje je jedan od najvažnijih preduslova privrednog oporavka i rasta u zemljama Zapadnog Balkana, jer mnogi elementi povoljnog poslovnog okruženja kao što su efikasne i predvidljive mere državnih institucija, obrazovana radna snaga, kvalitetna infrastruktura i pristup finansijama, imaju direktan uticaj na ekonomski rast. Nedavna ekonomska kriza je potvrdila značaj kvaliteta poslovnog okruženja koje podržava konkurentnost za povećanje sposobnosti domaće privrede da amortizuje efekte krize i obezbedi solidne ekonomske performanse. Izvestan broj međunarodnih istraživanja i serija podataka nastoji da kvantifikuje komponente poslovnog okruženja. Njihovi nalazi pokazuju da zemlje Zapadnog Balkana zaostaju za tzv. EU-10 u pogledu konkurentnosti, kvaliteta poslovnog i investicionog ambijenta, kao i u pogledu indikatora o implementaciji institucionalnih reformi. Prema ovim analizama, Makedonija i Crna Gora su najbolje rangirane zemlje regiona, zatim slede Albanija i Srbija, dok Bosna i Hercegovina i Kosovo* još uvek u velikoj meri zaostaju u pogledu većine analiziranih indikatora.

Konkurentnost većine zemalja regiona još uvek znatno zaostaje za konkurentnošću EU-10. Nedovoljna razvijenost institucionalne i fizičke infrastrukture, relativno niska efikasnost tržišta i radne snage, kao i ograničen potencijal za inovacije, predstavljaju ozbiljna ograničenja konkurentnosti regiona.

¹ Prema Ugovoru između Srbije i Kosova – postignutom u Briselu 24. Februara 2012, uz posredovanje EU, Kosovo će biti predstavljano pod imenom "Kosovo*", ali i uz fusnotu koja upućuje kako na Rezoluciju UN Br. 1244 tako i na mišljenje Međunarodnog Suda Pravde, ICJ, u vezi Kosovske deklaracije o nezavisnosti.

Zakonodavno pravni okvir, kao jedan od ključnih elemenata poslovnog okruženja, ima snažan uticaj na privredne aktivnosti u zemljama Zapadnog Balkana. Prema međunarodnim izvorima, kvalitet zakonske regulative u zemljama regiona znatno prevazilazi stepen njihove implementacije, posmatran kroz vrednosti indikatora vladavine prava, jer su regulatorna reforma i proces harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije rezultirali izradom velikog broja zakona i podzakonskih akata koji ispunjavaju standarde tržišne ekonomije, ali je njihova primena još uvek ozbiljan problem u svim zemljama regiona. Rastuća svest u zemljama regiona da efikasnost i kvalitet regulative utiču na ekonomske performanse dovela je do uvođenja strateškog pristupa regulatornoj reformi i usvajanja sveobuhvatne ili parcijalne strategije regulatorne reforme. Agenda bolje i pametne regulative Evropske unije je imala značajan uticaj na regulatornu reformu u zemljama Zapadnog Balkana. Mnoge zemlje regiona su sprovele reforme u cilju pojednostavljenja zakonske regulative i stvaranja konkurentnijeg poslovnog okruženja. Takvi koraci bi trebali biti od posebnog značaja za zemlje regiona u kontekstu harmonizacije sa Evropskim zakonodavstvom i primenom nekih segmenata agende bolje i pametne regulative.

Proces evropskih integracija je instrument za jačanje i ubrzavanje procesa tranzicije, jer se ovi procesi međusobno prepliću i podržavaju. Krajnji cilj zemalja Zapadnog Balkana je njihova transformacija u uspešne tržišne privrede i integrisnost u Evropsku uniju. Proces evropskih integracija je suštinski preduslov za uspešnu domaću transformaciju. Dalji napredak u procesu Evropskih integracija je od velikog značaja za nastavak sprovođenja institucionalnih reformi i stvaranja funkcionalnih tržišnih privreda u zemljama Zapadnog Balkana. Ispunjavanje Kopenhagenskih kriterijuma bi rezultiralo unapređenjem poslovnog i investicionog okruženja i povećanjem konkurentnosti ovih zemalja. Harmonizacija pravnih sistema zemalja Zapadnog Balkana sa pravnim tekovinama Evropske unije bi ubrzala njihovo potpuno integrisanje u zajedničko tržište Evropske unije i unapredilo bi kvalitet njihovog zakonodavno pravnog okvira, kao jedne od najvećih barijera poslovanju privatnog biznisa u regionu. Ispunjavanje Kopenhagenskih kriterijuma i dalji napredak u regionalnoj saradnji bi istovremeno doveli do smanjenja političke nestabilnosti, koja predstavlja ozbiljnu barijeru ekonomskoj stabilizaciji regiona.

U periodu produžene ekonomske krize u zemljama Zapadnog Balkana, parlamenti bi trebali da igraju aktivniju ulogu u procesu ekonomskih i regulatornih reformi. Parlamenti u zemljama Zapadnog Balkana nemaju dugu demokratsku tradiciju, s obzirom da su zemlje ovog regiona mlade demokratije čija je politička i ekonomska transformacija iz socijalističkih u ekonomske sisteme slobodnog tržišta započela početkom devedesetih godina prošlog veka.

Nadzorna uloga parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana u ranim godinama njihove demokratizacije je bila ograničena, jer je proces donošenja odluka bio centralizovan, pa su suštinske odluke donosile vlade. Sa napretkom u procesu demokratizacije u zemljama regiona i njihovim napretkom u procesu evropskih integracija, uloga parlamenata je permanentno jačala i dobijala na značaju, rezultirajući ne samo u jačanju zakonodavne funkcije, nego i povećanju značaja predstavničke i nadzorne funkcije, u poređenju sa onim iz 1990-ih godina i ranih dvehiljaditih.

Paraleno sa jačanjem uloge parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana, uloga parlamentarnih odbora postaje sve značajnija komponenta u zakonodavnim procesima i procesima kreiranja i donošenja politika. Parlamentarni odbori omogućavaju zakonodavcu da vrši nadzor nad vladinim aktivnostima, i da proverava kvalitet njenog upravljanja. Zbog toga je od ključnog značaja upotreba sistema odbora u procesu razmatranja i istraživanja da li izvršna vlast ili njene ovlašćene agencije pravilno postupaju pri implementaciji državnih politika i programa.

Odbori za ekonomska pitanja i finansije postaju sve značajniji faktori u procesu razmatranja ključnih ekonomskih i finansijskih zakona, koji obezbeđuju zakonski okvir za ekonomske aktivnosti u zemljama regiona. Proces pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, usklađivanje zakona sa pravnim tekovinama EU, kao i ekonomska kriza koja je snažno pogodila ceo region, otvorili su neka važna pitanja koja se odnose na ekonomski oporavak zemalja Zapadnog Balkana, a koja bi trebalo razmatrati na skupštinskim odborima i tokom plenarnih zasedanja.

Parlamenti i njihovi odbori za ekonomska pitanja i finansije vrše samo ograničen uticaj na kreiranje ekonomske politike, uprkos činjenici da poslovnici u većini parlamenata ovog regiona daju taj mandat parlamentima i njihovim odborima. Proces kreiranja ekonomske politike u zemljama Zapadnog Balkana izrazito je centralizovan, a fundamentalne odluke donosi i usvaja vlada.

Svi parlamenti u regionu imaju izvestan broj eksperata koji podržavaju rad parlamentarnih odbora, dok neki od njih imaju i istraživačka odeljenja. Istraživačka odeljenja još uvek ne raspolažu dovoljnim brojem eksperata, koji se prvenstveno bave tekućom problematikom rada parlamenta, a ne ozbiljnim istraživačkim analizama.

Poglavlje 1 PRIVREDNA KRETANJA I PERSPEKTIVE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

1.1. Makroekonomski pregled zemalja Zapadnog Balkana

Ova Studija o Zapadnom Balkanu obuhvata Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Crnu Goru, Srbiju i Kosovo*². Region ima manje od 20 miliona stanovnika i karakteriše ga relativno nizak nivo razvijenosti, sa ukupnim bruto društvenim proizvodom (BDP) od 68.9 milijardi evra, što čini 7% od EU-10 BDP-a i 0.5% od EU-27 BDP-a. Veličina zemlje, broj stanovnika i dostignuti nivo privrednog razvoja znatno se razlikuju među zemljama regiona. Sa populacijom od 7.2 miliona, Srbija je najveća zemlja u regionu, dok ostale zemlje imaju znatno manje stanovnika i mogu se smatrati malim zemljama. (Tabela 1.1.)

Prosečan BDP po stanovniku meren paritetom kupovne moći u 2011. godini je iznosio 7.850 evra, što je predstavljalo 31% od EU-27 proseka, i 49% od EU-10 proseka. BDP se kretao od 10.500 evra u Crnoj Gori do 4.810 evra u najmanje razvijenom Kosovu*.

Tabela 1.1: Osnovni makroekonomski pokazatelji za zemalje Zapadnog Balkana, 2011

	Stanovništvo (u milionima)	BDP (u milijardama evra)	BDP po stanovniku (u evrima po paritetu kupovne moći – PPP) EU-27=100	BDP po stanovniku (u evrima po paritetu kupovne moći)
Albanija	2.8	9.2	27	6800
Bosna i Hercegovina	3.8	13.3	27	6800
Makedonija	2.1	7.5	38	9500
Crna Gora	0.6	3.3	42	10500
Srbija	7.2	30.9	35	8700
Kosovo*	1.7	4.7	n/a	4810
Zapadni Balkan	18.3	68.9	34	7850
EU-10 ¹	98.9	972	63	15900
EU-27	502.9	12630	100	25100

Izvor: EBRD baza podataka, WIIW baza podataka, i nacionalne statistike

¹ EU-10 se odnosi na nove članice EU osim Malte i Kipra (Bugarska, Republika Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, Poljska, Rumunija, Republika Slovačka i Slovenija).

² Prema Ugovoru između Srbije i Kosova – postignutom u Briselu 24. Februara 2012, uz posredovanje EU, Kosovo će biti predstavljano pod imenom "Kosovo*", ali i uz fusnotu koja upućuje kako na Rezoluciju UN Br. 1244 tako i na mišljenje Međunarodnog Suda Pravde, ICJ, u vezi Kosovoske deklaracije o nezavisnosti.

Posle političke stabilizacije i obnove procesa tranzicije krajem 1990-tih i početkom 2000-ih, region je u prethodnoj deceniji dostigao značajan ekonomski rast. Zemlje Zapadnog Balkana ostvarivale su relativno visoke godišnje stope rasta u pretkriznom periodu (2001-2008) sa prosečnim rastom BDP-a od 5.7% (Tabela 1.3). Ekonomski rast regiona je bio baziran na rastu domaće potrošnje, zasnovanoj na intenzivnom rastu kredita i povećanju realnih zarada. Ovaj model rasta bio je baziran na (i) jeftinom međunarodnom kapitalu i zajmovima indeksiranim u stranim valutama i (ii) liberalizaciji spoljne trgovine i finansijskih tržišta.

Globalna finansijska kriza koja je počela u drugoj polovini 2007. godine kao hipotekarna kriza u SAD, proširila se daleko izvan finansijskog sektora i značajno uticala na globalnu ekonomiju. Zemlje Zapadnog Balkana su bile pošteđene uticaja primarne finansijske krize do septembra 2008. godine jer nisu imale veliki udeo nenaplativih kredita, ali je tržište kapitala zemalja Zapadnog Balkana osetilo uticaj krize kada su inostrani institucionalni investitori krajem 2008 godine otpočeli sa povlačenjem sredstava, kao i kada je došlo do povlačenja devizne štednje.

Tabela 1.2: Rast svetskog BDP-a i perspektive rasta, 2007-2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Svet	5.2	3.0	-0.6	5.3	3.9	3.5	3.9
Razvijene privrede	2.7	0.5	-3.2	3.2	1.6	1.4	1.9
<i>Sjedinjene američke države</i>	2.0	0.4	-2.4	3.0	1.7	2.0	2.3
<i>Evrozona</i>	2.7	0.6	-4.1	1.9	1.5	-0.3	0.7
Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju	8.3	6.1	2.5	7.5	6.2	5.6	5.9
<i>Zemlje u tranziciji u Aziji</i>	10.6	7.6	7.2	9.8	7.8	7.3	7.9
<i>Latinska Amerika i Karibi</i>	-	4.3	-1.7	6.2	4.5	3.7	4.1
<i>Zajednica nezavisnih država</i>	8.6	5.5	-6.6	4.8	4.9	4.1	4.1
EU-10	6.3	4.2	-3.6	2.2	3.4	2.4	2.2
Zapadni Balkan	7.1	6.4	-1.1	2.2	2.7	0.8	2.1

Izvor: IMF, World Economic Outlook, Oktobar 2010, April 2012, Jul 2012 i WIIW Jul 2012

U poslednjem kvartalu 2008. godine i početkom 2009. godine, postalo je jasno da kriza neće poštediti ni Zapadni Balkan. Zemlje regiona su pogođene krizom u poslednjem kvartalu 2008. godine (Srbija, Crna Gora i Makedonija) i u prvom kvartalu 2009. godine (Bosna i Hercegovina, Albanija i Kosovo*). Iako su Albanija i Kosovo* zabeležili sporiji rast u 2009. godini, rast njihovog BDP-a je ostao pozitivan tokom cele 2009. godine. U Makedoniji je BDP umereno opao (1%), pad BDP-a u Bosni i Hercegovini (2.8%) i Srbiji (3.5%) je bio izraženiji, a Crna Gora je zabeležila najveći pad BDP-a u regionu (5.7%). (Tabela 1.3).

Tabela 1.3: Zapadni Balkan: Realni rast BDP-a i projekcije, 2001-2012, u %

	2001- 2003	2004- 2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 proj
Albanija	6.0	5.6	6.0	7.7	3.6	3.3	3.0	0.5
BiH	4.3	5.6	6.8	6.0	-2.8	0.7	1.3	0.0
Makedonija	-0.3	4.1	5.9	4.8	-1.0	1.9	3.1	1.0
Crna Gora	1.8	5.7	10.7	7.5	-5.7	2.5	2.4	0.2
Srbija	4.0	7.0	6.9	5.5	-3.5	1.0	1.6	-0.5
Kosovo*	n.a.	3.3	6.3	6.9	2.9	3.9	5.0	3.8
Zapadni Balkan	3.2	5.6	7.3	6.4	-1.1	2.2	2.7	0.8
EU-10	3.4	5.8	6.3	4.2	-3.6	2.2	3.4	2.4

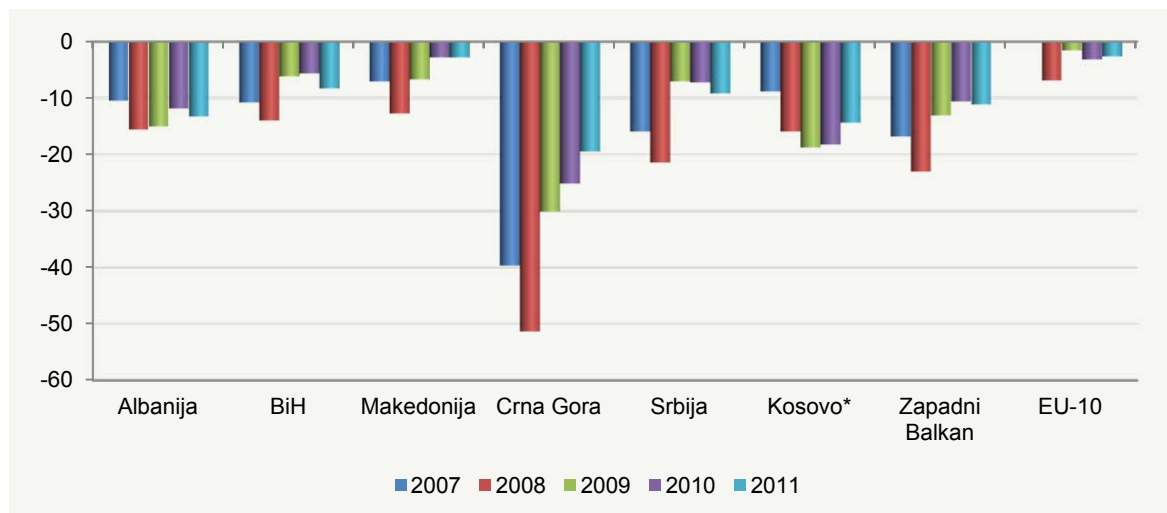
Izvor: IMF, World Economic Outlook, Oktobar 2010, April 2012, Juli 2012, i Oktobar 2012, i EBRD baza podataka

Ekonomski oporavak, koji je otpočeo 2010. godine rezultirao je umerenim rastom u svim zemljama regiona. Najveću stopu rasta zabeležilo je Kosovo* (3.9%), zatim Albanija (3.3%), a za njima su sledile Crna Gora (2.5%) i Makedonija (1.9%), dok su u Srbiji i Bosni i Hercegovini zabeležene minimalne stope rasta. Oporavak je bio očigledan i u prvoj polovini 2011. godine, ali je ekonomska aktivnost oslabila u drugoj polovini godine i u prvoj polovini 2012. Uprkos slabljenju ekonomske aktivnosti u drugoj polovini 2011. godine, sve zemlje regiona zabeležile su pozitivan ekonomski rast na nivou cele 2011. godine, koji se kretao u rasponu od 1.6% u Srbiji do 5.0% na Kosovu*. Kratkoročna projekcija ekonomskog rasta regiona Zapadnog Balkana ukazuje na veoma umeren rast, kao posledicu osetljivosti regiona na efekte krize u Evrozoni. Osetljivost finansijskog sektora predstavlja poseban problem, imajući u vidu da je velika većina bankarskog sektora u inostranom vlasništvu, kao i da se veći deo investicija finansira iz inostranih izvora. U nekim zemljama inostrane banke takođe poseduju i značajnu količinu državnih zapisa. (EBRD, 2012).

1.2. Spoljni sektor

Snažan ekonomski rast u regionu, koji je prethodio finansijskoj krizi, bio je praćen povećanjem deficita platnog bilansa (Grafikon 1.1.). Izvoz zemalja Zapadnog Balkana značajno zaostaje u odnosu na njihov uvoz usled sporog rasta sektora razmenljivih roba i usluga. Deficit platnog bilansa u zemljama regiona je dostigao prosek od 23% BDP-a u 2008. godini, što je negativno uticalo na njihovu makroekonomsku stabilnost. Relativno visok deficit u 2007. i 2008. godini nastao je usled visoke tražnje za potrošačkim i investicionim dobrima, kao i usled veće dostupnosti deviznih sredstava. Uprkos usporavanju rasta BDP-a u 2008. godini, deficit platnog bilansa dostigao je u toj godini svoj maksimum u skoro svim zemljama Zapadnog Balkana (Evropska komisija, 2009).

Grafikon 1.1: Deficit platnog bilansa, 2007-2011, (% BDP-a)

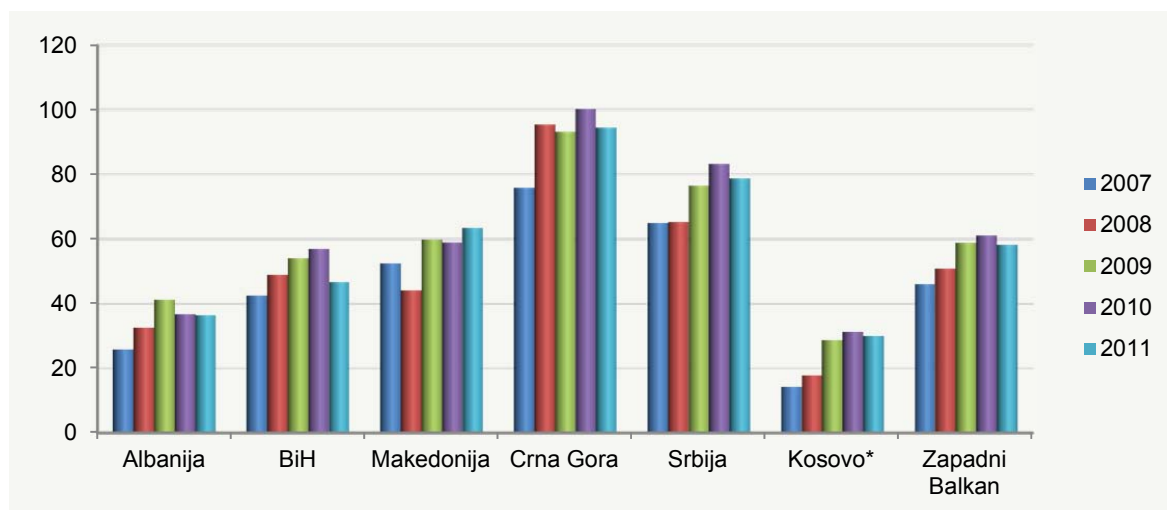

Izvor: MMF i EBRD baza podataka i Centralna banka Kosova*

Ekonomska kriza je uticala na smanjenje uvoza i deficita platnog bilansa. Uvoz u zemljama regiona je zabeležio značajniji pad u odnosu na izvoz, rezultirajući smanjenjem deficita platnog bilansa u 2009. i 2010. godini (Grafikon 1.1.) Deficit platnog bilansa ostao je i dalje ključna slabost privreda zemalja regiona, pa je nakon smanjenja tokom dve prethodne godine, u 2011. godini ponovo zabeležio rast u većini zemalja Zapadnog Balkana.

Inostrani dug je u pretkriznom periodu beležio kontinuiran rast usled visokog deficita platnog bilansa i visokog zaduživanja privatnog sektora tokom perioda kreditne ekspanzije. Uprkos smanjenju deficita platnog bilansa u 2009. i 2010. godini, inostrani dug zabeležio je dalji rast u svim zemljama regiona, kao rezultat značajnog rasta zaduživanja javnog sektora kod MMF-a ili drugih međunarodnih finansijskih institucija, sa ciljem stabilizacije finansijskog sektora, jačanja deviznih rezervi i finansiranja kapitalnih investicija.

Grafikon 1.2: Inostrani dug, 2007 – 2011 (% BDP-a)

Izvor: EBRD baza podataka, WIIW baza podataka i Centralna banka Kosova*

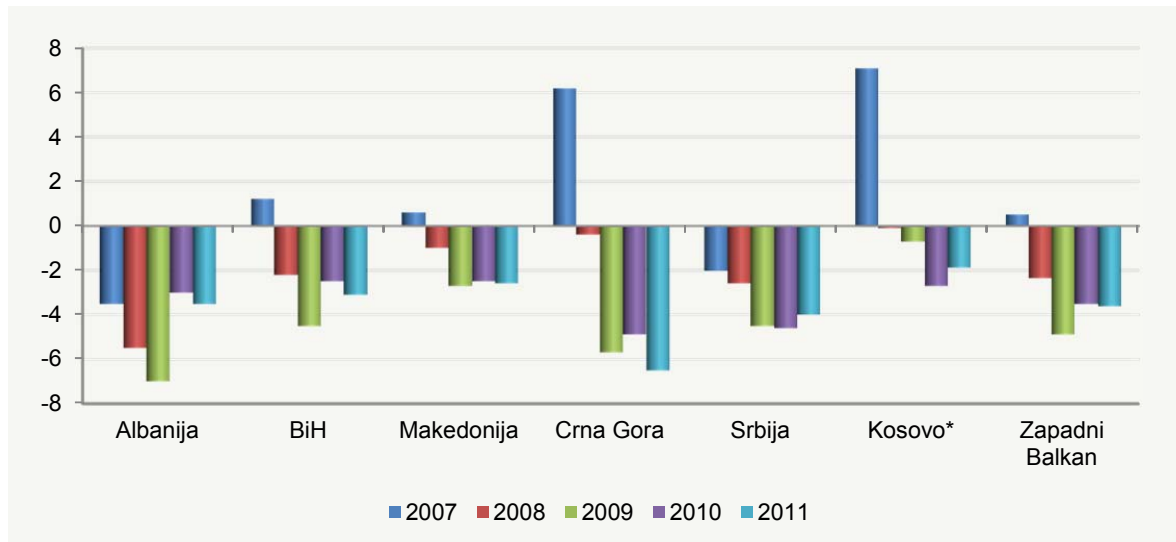
1.3. Finansijski sektor

Ukoliko se posmatraju fiskalni kriterijumi iz Ugovora iz Mاستrihta kao referentna tačka, (budžetski deficit – 3% BDP-a; javni dug – 60% BDP-a), zemlje Zapadnog Balkana bile su fiskalno odgovornije od većine zemalja Evropske unije.

Tokom 2007. godine zemlje regiona imale su budžetski suficit od 0.3% i sve zemlje Zapadnog Balkana izuzev Albanije, imale su budžetski deficit ispod praga od 3%. Regionalni budžetski deficit u 2009. godini iznosio je u proseku 4.9% usled zaduživanja kod MMF-a i drugih međunarodnih finansijskih institucija, ali je ipak ostao ispod proseka za zemlje Centralne Evrope i Baltičke zemlje (5.4%).

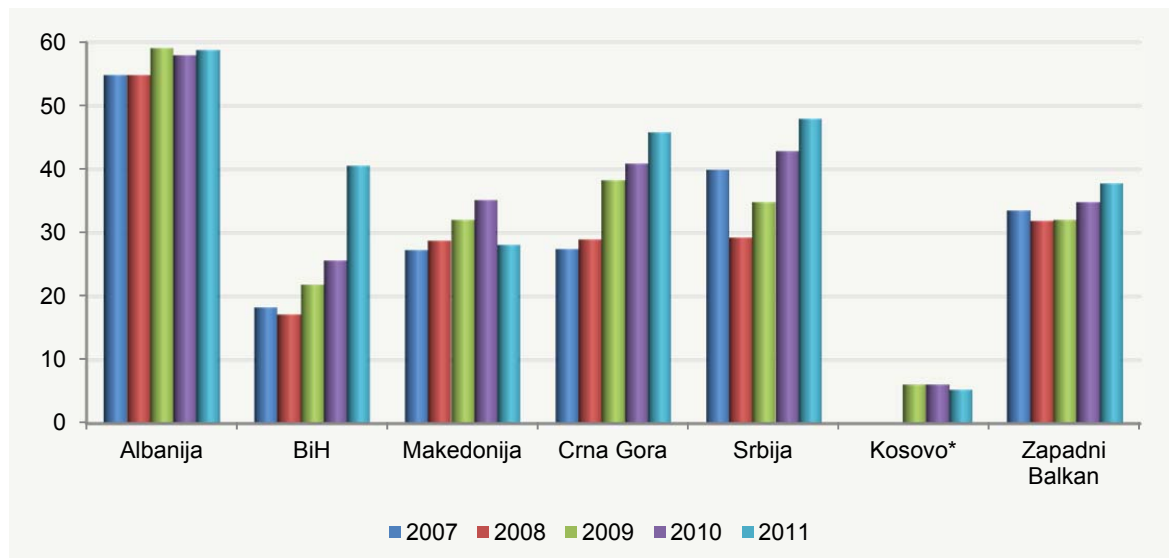
Relativno visoka fiskalna disciplina u pretkriznom periodu merena bilansom budžeta (u procentima BDP-a) u zemljama Zapadnog Balkana (izuzev Albanije), bila je moguća zahvaljujući ekspanziji bankarskog sektora i kreditnih aktivnosti, što je rezultiralo rastom BDP-a, a samim tim i porastom njihovih fiskalnih kapaciteta.

Grafikon 1.3: Bilans sektora države, 2007-2011, (% BDP-a)

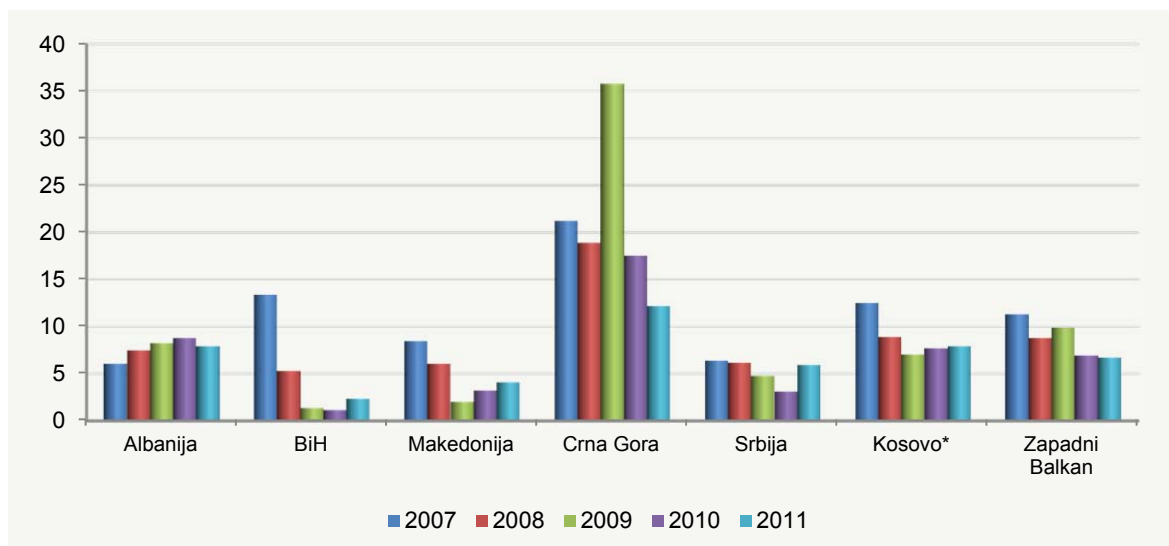
Izvor: EBRD baza podataka i Ministarstvo Finansija Kosova*

Povećanje regionalnog budžetskog deficita, koji je dostigao maksimalnu vrednost 2009. godine, u proseku je iznosio 4.9%, i bio je rezultat preliivanja negativnih efekata globalne ekonomske krize (Čaušević, 2010). U poslednjih nekoliko godina fiskalne politike su postale rigoroznije imajući u vidu da su se fiskalne vlasti obavezale da će sprovesti sveobuhvatne mere fiskalne štednje koje su podržane od strane MMF-a putem njegovih 'stand by' aranžmana. Ovo je rezultiralo u smanjenju budžetskih deficita na 3.5% u 2010. i 3.6% u 2011. godini.

Grafikon 1.4: Javni dug, 2007–2011 (% BDP-a)

Izvor: EBRD baza podataka i Ministarstvo Finansija Kosova*

Javni dug regiona se sa 37% BDP-a u 2009. godini, krajem 2011. godine povećao na 44%, što predstavlja visok stepen zaduženosti u poređenju sa nivoom zaduženosti iz pretkriznog perioda od oko 30% (Grafikon 1.4.). Stepenn zaduženosti javnog sektora je povećan, usled aranžmana sa MMF-om i ostalim međunarodnim finansijskim institucijama, čiji je cilj bila stabilizacija finansijskog sektora, jačanja deviznih rezervi i finansiranje kapitalnih investicija.

Grafikon 1.5: Priliv stranih direktnih investicija u zemlje Zapadnog Balkana, 2007 – 2011 (% BDP-a)

Izvor: EBRD baza podataka i Ministarstvo Finansija Kosova*

Kriza je negativno uticala i na priliv stranih direktnih investicija (SDI) u zemlje regiona. U pretkriznom periodu priliv SDI u zemlje regiona je bio značajan, i u 2007. godini je dostigao iznos od 5.688 miliona evra (9.3% BDP-a). Nakon perioda intenzivnog rasta SDI, u 2008. godini sve zemlje regiona izuzev Albanije su se suočile sa smanjenjem njihovog priliva, usled negativnih efekata globalne ekonomske krize.

Smanjenje SDI je nastavljeno i tokom 2009. godine u većini zemalja regiona, sa izuzetkom Albanije i Crne Gore, gde je realizovano nekoliko značajnih privatizacija (rafinerija nafte u Albaniji i sektor energetike u Crnoj Gori). Najveći pad priliva SDI bio je u Makedoniji i Bosni i Hercegovini. Negativan trend se nastavio i u 2010. godini u većini zemalja regiona, sa najvećim padom SDI u Crnoj Gori (Grafikon 1.5). Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Kosovo* zabeležile su rast priliva SDI u 2011. godini, dok je Crna Gora iste godine zabeležila njihov intenzivan pad. Kriza u Evrozoni snažno je uticala na priliv SDI u drugoj polovini 2011. godine, a sličan trend je nastavljen i početkom 2012. godine.

2.1. Poslovno okruženje u zemljama Zapadnog Balkana

Stvaranje povoljnog poslovnog okruženja predstavlja jedan od najvažnijih preduslova ekonomskog oporavka i rasta u zemljama Zapadnog Balkana.

Mnogi elementi povoljnog poslovnog okruženja kao što su efikasne i predvidive mere državnih institucija, obrazovana radna snaga, kvalitetna infrastruktura i pristup finansijama, imaju direktan uticaj na ekonomski rast. Ekonomski učinak jedne zemlje tesno je povezan sa razvojem i inovativnošću preduzeća, što se odražava na kvalitet poslovnog okruženja (videti takođe EBRD, 2010).

Više međunarodnih istraživanja i serija podataka nastoji da kvantifikuje komponente poslovnog okruženja, među kojima su i: Izveštaj Svetske banke „Doing Business”, Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti (Global Competitiveness Report of World Economic Forum), Lisabonski pregled Svetskog ekonomskog foruma (WEF’s Lisbon Review), Globalni indikatori upravljanja Svetske banke (World Bank Worldwide Governance indicators), Indeks ekonomskih sloboda „Heritage Foundation“ (Heritage Foundation’s Index of Economic Freedom). Ova studija razmatra nekoliko navedenih međunarodnih istraživanja, sa ciljem da utvrdi kvalitet poslovnog okruženja i konkurentnost zemalja Zapadnog Balkana.

Ekonomska kriza je potvrdila značaj povoljnog poslovnog okruženja za povećanje sposobnosti domaće privrede da amortizuje negativne efekte krize i obezbedi održivost ekonomskog poslovanja (WEF, 2010).

Izveštaj Svetske banke „Doing Business” predstavlja sveobuhvatnu analizu regulative i biznis barijera za poslovanje, kao i za otpočinjanje i zatvaranje poslovne delatnosti, koja upoređuje lakoću poslovanja u više od 180 zemalja širom sveta³. Njen indeks lakoće poslovanja predstavlja prosek 10 različitih indikatora i koristi se u velikoj meri za poređenja među zemljama. Osnovna pretpostavka *Doing Business-a* je da obavljanje ekonomskih aktivnosti pretpostavlja postojenje kvalitetnih propisa. Osnovni cilj *Doing Business-a* je da stvori propise koji će biti efikasni, dostupni svima koji ih koriste i jednostavni za implementaciju.

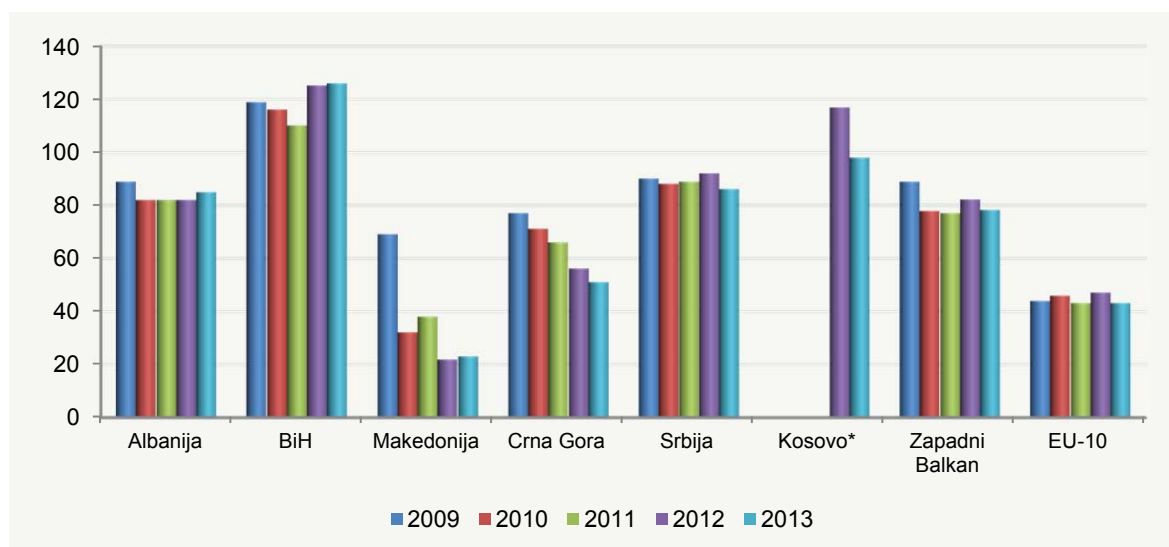
Prema rang listi „Doing Business-a 2012“, Makedonija je bila najbolje rangirana zemlja u regionu, popravivši svoju poziciju sa 38. u 2011. godini, na 22. u 2012. godini, prvenstveno zahvaljujući uspešnom sprovođenju opsežne regulatorne reforme u prethodnom periodu. Na „Doing Business 2013“ listi Makedonija je bila rangirana kao 23. što je bilo za jednu poziciju niže u odnosu na prethodnu

³ Za dodatne informacije o metodologiji Doing Business izveštaja Svetske banke videti na internet adresi: www.doingbusiness.org/.

godinu. Iza Makedonije se na rang listi nalazi Crna Gora koja je popravila svoju poziciju sa 66. u izveštaju za 2011. godinu, na 56. u izveštaju za 2012. godinu, i na 51. u izveštaju za 2013. godinu, kao rezultat intenzivnih reformi u nekoliko oblasti. Albanija je posle tri godine stagnacije pogoršala svoju poziciju i nalazi se na 85. poziciji. Srbija (92 u 2012) je popravila svoju poziciju u izveštaju za 2013. godinu i nalazi se na 86. poziciji, dok je Bosna i Hercegovina (125 u 2012) pogoršala svoju poziciju za jedno mesto usled smanjenja intenziteta reformi. Kosovo* je u 2012. godini bilo rangirano znatno ispod proseka regiona (117), dok je u izveštaju za 2013. godinu popravilo svoju poziciju za 19 mesta.

Ceo region (sa izuzetkom Makedonije) zaostaje značajno za prosečnim rangom EU-10 (47) (Tabela 2.1.), što ukazuje na mnogo nepovoljnije uslove poslovanja u zemljama Zapadnog Balkana u odnosu na njih, sa izuzetkom Makedonije i Crne Gore.

Grafikon 2.1: Rang Lakoće poslovanja, 'Doing Business-a' Svetske banke, 2009-2013

Izvor: Svetska Banka Doing Business databaza

Napomena 1: Rang 'Doing Business' Svetske banke je u izveštaju za 2013. godinu urađen za 185 zemalja

Napomena 2: Pošto podaci za Kosovo* postoje samo za 2012 i 2013, Kosovo* nije uključeno u prosek Zapadnog Balkana

Tabela 2.1: Rang Lakoće poslovanja, 'Doing Business-a' Svetske banke, 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10*
Ocena lakoće poslovanja	85	126	23	51	86	98	78	47
Započinjanje poslovanja	62	162	5	58	42	126	76	77
Dobijanje građevinskih dozvola	185	163	65	176	179	144	152	85
Dobijanje električne energije	154	158	101	69	76	116	112	103
Registracija imovine	121	93	50	117	41	76	83	41
Dobijanje kredita	23	70	23	4	40	23	31	39
Zaštita investitora	17	100	19	32	82	100	58	72
Plaćanje poreza	160	128	24	81	149	44	98	90
Spoljna trgovina	79	103	76	42	94	124	86	56
Sprovođenje ugovora	85	120	59	135	103	138	107	49
Zatvaranje poslovanja	66	83	30	44	103	87	69	56

*EU-10 se odnosi na nove članice EU sa izuzetkom Malte i Kipra

Izvor: World Bank Doing Business 2013

Napomena 1: Rangiranje 185 zemlje prema lakoći poslovanja u 2013. godini

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom

Prema rangiranju *'Doing Business-u' 2013* po dimenzijama, dobijanje građevinskih dozvola predstavlja jednu od najvećih administrativnih barijera za preduzetnike, dok je najveći napredak u regionu ostvaren u oblasti dobijanja kredita i zaštite investitora (Tabela 2.1).

Indeks percepcije korupcije Transparency International meri percepciju stepena korupcije u javnom sektoru u više od 170 zemalja.

Indeks percepcije korupcije za 2011. godinu pokazuje da je prosečna vrednost ovog indeksa za Zapadni Balkan iznosila 3,5, na skali od 10 (veoma „čiste“) do 0 (visoko korumpirane), što je predstavljalo 81. poziciju među 182 zemlje obuhvaćene istraživanjem.

Ocene u regionu se kreću od najniže, 3,1 u Albaniji, do najviše 4,0 u Crnoj Gori (Tabela 2.2). Ovi rezultati ukazuje da korupcija i dalje predstavlja veliki problem za poslovanje u celom region, pa je to problem koji je potrebno hitno rešavati.

Tabela 2.2: Indeks percepcije korupcije (IPK) Transparency International, 2011

Rang zemlje	Država	Ocena 2011 IPK
95	Albanija	3.1
91	Bosna i Hercegovina	3.2
69	Makedonija	3.9
66	Crna Gora	4.0
86	Srbija	3.3
112	Kosovo*	2.9
87	Zapadni Balkan	3.4
55	EU-10	4.7

Izvor: Transparency International Corruption Perception Index 2011

Napomena 1: Ocena Indeksa percepcije korupcije 2011 odnosi se na percepciju stepena korupcije od strane poslovnih ljudi, akademika, analitičara i kreće se između 10 (veoma čist) i 0 (visoko korumpiran). Rangiranjem iz 2011. godine obuhvaćene su 182 zemlje.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Indikatori upravljanja Svetske banke kombinuju stavove velikog broja preduzeća, građana, eksperata kao i eksperata koji su dali odgovore na upitnike kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. Kao izvori podataka agregatnih indikatora su korišćeni različita istraživanja/upitnici sprovedeni od strane ‘tink tenk-ova, NVO i međunarodnih organizacija. **Kvalitet regulative** – obuhvata percepciju sposobnosti vlade da kreira i primenjuje kvalitetne i zdrave politike i zakone, koji omogućavaju i podstiču razvoj privatnog sektora. **Vladavina prava** – obuhvata percepciju mere u kojoj se poštuje vladavina prava, a pogotovu mogućnost realizacije ugovora, vlasničkih prava, rada policije i sudova, kao i verovatnoću pojave kriminala i nasilja. **Kontrola korupcije** – obuhvata percepciju do kog stepena vlast radi u interesu privatnih dobiti, analizirajući pri tom razne oblike korupcije, kao i ulogu društvene elite u stavljanje društvenog interesa u privatne svrhe.

Tabela 2.3: Indikatori upravljanja Svetske banke, 2011

	Kvalitet zakona	Vladavina prava	Kontrola korupcije
Albanija	0.23	-0.44	-0.43
Bosna i Hercegovina	-0.1	-0.36	-0.32
Makedonija	0.28	-0.30	-0.06
Crna Gora	-0.06	-0.02	-0.33
Srbija	-0.2	-0.39	-0.21
Kosovo*	-0.04	-0.64	-0.64
Zapadni Balkan	0.02	-0.36	-0.33
EU-10	0.97	0.61	0.25

Izvor: Baza podataka Indikatora upravljanja Svetske banke

Napomena 1: Vrednosti pokazatelja se kreću od -2.5 do 2.5, gde veća vrednost označava bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Vrednosti indikatora upravljanja Svetske banke koji meri kvalitet zakona u zemljama Zapadnog Balkana su znatno veće u odnosu na vrednosti druga dva indikatora: vladavinu prava i kontrolu korupcije, zbog toga što je sprovođenje regulatorne reforme i procesa EU harmonizacije rezultiralo izradom velikog broja zakona koji ispunjavaju tržišne standarde, ali njihova implementacija još uvek predstavlja ozbiljan problem u svim zemljama regiona. Ceo region u znatnoj meri zaostaje u pogledu sva tri indikatora za prosekom zemalja novih članica Evropske unije, tzv. EU-10.

2.2. Nivo i trendovi konkurentnosti zemalja Zapadnog Balkana

Lisabonski Pregled WEF-a je studija koja ocenjuje napredak u ostvarenju dalekosežnih ciljeva Lisabonske strategije ekonomskih i strukturnih reformi koji je ostvarilo 27 članica Evropske Unije. Pored toga, Izveštaj takođe meri konkurentnost zemalja kandidata i potencijalnih kandidata za pristupanje EU. (WEF, Lisabonski Pregled, 2010).

Lisabonski pregled iz 2010. godine meri konkurentnost u navedenim zemljama na osnovu sledećih osam dimenzija: (i) stvaranje informacionog društva za sve, (ii) razvoj evropskog prostora za inovacije i istraživanje i razvoj, (iii) liberalizacija (zaokruživanje jedinstvenog tržišta; politika državne pomoći i konkurentnost), (iv) izgradnja mrežne industrije, (v) stvaranje efikasnih i integrisanih finansijskih usluga, (vi) poboljšanje poslovnog okruženja, (vii) povećanje socijalne uključenosti i (viii) unapređenje održivog razvoja.

Procena se zasniva na javno dostupnim statističkim podacima i na anketi menadžera koju sprovodi WEF u više od 130 zemalja i koja obezbeđuje podatke o nizu kvalitativnih pitanja o kojima nema čvrstih podataka.

Prema Lisabonskom pregledu WEF-a za 2010. godinu, odnosno Lisabonskim kriterijumima, konkurentnost zemalja Zapadnog Balkana značajno zaostaje za prosekom ostvarenim u zemljama Evropske unije (EU-27) (Tabela 2.4).

Tabela 2.4: Indeks Svetskog ekonomskog foruma – Lisabonski pregled 2010 – ocene

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10	EU-27
Indeks Lisabonskog pregleda 2010 – rang lista	3.5	3.1	3.8	4.2	3.5	3.6	4.4	4.8
Podindeks – Informaciono društvo	3.1	2.9	3.9	4	3.3	3.4	4.3	4.7
Podindeks – Inovacije, istraživanje i razvoj	2.5	2.5	2.9	3.3	3	2.9	3.7	4.2
Podindeks – Liberalizacija	3.7	3.4	4	4.3	3.7	3.8	4.5	4.8
Podindeks – Mrežna industrija	3.5	3.7	4.2	4.6	3.8	4	4.9	5.4
Podindeks – Finansijske usluge	3.4	3.3	4.1	4.7	3.7	3.8	4.7	5.1
Podindeks – Poslovno okruženje	4.5	3.3	4.6	4.3	4	4.1	4.5	4.6
Podindeks – Socijalna uključenost	3.9	2.7	3.4	4.3	3.5	3.6	4.2	4.5
Podindeks – Održivi razvoj	3.1	2.7	3.3	3.9	3.2	3.3	4.6	5.2

Izvor: World economic forum, The Lisbon Review 2010. Geneva.

Napomena 1: Ocene se kreću u rasponu od 1 do 7, gde veća vrednost označava bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Najkonkurentnija zemlja u regionu je Crna Gora, za kojom sledi Makedonija. Srbija i Albanija koje su slično rangirane i neznatno zaostaju za prosekom regiona, dok Bosna i Hercegovina daleko zaostaje za svim zemljama regiona. U poređenju sa EU-10 i EU-27, region zaostaje iza obe ove grupe zemalja Evropske unije.

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti Svetskog Ekonomskog Foruma baziran na sveobuhvatnom godišnjem istraživanju sprovedenom u više od 140 zemalja, koristi se za merenje konkurentnosti nacionalnih privreda i zasnovan je na istraživanjima koja uključuju širok spektar parametara koji utiču na konkurentnost jedne zemlje. 2011. godine je Izveštaj rađen za 142 zemlje. Baziran je na oceni različitih indikatora među 12 stubova, i meri preduslove potrebne za konkurentno okruženje, kao što su institucionalni okvir, kvalitet institucionalne infrastrukture i makroekonomska stabilnost. On takođe razmatra indikatore povećanja efikasnosti, osnovno obrazovanje i politike vezane za tržište radne snage, kao i faktore inovativnosti. Indikatori su sačinjeni kao kombinacija empirijskih podataka i rezultata ankete sprovedene među menadžerima preduzeća, koja kombinuje zapažanja menadžera (medijana od 89 za svaku zemlju) o pitanjima vezanim za državne institucije, korupciju, infrastrukturu i okruženje⁴.

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti dopunjuje Doing Business izveštaj i obebeđuje potpuni uvid u snage i slabosti konkretne zemlje. On pokriva, vrlo detaljno, faktore koji najviše utiču na poslovno okruženje i međunarodnu konkurentnost.

⁴ Za dodatne informacije o metodologiji Indeksa o globalnoj konkurentnosti Svetskog Ekonomskog Foruma videti na internet strnici www.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2012-13.pdf.

Boks 2.1: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma (WEF-a) o globalnoj konkurentnosti

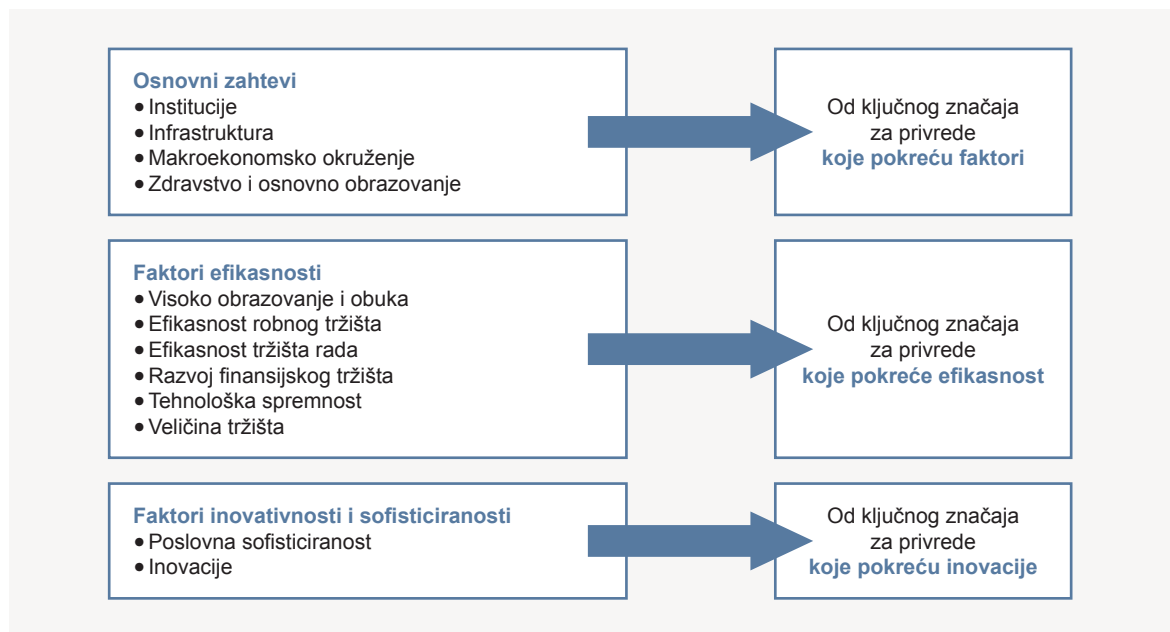
Faktori koji utiču na konkurentnost grupisani su u 12 stubova konkurentnosti, koji su razvrstani u tri grupe: „Osnovni zahtevi“, „Faktori povećanja efikasnosti“ i „Faktori inovativnosti i sofisticiranosti“. Grupu „Osnovni zahtevi“ čine četiri stuba: (1) institucije; (2) infrastruktura; (3) makroekonomska stabilnost i (4) zdravstvo i osnovno obrazovanje. „Faktori povećanja efikasnosti“ su: (5) visoko obrazovanje i obuka; (6) efikasnost robnog tržišta; (7) efikasnost tržišta rada; (8) sofisticiranost finansijskog tržišta; (9) tehnološka spremnost i (10) veličina tržišta. „Faktori inovativnosti i sofisticiranosti“ obuhvataju dva stuba: (11) sofisticiranost poslovnih procesa i (12) inovacije (grafikon 2.7). Rangiranje se vrši na osnovu javno dostupnih podataka i Ankete poslovnih lidera koju sprovodi Svetski ekonomski forum (WEF). Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti 2010 odražava mišljenje više od 13.500 poslovnih lidera iz 139 zemalja obuhvaćenih istraživanjem.

Značaj pojedinačnih stubova konkurentnosti zemlje zavisi od stepena njenog razvoja. Prema metodologiji WEF-a, zemlje se razvrstavaju u tri faze razvoja. Prva je **faza koju pokreću faktori**, u kojoj se konkurentnost zemlje bazira na niskim cenama radne snage i raspoloživim prirodnim resursima. U ovoj fazi razvoja, konkurentnost proizilazi iz jakih institucija, adekvatne infrastrukture, zdravog makroekonomskog okruženja, osnovnog zdravstvenog sistema i nivoa obrazovanja. Ulaskom privrede u **fazu koju pokreće efikasnost**, njihova konkurentnost se više ne bazira na niskim cenama, već na kvalitetu proizvoda. U ovoj fazi, efikasni proizvodi i usluge, tržište rada i finansijsko tržište preuzimaju ključnu ulogu, kao i znanja stečena kroz visoko obrazovanje, specijalizovanu obuku i pristup najnovijoj tehnologiji. U trećoj fazi, **fazi koju pokreću inovacije**, konkurentne prednosti privrede proizilaze iz njene sposobnosti za inovaciju, iz sofisticiranosti proizvodnih procesa, i proizvodnje sofisticiranih, novih proizvoda i usluga koji imaju dodatnu vrednost. Kriterijumi koji se koriste za utvrđivanje razvojne faze privrede su BDP po stanovniku i učešće mineralnih sirovina u ukupnom izvozu.

Prema ovoj klasifikaciji, privrede u fazi koju pokreću faktori imaju BDP po stanovniku ispod 2.000 USD. Faza koju pokreće efikasnost uključuje zemlje čiji BDP po stanovniku iznosi između 3.000 i 9.000 USD po stanovniku. Faza koju pokreću inovacije obuhvata zemlje u kojima je BDP po stanovniku iznad 17.000 USD. (Zemlje čiji BDP po stanovniku iznosi između 2.000 i 3.000 USD i između 9.000 i 17.000 USD nalaze se u procesu tranzicije između dve faze razvoja).

(Videti više na GCR: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>)

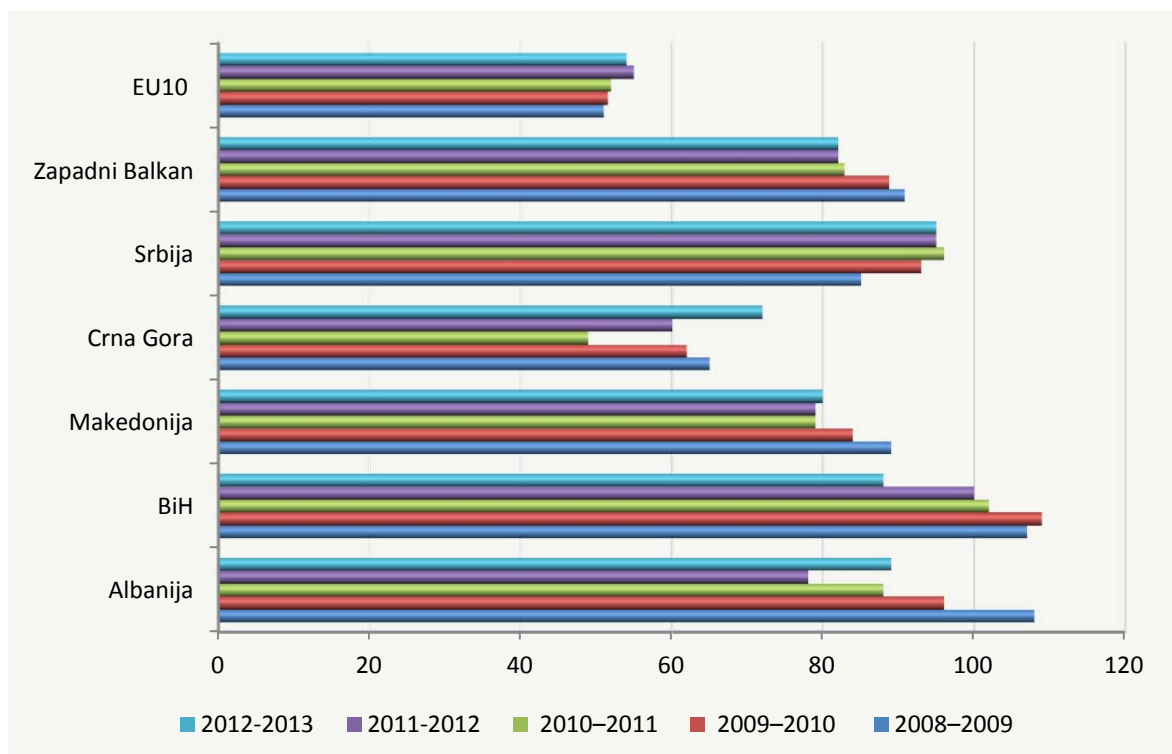
Grafikon 2.2: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: stubovi konkurentnosti

Izvor: WEF Global Competitiveness Report 2010-2011.

Svih pet zemalja Zapadnog Balkana obuhvaćen ovim izveštajem se nalazi u drugoj fazi razvoja, odnosno u fazi u kojoj privredu prevashodno pokreće efikasnost. U ovoj fazi, konkurentnost u sve većoj mjeri pokreću visoko obrazovanje i obučenos, efikasnost robnog tržišta, tržište rada koje dobro funkcioniše (7. stub), razvijena finansijska tržišta, sposobnost da se iskoriste prednosti raspoloživih tehnologija, i veličina domaćeg ili inostranog tržišta.

Na rang listi Izveštaja o globalnoj konkurentnosti za 2012–2013. godinu, u grupi od 144 zemlje, Crna Gora je najbolje rangirana među zemljama Zapadnog Balkana (72), ali u pogledu prosečnih ocena i ranga još uvek neznatno zaostaje za zemljama EU-10. Iza Crne Gore je rangirana Makedonija (80), pa Bosna i Hercegovina (88), dok su Albanija i Srbija rangirane ispod regionalnog proseka (Tabele 2.5. i 2.6.).

Grafikon 2.3: Indeks Globalne konkurentnosti, rangiranje, 2008/2009-2012/2013

Izvor: World Economic Forum (WEF): Indeks Globalne konkurentnosti 2012-2013, 2010-2011, 2009-2010, 2007-2008.

Napomena: 2008-2009 rangirano je 134 zemlje, 2009-2010 rangirano je 133 zemlje, 2010-2011 rangirano je 139 zemlje, 2011-2012 rangirano je 146 zemlje, and 2012-2013 rangirano je 144 zemlje. Što je niži rang to je bolje.

Tabela 2.5: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Stubovi globalne konkurentnosti, rangiranje, 2012-2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Indeks globalne konkurentnosti	89	88	80	72	95	85	54
1. Osnovni zahtevi	87	81	71	74	95	82	55
2. Faktori efikasnosti	92	97	84	74	88	87	47
3. Faktori inovativnosti i sofisticiranosti	113	99	110	69	124	103	61

Izvor: World Economic Forum (WEF): The Global Competitiveness Reports

Napomena 1: Rangiranjem 2012-2013. obuhvaćeno je 144 zemlje. Što je niži rang to je bolje.

Napomena 2: Rangovi iznad proseka Zapadnog Balkana su obeleženi narandžastom bojom.

Tabela 2.6: Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Stubovi globalne konkurentnosti, ocene, 2011-2012

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Indeks globalne konkurentnosti	3.9	3.9	4.0	4.1	3.9	4.0	4.4
1. Osnovni zahtevi	4.2	4.3	4.5	4.5	4.2	4.3	4.8
2. Faktori efikasnosti	3.8	3.8	3.8	4.0	3.8	3.9	4.4
3. Faktori inovativnosti i sofisticiranosti	3.1	3.3	3.1	3.6	3.0	3.2	3.7

Izvor: World Economic Forum Global Competitiveness Report 2012-2013.

Napomena 1: Ocene se kreću u rasponu od 1 = najniža do 7 = najviša. Što je veća ocena to je bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Prosečna ocena za region Zapadnog Balkana u prvoj podgrupi faktora konkurentnosti, pod nazvom osnovni zahtevi, u 2012-2013. godini je bila je 4.3, dok je prosečan rang regiona bio 82. Oblasti koje karakterišu najveće slabosti u ovoj podgrupi stubova konkurentnosti širom regiona bili su makroekonomska stabilnost i institucije (Tabele 2.7 i 2.8).

Tabela 2.7: Prva podgrupa stubova konkurentnosti, osnovni zahtevi, ocene, 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonia	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Osnovni zahtevi	4.2	4.3	4.5	4.5	4.2	4.3	4.8
I stub: Institucije	3.7	3.6	3.8	4.4	3.2	3.7	3.9
II stub: Infrastruktura	3.5	3.4	3.6	4.1	3.8	3.7	4.3
III stub: Makroekonomska stabilnost	4.3	4.3	5.0	3.9	3.9	4.3	5.1
IV stub: Zdravlje i osnovno obrazovanje	5.6	5.9	5.6	5.7	5.7	5.7	6.0

Izvor: World Economic Forum Global Competitiveness Report 2012-2013.

Napomena 1: Ocene se kreću u rasponu od 1 = najniža do 7 = najviša. Što je veća ocena to je bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Tabela 2.8: Prva podgrupa stubova konkurentnosti, osnovni zahtevi, rangiranje, 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Osnovni zahtevi	87	81	71	74	95	82	47
I stub: Institucije	84	85	78	44	130	84	75
II stub: Infrastruktura	91	94	81	66	77	82	57
III stub: Makroekonomska stabilnost	98	97	47	118	115	95	49
IV stub: Zdravlje i osnovno obrazovanje	79	48	77	73	66	69	46

Izvor: World Economic Forum (WEF): The Global Competitiveness Reports

Napomena 1: Rangiranjem 2011–2012. obuhvaćeno je 146 zemalja. Što je niži rang to je bolje.

Napomena 2: Rangovi iznad proseka Zapadnog Balkana su obeleženi narandžastom bojom.

Druga podgrupa faktora konkurentnosti, tzv. Faktori povećanja efikasnosti, je najvažnija za zemlje Zapadnog Balkana. Region kao celina zaostaje za EU-10 za 40 mesta. Crna Gora je najbolje rangirana zemlja u regionu (74), za njom slede Makedonija (84) i Srbija (88). U okviru ove podgrupe region najviše zaostaje za EU-10 u pogledu veličine tržišta (37 mesta). Zbog male veličine tržišta sve zemlje regiona (izuzev Srbije) su imale relativno niske ocene i nepovoljno su rangirane prema ovom kriterijumu. U visokom obrazovanju i obuci region zaostaje za EU-10 za 31 mesto, u efikasnosti tržišta dobara i tehnološkoj spremnosti region zaostaje 25 mesta, dok u pogledu razvijenosti finansijskog tržišta region zaostaje 24 mesta (Tabela 2.10).

Tabela 2.9: Druga podgrupa stubova konkurentnosti – faktori efikasnosti, ocene 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Faktori efikasnosti	3.8	3.8	3.8	4.0	3.8	3.9	4.4
V stub: Visoko obrazovanje i obuka	4.1	4.2	4.0	4.6	4	4.2	4.8
VI stub: Efikasnost robnog tržišta	4.3	3.9	4.3	4.4	3.6	4.1	4.4
VII stub: Efikasnost tržišta rada	4.4	4.1	4.1	4.1	4.0	4.1	4.4
VIII stub: Sofisticiranost finansijskog tržišta	3.4	3.4	4.0	4.5	3.7	3.8	4.1
IX stub: Tehnološka spremnost	3.7	3.8	3.8	4.1	4.1	3.9	4.7
X stub: Veličina tržišta	2.9	3.1	2.8	2.1	3.6	2.9	4.0

Izvor: World Economic Forum Global Competitiveness Report 2012-2013.

Napomena 1: Ocene se kreću u rasponu od 1 = najniža do 7 = najviša. Što je veća ocena to je bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeleženi narandžastom bojom.

Tabela 2.10: Druga podgrupa stubova konkurentnosti – faktori efikasnosti, rangiranje, 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Faktori efikasnosti	92	97	84	74	88	87	47
V stub: Visoko obrazovanje i obuka	76	72	81	51	85	73	42
VI stub: Efikasnost robnog tržišta	58	109	68	48	136	84	59
VII stub: Efikasnost tržišta rada	68	99	94	93	100	91	64
VIII stub: Sofisticiranost finansijskog tržišta	120	119	79	40	100	92	68
IX stub: Tehnološka spremnost	77	68	71	56	58	66	41
X stub: Veličina tržišta	98	93	104	130	67	98	61

Izvor: World Economic Forum (WEF): The Global Competitiveness Reports

Napomena 1: Rangiranjem 2011–2012. obuhvaćeno je 146 zemalja. Što je niži rang to je bolje.

Napomena 2: Rangovi iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Prema trećoj podgrupi faktora konkurentnosti – faktora inovativnosti i sofisticiranosti, zemlje Zapadnog Balkana pokazuju relativno nizak nivo (3.2), i njihov prosečan rang u 2012 – 2013 (103) zaostaje za EU-10 prosekom za 42 mesta (Tabele 2.11 i 2.12). Ukoliko zemlje Zapadnog Balkana uporedimo sa EU-15, čije privrede pokreće inovativnost i sofisticiranost, region daleko zaostaje za tim zemljama, i može se smatrati nekonkurentnim sa aspekta inovativnosti i sofisticiranosti.

U okviru ove podgrupe region je najslabije rangiran u pogledu poslovne sofisticiranosti, zaostajući 37 mesta za EU-10 zemljama.

Tabela 2.11: Treća podgrupa stubova konkurentnosti – faktori inovacije i sofisticiranosti, ocene, 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Faktori inovativnosti i sofisticiranosti	3.1	3.3	3.1	3.6	3.0	3.2	3.7
XI stub: Poslovna sofisticiranost	3.6	3.5	3.4	3.8	3.1	3.5	3.9
XII stub: Inovacije	2.6	3.1	2.8	3.3	2.8	2.9	3.4

Izvor: World Economic Forum Global Competitiveness Report 2012-2013.

Napomena 1: Ocene se kreću u rasponu od 1 = najniža do 7 = najviša. Što je veća ocena to je bolji rezultat.

Napomena 2: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Tabela 2.12: Treća podgrupa stubova konkurentnosti – faktori inovacije i sofisticiranosti, rangiranje, 2012 – 2013

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Zapadni Balkan	EU-10
Faktori inovativnosti i sofisticiranosti	113	99	110	69	124	103	61
XI stub: Poslovna sofisticiranost	98	109	111	76	132	105	68
XII stub: Inovacije	123	80	110	60	111	97	59

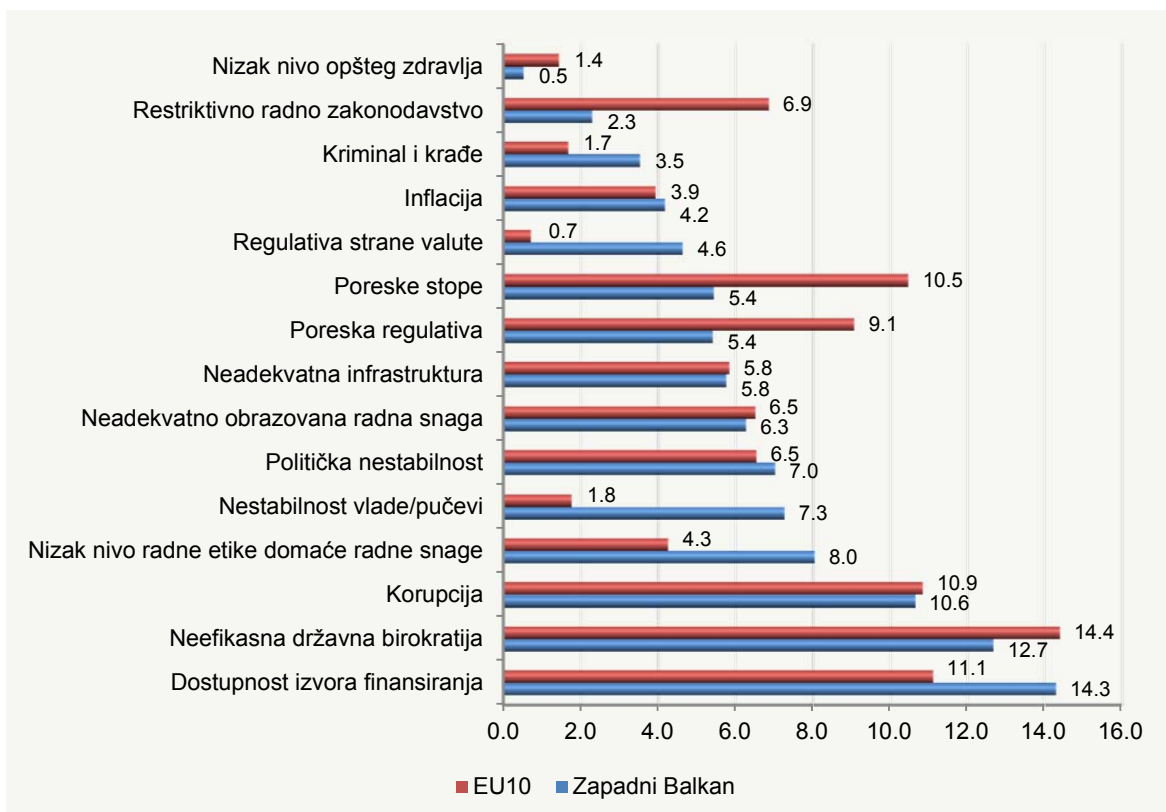
Izvor: World Economic Forum (WEF): The Global Competitiveness Reports

Napomena 1: Rangiranjem 2011–2012. obuhvaćeno je 146 zemalja. Što je niži rang to je bolje.

Napomena 2: Rangovi iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

WEF-ov Izveštaj o globalnoj konkurentnosti identifikuje najproblematičnije faktore za poslovanje u više od 140 zemalja obuhvaćenih izveštajem. Prema izveštaju za 2012–2013. godinu, dostupnost izvorima finansiranja je bila najozbiljniji problem za poslovanje preduzeća u zemljama Zapadnog Balkana, a slede neefikasna državna birokratija i korupcija. Neefikasna državna birokratija bila je rangirana kao najozbiljniji problem za poslovanje i u EU-10 zemljama, i bila je praćena pristupom finansiranju i korupcijom (Grafikoni 2.4. i 2.5.).

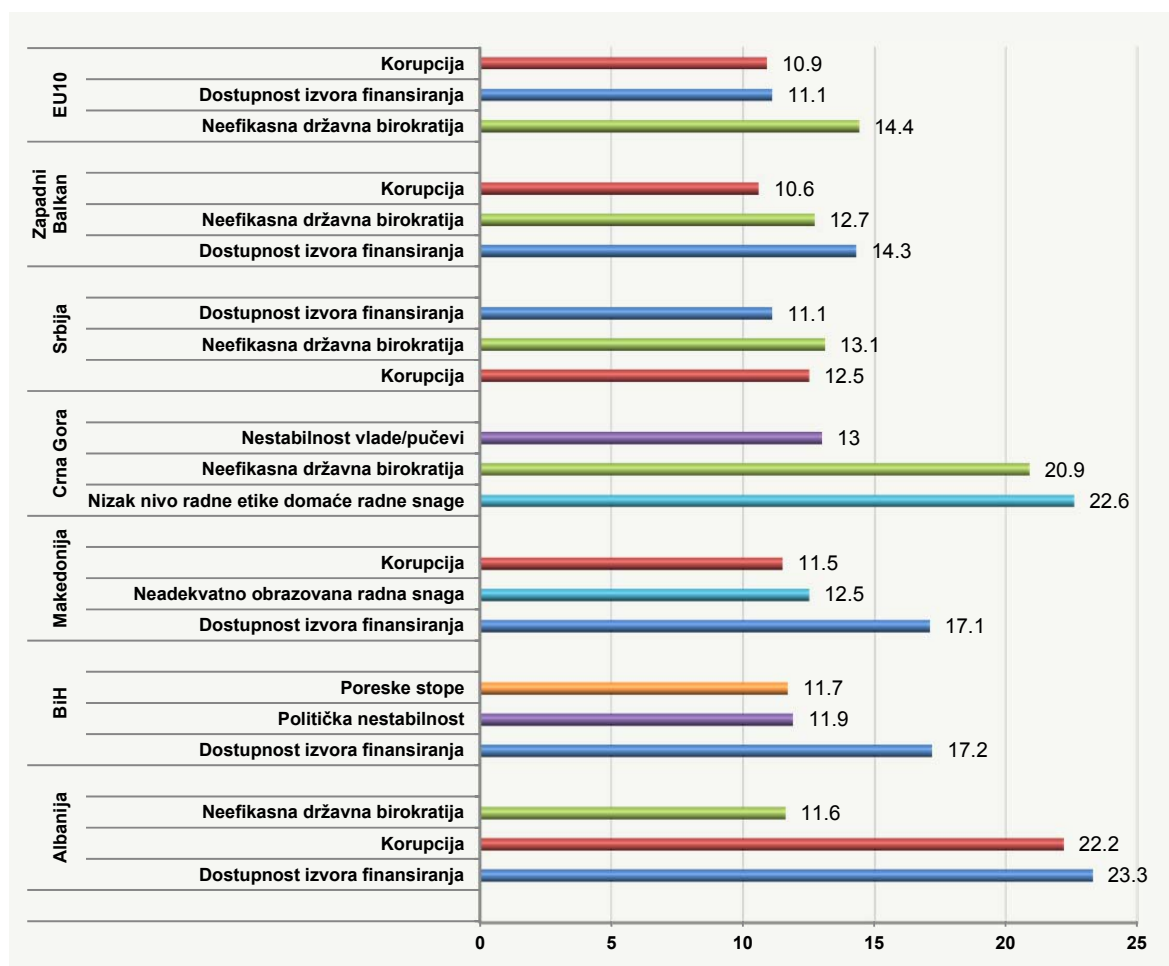
Grafikon 2.4: Najproblematičniji faktori za poslovanje 2012 – 2013 (% odgovora)

Izvor: Izveštaj o globalnoj konkurentnosti 2012-2013: Svetski ekonomski forum

Tri najproblematičnija faktora u zemljama Zapadnog Balkana su pristup finansiranju, neefikasna državna birokratija i korupcija. Iako su EU-10 razvijene zemlje, njihovi najproblematičniji faktori su takođe neefikasna državna birokratija i pristup finansiranju.

Grafikon 2.5: Tri najproblematičnija faktora za poslovanje 2012–2013, Svetski ekonomski forum, (% odgovora)

Izvor: Izveštaj o globalnoj konkurentnosti 2012-2013: Svetski ekonomski forum

Indeks globalne konkurentnosti predstavlja sveobuhvatnu mešavinu različitih indikatora relevantnih za konkurentnost pojedine zemlje. Postavlja se pitanje kolika se vrednost može pripisati ovom sveobuhvatnom indeksu, pogotovu kad je u pitanju deo koji daje mišljenja preduzetnika, imajući u vidu mali uzorak kod većine zemalja. Indeks globalne konkurentnosti je korisna poalzna osnova koja pruža ‘veliku sliku’ ali ima ograničenu vrednost za kreatore politika koji žele da dijagnosticiraju probleme i predlože rešenja (Sanfey, P and S. Zeh, 2012).

3.1. Regulatorna reforma – ‘bolja’ i ‘pametna’ regulatorna agenda

Regulatorna reforma se odnosi na promene koje dovode do podizanja kvaliteta regulative u cilju unapređenja ekonomskog napretka, efikasnosti troškova, ili kvaliteta zakona i drugih propisa. Reforma može da znači unapređenje pojedinačnog propisa, ukidanje ili izmenu sveobuhvatnog regulatornog režima i njegovih institucija, ili unapređenje procesa izrade zakonske regulative i sprovođenja reformi (OECD 2005: 4). Regulatorna reforma je usko povezana sa konkurentnošću, jer je jedan od njenih ciljeva podizanje nacionalne ekonomske efikasnosti. Potrošači mogu imati koristi od toga, jer reforme regulatornog okruženja mogu imati direktan uticaj na produktivnost kao i na kvalitet i raznolikost ponude usluga i proizvoda.

Tek nedavno su države počele da se fokusiraju na regulatornu reformu, uključujući regulatorne instrumente i institucije relevantne za povećanje transparentnosti, efikasnosti i odgovornosti propisa. Regulatorna politika je nastala kao deregulacija⁵ tokom 1970-ih i 1980-ih, u uslovima veoma brzog rasta zakonskih propisa tokom većeg dela dvadesetog veka, došavši do saznanja da je kumulacija ovako velikog broja propisa veoma štetna za poslovanje preduzeća, i da negativno utiče na preduzetništvo i inovacije. Sa politikama usmerenim na povećanje konkurentnosti tokom 1980-ih i 1990-ih, deregulacija je evoluirala u regulatornu reformu. Regulatorna reforma je postala sastavni deo strukturnih reformi, prevazilazeći nivo sektorskih reformi, i obuhvatajući reforme kao što su tržište dobara i liberalizacija usluga (OECD, 2010: 12).

Niz studija podržava stanovište da efikasnost i kvalitet regulative utiče na investicije i ekonomski rast privrede. Djankov i grupa autora (2002) zastupaju stav da neadekvatan kvalitet institucija i preterana regulacija mogu da imaju veoma negativan uticaj na investicije. Jalilian, Kirkpatrick i Parker (2007) dokazuju da postoji snažna korelacija između kvalitetnih propisa i privrednog rasta i potvrđuju značaj regulatornih standarda za ekonomske performanse. Busse i Groizard (2008) tvrde da je povoljno poslovno okruženje i visok kvalitet regulative neophodan da bi mogao da se ostvari povoljan efekat direktnih stranih investicij. Ovi nalazi potvrđuju značaj povoljnog pravnog i regulatornog okruženja za privredni rast i investicije u zemljama Zapadnog Balkana.

OECD je sve do 1990-ih igrala fundamentalnu ulogu u proširenju primene regulatorne reforme na međunarodni nivo. *Preporuke za unapređenje kvaliteta regulative* iz 1995. godine su predstavljale prvi istorijski izveštaj o regulatornim principima, zajedničkim za sve zemlje članice OECD-a. Proširujući ovaj fundamentalni tekst da bi obuhvatio i otvorenost tržišta, politiku konkurencije i makroekonomske principe u multidisciplinarnom okviru, OECD je 1997. godine objavio *Ministarski*

⁵ Deregulacija je segment regulatorne reforme i odnosi se na potpuno ili delimično ukidanje nekog propisa u cilju poboljšanja ekonomskih performansi.

izveštaj o Regulatornoj Reformi, čije su preporuke pružile putokaz zemljama članicama da: (i) unaprede regulatorne politike i instrumente, (ii) pojačaju otvorenost tržišta i povećaju konkurentnost i (iii) smanje regulatorna opterećenja. Na bazi principa iz 1995. godine, OECD je 2005. godine usvojio novi set *Vodećih principa za kvalitet i efekat regulative* (OECD, 2005a), koji ukazuje na: (i) značaj političke podrške regulatornoj reformi, (ii) poželjne karakteristike dobrih propisa i (iii) vezu sa konkurentnošću i eliminacijom barijera za trgovinu i investicije. Ovi Principi naglašavaju značaj efikasnog i kontinuiranog regulatornog upravljanja u cilju obezbeđivanja visokog nivoa kvaliteta regulative. Mada su principi iz 2005. godine još uvek relevantni, zemlje članice OECD-a su prepoznale potrebu proširenja njihovog obuhvata u svetlu najnovijih iskustava, uključujući globalnu finansijsku i ekonomsku krizu (Penev, Marusic, 2011a).

3.1.1. Regulatorna reforma u Evropskoj uniji – od ‘bolje’ ka ‘pametnoj’ regulativi

U poređenju sa nekim drugim zemljama OECD-a, pogotovu sa Velikom Britanijom i Holandijom, regulatorna reforma na nivou Evropske unije nije bila među prioritetnim reformama sve do početka 1990-ih, kada je Evropska unija počela da reguliše oblasti, kao što je zajedničko unutrašnje tržište. Zajedničko unutrašnje tržište je samo po sebi neka vrsta regulatorne reforme sačinjene sa ciljem da nacionalno zakonodavstvo koje je fragmentiralo tržište, pretvori u zajedničko zakonodavstvo koje reguliše zajedničko unutrašnje tržište. (Jacobs, 2010). Imajući u vidu da legislativa na nivou EU ima jak uticaj na regulatorni okvir zemalja članica Unije, bilo je od ključnog značaja da se fokus regulatorne reforme fokusira na legislativu Evropske unije, a ne samo na regulatornu politiku usvojenu na nivou zemalja članica Unije. Kako je regulatorni okvir u Evropskoj uniji ustanovljen na nivou Unije i na nacionalnom nivou zemalja članica, potrebno je da se regulatorna reforma sprovodi u kontekstu više nivoa (A. Renda, 2008:5).

Agenda „bolje regulative” u EU dobija posebno na značaju i pridobija podršku na visokom političkom nivou nakon usvajanja Lisabonske agende (Evropska komisija, 2000) i finalnog izveštaja Mandelkernove grupe o boljoj regulativi iz 2001. godine (Evropska komisija, 2001). Mandelkernov izveštaj jasno ističe značaj regulative u postizanju ciljeva javne politike, kao i potrebu za političkom podrškom kako na EU tako i na državnom nivou.

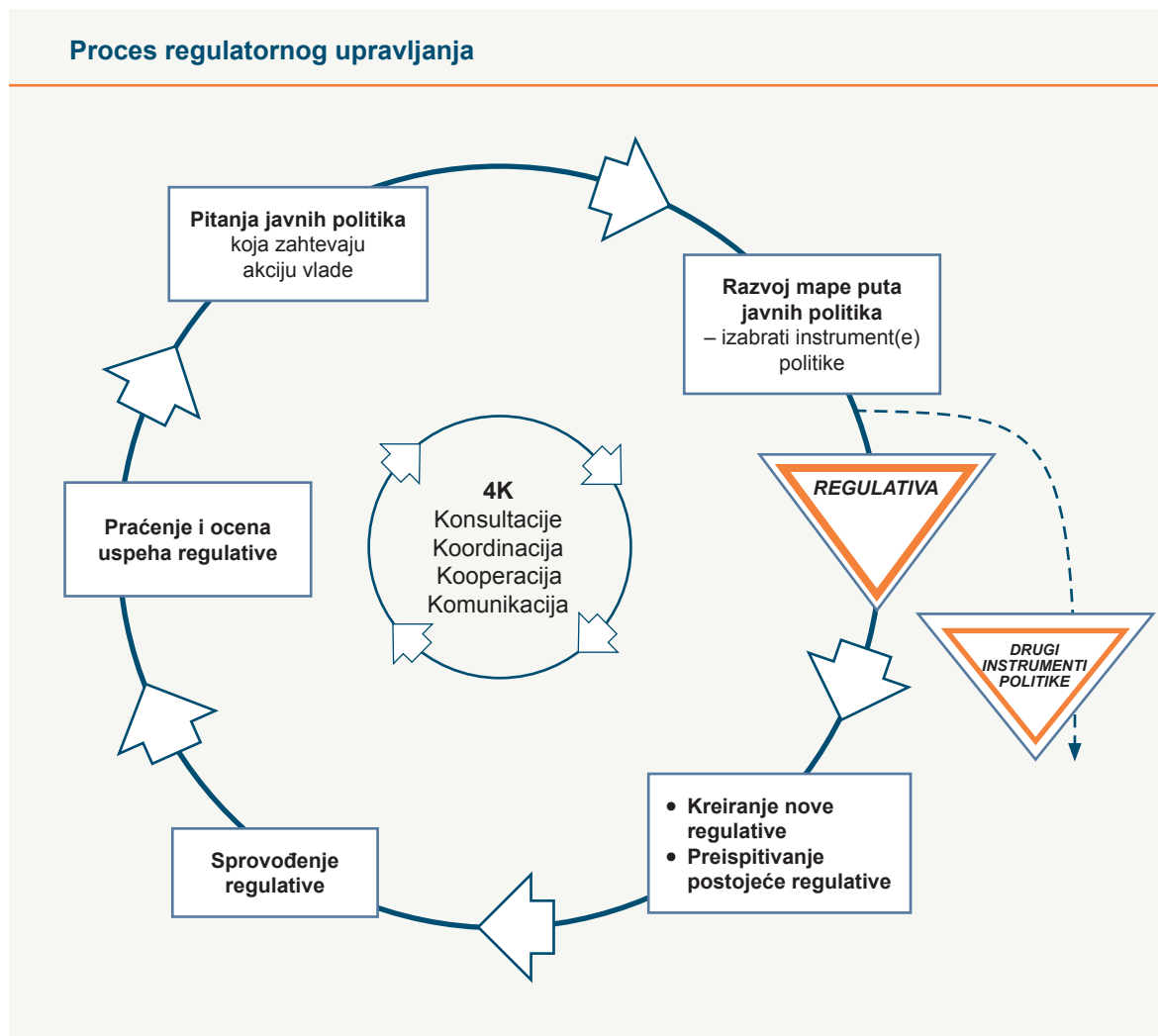
Od usvajanja izveštaja Mandelkernove grupe, postignut je značajan napredak u sprovođenju regulatorne reforme. „Bolja regulativa”⁶ je ušla u sastav Lisabonske agende (Evropska komisija, 2005), sa ciljem da unapredi evropsko i nacionalno zakonodavstvo radi podizanja nivoa konkurentnosti Evropske unije. Godine 2006, Komisija je usvojila Strategiju za bolju regulativu (Evropska komisija, 2006), svoju prvu, sveobuhvatnu i konzistentnu strategiju za unapređenje kvaliteta regulatornog procesa i EU regulative. Strategija bolje regulative je široka strategija za unapređenje regulatornog okvira kako na evropskom, tako i na nacionalnom nivou, i ona sadrži nekoliko inicijativa, uključujući: (i) konsolidaciju, kodifikaciju i pojednostavljenje postojeće legislative, i (ii) unapređenje kvaliteta nove regulative putem procene njenih mogućih ekonomskih, socijalnih uticaja, kao i uticaja na zaštitu životne sredine. Strategija je usvojena u cilju obezbeđivanja da regulatorni okvir u EU doprinese ostvarivanju ekonomskog rasta i otvaranju novih radnih mesta, uzimajući u obzir ne samo socijalne ciljeve i ciljeve zaštite okoline, nego i koristi za građanstvo i javnu administraciju. Strategija pokriva tri oblasti regulative: (i) program pojednostavljivanja, (ii) akcioni program za smanjenje administrativnog tereta, i (iii) sistem analize efekata. Sa primenom Strategije, na nivou Evropske unije su uspostavljeni program simplifikacije postojećeg Evropskog zakonodavstva, usmeren na smanjenje administrativnih barijera, kao i procena efekata uticaja. U cilju praćenja rezultata, Evropska komisija

⁶ „Bolja regulativa” je sinonim za regulatornu reformu koja je prihvaćena u EU.

je objavila tri godišnja izveštaja o 'boljoj regulativi', koji pruža pregled sprovođenja agende u ovoj oblasti. Strategija bolje regulative takođe pokušava da uspostavi dijalog između svih zakonodavaca na nivou Evropske unije i nacionalnom nivou, sa zainteresovanim stranama. Evropski parlament i Savet snose podjednaku odgovornost pri usvajanju zakona. Zemlje članice igraju važnu ulogu jer one primenjuju i vrše transponovanje Evropskog zakonodavstva. Strategija bolje regulative je bila važan segment reformske agende Evropske unije (Allio, 2007). Ona je dovela do značajnih promena u tome kako Komisija kreira politike i predlaže regulativu. Konsultacije sa svim zainteresovanim stranama i procena uticaja su sada osnovni deo procesa kreiranja politika. Komisija je pojednostavila velik deo postojećih propisa i ostvarila značajan napredak u eliminisanju administrativnih barijera (Evropska komisija, 2009 and 2009a).

Globalna ekonomska i finansijska kriza sadrži važne lekcije za regulatorne politike, i potvrđuje da tržišta ne postoje kao izolovane celine. Ona postoje da služe svrsi, to jest da obezbede održiv prosperitet za sve, mada to neće uvek moći da postignu. U datoj situaciji, regulativa mora da odgra pozitivnu i neophodnu ulogu. Kriza je naglasila potrebu da se ukaže na nekompletne, neefikasne i nekvalitetne regulatorne mere, kao i da se to u većini slučajeva učini pod hitno. (OECD, 2010a). Globalna ekonomska kriza je dala veći značaj kvalitetu propisa i regulatorne reforme, stavljajući ih u fokus strategija za borbu protiv krize. Evropska komisija je načinila važan korak donoseći odluku da 'bolja regulativa' mora postati 'pametna regulativa', kao i da bude ugrađena u radnu praksu Evropske komisije. Evropska komisija je usvojila Strategiju pametne regulative u oktobru 2010. godine, sa ciljem daljeg unapređivanja kvaliteta i relevantnosti Evropskog zakonodavstva (Evropska komisija, 2010). Cilj pametne regulative je da sačini i dostavi propise koji uvažavaju principe subsidiarnosti i proporcionalnosti, i najvišeg mogućeg kvaliteta. Pametna regulativa će oceniti uticaj propisa tokom celog regulatornog ciklusa, od momenta kreiranja propisa do njegove implementacije, evaluacije i revizije (Grafikon 3.1).

Grafikon 3.1: Proces regulatornog upravljanja

Izvor: Regulatory Policy and the Road to Sustainable Growth, OECD, 2010.

3.1.2. Regulatorna reforma u zemljama Zapadnog Balkana – agenda bolje regulative

Regulatorna reforma u zemljama Zapadnog Balkana je postala jedna od ključnih reformskih oblasti od samog početka procesa tranzicije, tokom ranih 2000-ih godina. Ona je bila usko povezana sa (i) procesom tranzicije iz socijalističke u tržišnu privredu, kao i sa (ii) procesom evropskih integracija. Na početku procesa tranzicije regulatorna reforma u zemljama regiona je bila pokretana potrebom sveobuhvatne transformacije njihovih socijalističkih pravnih sistema u pravne sisteme tržišnih privreda, i karakterisala ih je prvenstveno deregulacija i intenzivna izrada nove zakonske regulative. Uprkos vidnom napretku u kvalitetu novih zakona, postojali su problemi u njihovoj implementaciji usled nepostojanja ili lošeg funkcionisanja institucionalne infrastrukture. Intenzifikacija procesa pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji imala je pozitivan uticaj ne samo na proces izrade zakona i drugih propisa, nego i na jačanje postojećih i stvaranje novih institucija neophodnih za njihovu implementaciju.

Proces tranzicije u zemljama Zapadnog Balkana iz socijalističkih privreda u tržišne privrede je otpočeo u okruženju gde su pravni sistemi bili zastareli, i koji su sadržali mnoge odredbe i koncepte koji nisu bili u saglasnosti sa pravnim sistemom tržišne ekonomije. Zakonodavno okruženje je bilo haotično i netransparentno, opterećeno ozbiljnim nedostacima kao što su: (i) odsustvo neophodne regulative u nekim oblastima i prenormiranost u drugim oblastima; (ii) nedostatak kapaciteta za izradu kompleksnih zakona; (iii) loš kvalitet nekih novih zakona usled njihove prebrze izrade i usvajanja (iv) zastareo način razmišljanja da će svi problemi biti rešeni ukoliko se regulišu zakonskom regulativom, bez sagledavanja važnosti alternativnih metoda.

Početkom ovog veka, tokom početne faze tranzicije iz socijalističkih pravnih sistema u pravne sisteme tržišne ekonomije, intenzivna agenda regulatorne reforme je bila u najvećoj meri fokusirana na izradu tržišno orijentisanih zakona važnih za rad tržišne privrede i smanjenje nepotrebnih administrativnih opterećenja. Međunarodna zajednica, a pogotovu Svetska banka i MMF, su igrali važnu ulogu u post konfliktnom periodu u regionu Zapadnog Balkana, sa ciljem ubrzanja procesa reformi, koji bi doveo do tranzicije ovih zemalja u zemlje tržišne ekonomije, sa boljim izgledima za ostvarivanje ekonomskog rasta. U ranoj fazi tranzicije, koju je karakterisao pravni sistem nasleđen iz perioda socijalizma, i koji nije ispunjavao standarde tržišne privrede, ove dve međunarodne organizacije, su inicirale stvaranje osnovna pravnog sistema neophodnih za uspešan privredni razvoj. Velik broj međunarodnih i bilateralnih organizacija i donatora je podržavao ovaj proces pružajući finansijsku i tehničku pomoć. (Penev, Marušić, 2009).

Regulatorna reforma je u početku bila usmerena na deregulaciju i pojednostavljenje propisa, sa ciljem da ukloni propise nasleđene iz perioda socijalizma, a sa ciljem da smanji regulatorne rizike i barijere za privatne investicije. Međutim, zbog nepostojanja zakonske regulative u nekim reformskim oblastima (zakon o preduzećima, porezima, konkurenciji) pored deregulacije, bilo je neophodno da se krene i sa re-regulacijom, da bi se regulisale navedene oblasti. Usled nedostatka kapaciteta za izradu zakona, kao i zbog brzog pisanja zakona, bez sprovođenja adekvatne javne rasprave, postojala je praksa usvajanja zakona iz zemalja tržišne privrede, bez njihovog prethodnog usaglašavanja za nacionalnim zakonodavstvom, što je imalo za posledicu probleme u koherentnosti i implementaciji zakona.

Osnovna karakteristika ove inicijalne faze zakonodavne reforme u regionu je da je ona bila ad hoc i fokusirana na ključne ekonomske zakone, ali je istovremeno stvorila neophodne preduslove za sistemske reforme, koje su otpočele istovremeno sa iniciranjem procesa Evropskih integracija zemalja Zapadnog Balkana.

Proces Evropskih integracija ne samo da je značajno ubrzao aktivnosti u oblasti zakonodavne reforme, već je uticao na uvođenje sistemskog i koherentnog pristupa u stvaranju novog pravnog sistema. Nacionalni planovi aproksimacije sa Evropskim pravnim tekovinama su predstavljali osnovnu platformu za realizaciju procesa aproksimacije u svim zemljama regiona (sa izuzetkom Bosne i Hercegovine).

3.1.3. Sistemski pristup agendi bolje regulative

Rastuća svest u zemljama regiona da efikasnost i kvalitet regulative utiču na ekonomske performanse je dovela do uvođenja strateškog pristupa regulatornoj reformi i usvajanja sveobuhvatne ili fragmentirane strategije regulatorne reforme. Agenda bolje i pametne regulative u Evropskoj uniji je imala značajan uticaj na zakonodavnu reformu u zemljama Zapadnog Balkana. Mnoge zemlje regiona su sprovele reforme u cilju pojednostavljenja zakonske regulative i stvaranja konkurentnijeg poslovnog okruženja. Takvi koraci bi trebali u kontekstu harmonizacije sa Evropskim zakonodavstvom i primenom nekih segmenata Agenda bolje i pametne regulative biti od posebnog značaja za zemlje regiona (Penev, Marusic, 2012).

Napori u sprovođenju pojednostavljenja propisa su evoluirali poslednjih godina u kontekstu rastućeg pritiska od strane poslovne zajednice da se smanje administrativne barijere i unapredi ekonomsko poslovanje, pogotovu u kontekstu postojeće finansijske i ekonomske krize. Pojednostavljenje regulative je značajan deo regulatorne reforme čak i na nivou Evropske unije, koji se ogleda u cilju da se administrativne barijere na nivou EU smanje za 25% i da se formira Odbor za procenu uticaja. U periodu ekonomske krize, unapređenje kvaliteta zakona i smanjenje administrativnih barijera koje pogađaju poslovne aktivnosti i domaće i inostrane investicije u zemljama Zapadnog Balkana, su od ključnog za stvaranje povoljnijeg poslovnog i investicionog ambijenta.

Tabela 3.1: Sistemski pristup regulatornoj reformi – EU Agendi „bolje regulative”

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1.1. Sistemski pristup regulatornoj reformi						
Strategija regulatorne reforme	√	√ (RS)	√	√	√	
Delovi strategije regulatorne reforme u drugim strateškim dokumentima za zemlju		√ (BiH državni nivo i FBiH)				√
1.2. Glavni motiv za sprovođenje regulatorne reforme						
Potreba da se poboljša konkurentnost i rast	√	√	√	√	√	√
Posvećenost međunarodnoj saradnji (npr. opredeljenost za evropske integracije)	√	√	√	√	√	√
Program reformi Vlade	√	√	√	√	√	√
1.3. Rukovođenje sprovođenjem regulatorne reforme						
Vlada	√	√ (BiH state & FBiH)	√	√	√	√
Poslovna zajednica		√ (RS)	√			√
Građani, javno mnjenje			√			
NVO			√			

Napomena: BiH državni nivo – državni nivo Bosne i Hercegovine, FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine, RS – Republika Srpska

Program Vlade *Albanije* 2005-2009 sadrži neke segmente strategije regulatorne reforme. U tom pogledu, poseban značaj je dat (i) smanjenju administrativnih barijera (ii) unapređenju primene zakona, i (iii) principima dobrog upravljanja. Tekući Program Vlade 2009-2013 takođe sadrži regulatornu reformu kao prioritetnu oblast, pri čemu je poseban značaj dat reformi inspekcija. U decembru 2010. godine, Vlada Albanije je usvojila Strategiju analize efekata propisa, kao ambicioznu strategiju za uvođenje RIA-e u pravni sistem Albanije, i njena implementacija je u toku.

Grafikon 3.2: Dinamika regulatorne reforme u Albaniji

Bosna i Hercegovina, zbog svoje složene administrativne strukture, ima samo segmente regulatorne reforme, koji se nalaze sadržani u vladinim politikama. Republika Srpska, kao jedan od entiteta BiH, je 2012. godine usvojila srednjoročnu strategiju za period 2012-2015. godine. Ova strategija obuhvata sledeće oblasti: (i) smanjenje administrativnih barijera na lokalnom i entitetskom nivou (ii) uvođenje bazične RIA-e za sve zakone, i primenu RIA-e za one zakone za koje Valda donosi podzakonska akta, i (iii) jačanje institucionalnih kapaciteta. Drugi entitet, Federacija Bosne i Hercegovine, je formirala jedinicu za RIA-u i reformu postojećih propisa na lokalnom i cantonalnom nivou. Regulatorna reforma na državnom nivou Bosne i Hercegovine je fokusirana na izradu pilot RIA i formiranje RIA jedinice. Sprovođenje sektorske giljotine propisa na državnom nivou je planirano za 2012. godinu.

Grafikon 3.3: Dinamika regulatorne reforme u Bosni i Hercegovini

INSTITUTIONALNI OKVIR	GILJOTINA PROPISA	RIA PILOTI	INICIRANA PRIMENA RIA-e	INSTITUTIONALNI OKVIR	STRATEGIJA REGULATORNE REFORME
RS 2006 Savet za regulatornu reformu Resor za regulatornu reformu	RS 2006 Reforma postojećih propisa po sektorima	RS Zakon o banjama 2007 Zakon o boravišnoj taksi 2009 Zakon o radu 2010 Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništvu RIA za postupak registracije preduzeća – u toku	RS 2009- 2011 – Obuka za RIA-u – Priručnik za RIA-u	RS 2008 Formirana kancelarija za RIA-u u okviru Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju	RS 2012-2015 – Smanjenje administrativnih barijera – RIA <i>light</i> uvedena za sve zakone, i RIA za ključne zakone – Jačanje institucionalnih kapaciteta
FBiH 2009 – Centralno koordinaciono telo za regulatornu reformu – Upravni odbor	FBiH 2009 - 2010 Reforma postojećih propisa: – Inspekcije – Unapređenje poslovnog okruženja	FBiH 2011 RIA Piloti	FBiH 2012 Nema	FBiH 2012 Formirana kancelarija za RIA-u	FBiH 2012 Reforma postojećih propisa na lokalnom i kantonalnom nivou
BiH državni nivo 2010 Inicirano osnivanje jedinice za RIA-u u Ministarstvu spoljne trgovine i ekonomskih odnosa	BiH državni nivo 2012 Inicirana giljotina propisa	BiH državni nivo 2007-2010 Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u BiH (Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa) 4 pilot-projekta AEP (Direkcija za evropske integracije)	BiH državni nivo 2011 Jačanje kapaciteta: – obuke (Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa i Direkcija za evropske integracije)	BiH državni nivo 2012 Inicirano formiranje RIA kancelarija	BiH državni nivo 2012 Planirana sektorska giljotina propisa

Prva sveobuhvatna Strategija regulatorne reforme *Makedonije* sadržana je u Programu rada Vlade za period 2006–2010. godine. Ova Strategija regulatorne reforme sadrži dva pravca delovanja: (i) giljotinu propisa za revidiranje inventara propisa (2006-2009) i (ii) analizu efekata propisa (RIA) za kontrolu kvaliteta novih propisa (2009). Oba kamena temeljca su ugrađena u zakonodavni sistem Makedonije, i novi Akcioni plan regulatorne reforme je usvojen 2011. godine. On obuhvata između ostalih, i sledeće oblasti: (i) primenu RIA-e proširenu na ostale pravne akte (strategije, podzakonske akte i programe), (ii) uvođenje ex-post RIA-e, (iii) uvođenje RIA-e u parlamentarni proces izrade zakona, i (iv) kontinuiranu primenu giljotine propisa. Nadležnost za regulatornu reformu i RIA-u je prenesena na Ministarstvo infomatike i javne administracije.

Grafikon 3.4: Dinamika regulatorne reforme u Makedoniji

Vlada **Crne Gore** je usvojila strategiju regulatorne reforme u decembru 2009. godine. Ova strategija obuhvata sledeće oblasti: (i) reformu oblasti relevantnih za indikatore lakoće poslovanja Svetske banke, (ii) primenu giljotine propisa, i (iii) primenu RIA-e. Primena ove strategije je dala pozitivne rezultate. 2012. godine RIA je i formalno uvedena u pravni sistem, a ostvareni su i vidljivi rezultati u oblasti lakée poslovanja i giljotine propisa. Vlada je usvojila Akcioni plan 2012-2014, za unapređenje poslovnog okruženja.

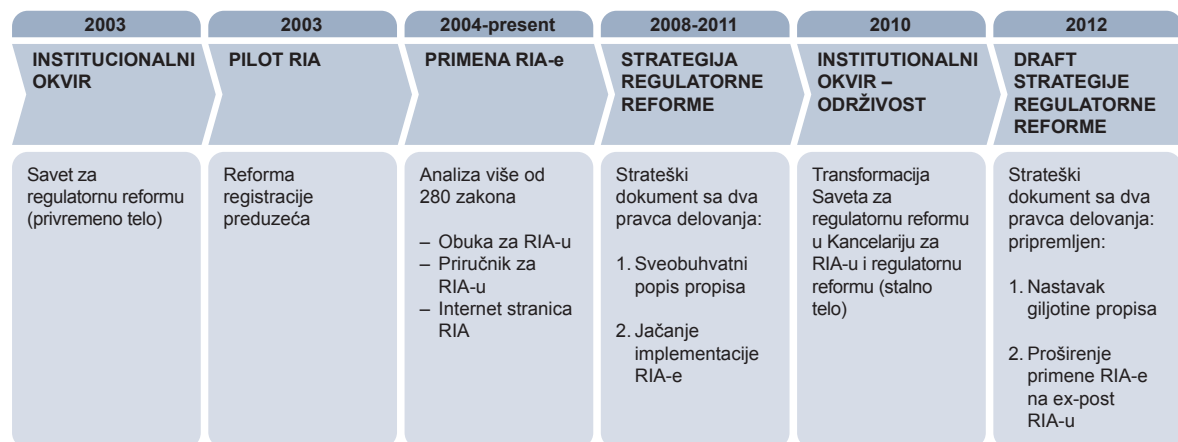
Grafikon 3.5: Dinamika regulatorne reforme u Crnoj Gori

Srbija je usvojila svoju prvu strategiju regulatorne reforme za period 2008-2011. Strategija je uvela eksplicitne standarde kvaliteta regulative uvodeći principe dobre regulatorne prakse, koja je obuhvatala sledeće oblasti: (i) jednokratnu eliminaciju nepotrebnih propisa; (ii) jačanje postojećeg sistema kontrole kvaliteta regulative (RIA) u procesu kreiranja i usvajanja propisa; (iii) kreiranje sistema planiranja zakonodavnih aktivnosti za nove zakone i ostale propise; (iv) uvođenje mehanizama za održavanje kvaliteta regulatornog okruženja na državnom i lokalnom nivou; (v) uvođenje mehanizama za koordinaciju regulatornih aktivnosti, i (vi) unapređenje transparentnosti zakona i ostalih propisa kroz proces konsultacija. Strategija je bila bazirana na EU agendi bolje regulative. Nakon implementacije ove strategije, urađena je nova strategija a njeno usvajanje je u toku. Nova strategija obuhvata sledeće oblasti: (i) dalje jačanje primene RIA-e i uvođenje

ex-post RIA-e, (ii) formiranje javnosti dostupnog elektronskog registra propisa na nacionalnom nivou, (iii) jačanje kancelarije za regulatornu reformu i RIA-u, i (iv) unapređenje transparentnosti planiranja zakonodavnih aktivnosti tokom procesa izrade i usvajanja propisa.

Grafikon 3.6: Dinamika regulatorne reforme u Srbiji

Regulatorna reforma na **Kosovu*** je bila fragmentirana i ad hoc. Kosovo* još uvek nema strategiju regulatorne reforme kao zaseban dokument, ali su segmenti strategije regulatorne reforme sadržani u Akcionom Planu ekonomske vizije Kosova* 2011-2014 (Vlada Kosova*, 2011). Ovi segmenti se uglavnom odnose na smanjenje administrativnih barijera i formalnih procedura za preduzeća. Glavni segmenti regulatorne reforme su (i) unapređenje indikatora Lakoće poslovanja koji se odnose na unapređenje poslovnog okruženja i na (ii) reformu sistema inspekcija.

Grafikon 3.7: Dinamika regulatorne reforme na Kosovu*

Osnovni motiv za sprovođenje regulatorne reforme u svim zemljama regiona je bila potreba za povećanjem njihove konkurentnosti i ekonomskog rasta. Podrška primeni regulatorne reforme u regionu od strane OECD-a, preko njihovog Investicionog kompakta za jugoistočnu Evropu i agende EU za bolju i pametnu regulativu, su takođe jako uticali na zemlje Zapadnog Balkana da posvete veći značaj njihovim regulatornim reformama, i da ih uvrste u njihove reformske agende (Tabela 3.1).

U svim zemljama Zapadnog Balkana, vlade su bile lideri u sprovođenju regulatorne reforme. U Makedoniji, Republici Srpskoj i na Kosovu*, i predstavnici biznisa su igrali aktivnu ulogu u ovom procesu, što je rezultiralo porastom transparentnosti ovog procesa.

3.2. Institucionalni kapaciteti za sprovođenje regulatorne reforme

Izgradnja institucionalnih kapaciteta za primenu regulatorne reforme u zemljama Zapadnog Balkana je otpočela početkom 2000-ih, sa formiranjem privremenih tela koja su imala zadatak da sprovedu reforme u ovoj oblasti. Tokom poslednjih nekoliko godina ovi institucionalni kapaciteti su u velikoj meri izmenjeni i unapređeni.

Tabela 3.2: Institucionalni okvir za sprovođenje regulatorne reforme u zemljama Zapadnog Balkana

Država	Centralno telo za nadzor i kontrolu regulatorne reforme
Albanija	Regulatory reform task force
Bosna i Hercegovina:	
– BH državni nivo	Nema centralno telo za nadzor i kontrolu
– BH Federacija	Nema centralno telo za nadzor i kontrolu
– Republika Srpska	Savet za regulatornu reformu
Makedonija	Centralno telo za bolju regulativu i jačanje kapaciteta u okviru Ministarstva za informatičko društvo i administraciju ¹
Crna Gora	Savet za regulatornu reformu i unapređenje poslovnog okruženja
Srbija	Kancelarija za RIA-u i regulatornu reformu
Kosovo*	Savet za ekonomski razvoj

¹ Formiranje ovog tela je u toku i predviđeno je Akcionim planom za regulatornu reformu

Glavno centralno telo za nadzor i kontrolu regulatorne reforme u **Albaniji** je Radna grupa za regulatornu reformu, formirana 2005. godine, sa zadatkom da rukovodi i kreira regulatornu reformu. Rad ove Radne grupe je bio podržavan od strane Službe za trgovinsku politiku pri ministarstvu ekonomije, trgovine i energetike. Implementacija nove strategije analize efekata propisa će u velikoj meri zavisiti od jačanja i efikasnosti postojećeg institucionalnog okvira za sprovođenje regulatorne reforme.

Institucionalni okvir za regulatornu reformu je u **Makedoniji** formiran sa ciljem da sprovede Strategiju regulatorne reforme (2006-2009), a sačinjavali su ga: (i) Koordinacioni odbor na čelu sa potpredsednikom Vlade za ekonomske poslove koji pruža političku podršku ovoj reformi uz podršku Sektora za ekonomsku politiku i regulatornu reformu, (ii) Odbor za regulatornu reformu, koji se sastoji od predstavnika Sektora za privredni sistem, tekuću i razvojnu politiku i državnih sekretara iz resornih ministarstava, kao i predstavnika Sekretarijata za zakonodavstvo, i (iii) radne grupe ministarstava i organa državne uprave koje obezbeđuju operativni pristup. Ova institucionalna struktura je snažno uticala na uspešnost implementacije prethodne strategije regulatorne reforme. Novi Akcioni plan za regulatornu reformu predviđa formiranje Centralnog tela za bolju regulativu i jačanje kapaciteta u okviru Ministarstva za informatičko društvo i administraciju.

Vlada *Crne Gore* je 2008. godine formirala Savet za otklanjanje barijera u poslovanju, kao prvo telo koje je bilo nadležno za primenu Akcionog plana za otklanjanje barijera u poslovanju (2007). Po usvajanju Strateškog akcionog plana regulatorne reforme u decembru 2009. godine, Savet za otklanjanje barijera u poslovanju je preimenovan u Savet za regulatornu reformu i unapređenje poslovnog okruženja i restrukturiran je kao telo odgovorno za implementaciju tog Akcionog plana.

U *Bosni i Hercegovini* ne postoji telo nadležno za regulatornu reformu ni na državnom nivou ni na nivou *Federacije Bosne i Hercegovine*. Međutim Vlada *Republike Srpske* je osnovala Savet za regulatornu reformu 2006. godine kao telo odgovorno za implementaciju regulatorne reforme.

Prvi značajan korak ka stvaranju institucionalnog okvira za regulatornu reformu u *Srbiji* je bilo formiranje privremene međuministarske Radne grupe za deregulaciju (2002). 2004. godine ova međuministarska Radna grupa je transformisana u Savet za regulatornu reformu, kao privremeno vladino telo podržano od strane tehničkog sekretarijata koji su sačinjavali nezavisni eksperti iz oblasti regulatorne reforme. Decembra 2010. godine, Savet za regulatornu reformu je transformisan u stalnu Kancelariju za RIA-u i regulatornu reformu. Ovo vladino telo čine državni službenici i ima mandat da se bavi kontrolom kvaliteta RIA-e kao i uklanjanjem administrativnih barijera.

Ministarstvo trgovine i industrije je nadležno za sprovođenje regulatorne reforme na Kosovu*. Radna grupa za Lakoću poslovanja je formirana 2011. godine u cilju nadgledanja reformi u oblasti Lakoće poslovanja, da bi 2012. godine bila zamenjena Nacionalnim savetom za regulatornu reformu.

3.3. Primena Analize Uticaja Propisa (RIA) u razvoju novih propisa

Analiza efekata propisa (RIA) je instrument kojim se kreatori politike upoznaju sa uticajem predloženih rešenja u pogledu troškova, koristi i rizika koje predlog pravnog akta podrazumeva. To je instrument kojim kreatori politika mogu da unpared procene uticaj predloženih zakona u smislu potencijalnih troškova, koristi i rizika (OECD, 1997a). RIA je postala, širom sveta, korišćen metod poboljšanja kvaliteta regulatornog okruženja, ne samo u OECD i EU zemljama, već i u brojnim drugim zemljama.

U zemljama regiona, primena RIA-e se sporo napreduje u odnosu na aktivnosti koje se odnose na pojednostavljenje postojećih propisa, jer njena primena pored političke podrške zahteva i obuke (i obučene trenere), kao i uspostavljanje odgovarajuće operativne infrastrukture za primenu RIA-e. Ispitujući uspešne RIA sisteme, vidi se da oni ne daju uspešne rezultate u kratkom roku i stoga su manje privlačni za političke strukture. RIA je još uvek u ranoj fazi primene u većini zemlja u regionu i neophodno je podići svest o njenom značaju u smislu njenog inkorporiranja u nacionalni pravni sistem i obezbeđivanja stabilnosti delovanja (vidi Penev, Marušić, 2011).

Tabela 3.3: EU Agenda „bolje regulative” – upotreba Analize uticaja propisa (RIA) od strane vlada zemalja Zapadnog Balkana

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Obaveza izrade analize uticaja propisa (RIA-e)						
Formalno uvedena			√	√	√	
Inicirana	√	√ (BiH državni nivo, FBiH i RS)				
Ne postoji						√
2. Obaveza izrade RIA-e						
Za sve zakone			√ ¹	√	√	
Za specifične sektore ili oblasti						
RIA pilot projekti	√	√ (BiH državni nivo i RS)				

¹ Za sve nacрте zakona osim za one koji se usvajaju po hitnom postupku

Napomena: BiH državni nivo – državni nivo Bosne i Hercegovine, FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine, RS – Republika Srpska

Većina vlada u regionu je inicirala inkorporaciju RIA u svoje pravne sisteme.

U **Srbiji** se RIA primenjuje na sve nacрте zakona i formalno je uvedena u pravni sistem 2004. godine (vidi Penev, Marušić, 2009a). Vlada je bila ovlastila Savet za regulatornu reformu da spovodi kvalitativnu kontrolu RIA i da daje obavezujuća mišljenja na kvalitet RIA koje sporovde ministarstva, pošto je RIA sprovedena u nadležnom ministarstvu morala da bude deo prateće dokumentacije nacрта zakona u procesu njihovog usvajanja u vladi. U ranoj fazi primene RIA je bila spovodena samo na početnom nivou. Uloženi su znatni naponi kako bi se poboljšao kvalitet RIA-e, kao i njena primena, posebno u pogledu osposobljavanja vladinih službenika da sporovode RIA-u. RIA je sada deo obavezne obuke vladinih službenika. Decembra 2010. godine, Savet za regulatornu reformu je transformisan u stalnu vladinu Kancelariju za RIA-u i regulatornu reformu, zaposleni su državni službenici, ovlašćeni da nastavu kontrolu RIA-e.

Makedonija je zvanično uvela obavezno sporovođenje RIA dopunom Poslovnika o radu vlade (2008). Korišćenje ovoga mehanizma postalo je obavezno od januara 2009. godine. RIA je obavezna za sve nacрте zakona, sa izuzetkom zakona koji se donose po hitnom postupku, a broj takvih zakona je veoma ograničen. Sektor za ekonomske politike i regulatornu reformu u Generalnom sekretarijatu Vlade ovlašćen je da primenjuje RIA-u i razmotri predložene zakone. Međutim u 2011. godini, odgovornost za regulatornu reformu i RIA-u je premeštena u Ministarstvo informatike i javne administracije. Novi Akcioni plan o regulatornoj reformi predviđa (i) da se odredbe RIA-e primenjuju i na druge propise (strategije, podzakonska akta, programe), (ii) uvođenje ex-post RIA i (iii) uvođenje RIA-e u parlamentarni proces razmatranja zakona. 2011. godine, nadležnost zasprovođenje regulatorne reforme i RIA-e je preneto na Ministarstvo informatike i javne administracije.

Albanija je u procesu uvođenja RIA-e u pravni sistem. RIA Strategija, koja je usvojena u decembru 2010. godine, predviđa uvođenje RIA-e u albanski pravni sistem do kraja 2011. godine, ali taj plan nije realizovan u 2011. godini, pa se očekuje se dalji napredak u uvođenju RIA u 2012. godini.

Primena RIA-e u *Bosni i Hercegovini* je još uvek u početnoj fazi. *Republika Srpska* je napravila najveći napredak u primeni RIA-e u svom pravnom sistemu. RIA se u Republici Srpskoj primenjuje od 2007. godine. Proces je započet izradom nekoliko pilot RIA. Nova srednjoročna Strategija za primenu RIA-e (2011-2015) usvojena je u martu 2012. godine, a u Akcionom planu je predviđeno uvođenje ex-ante i ex-post RIA-e za sve nacрте zakona i ostalih pravnih akata u Republici Srpskoj. Na državnom nivou BiH, primenjen je pilot projekt RIA na Zakon o direktnim stranim investicijama. Ovaj pilot projekt sprovelo je Ministarstvo za spoljnu trgovinu i ekonomske odnose, a četiri druga RIA pilot projekta je sproveo Direktorat za evropske integracije na nivou BiH.

Primena RIA-e je jedan od tri stuba regulatorne reforme u strateškom Akcionom planu za regulatornu reformu u *Crnoj Gori*. Akcioni plan je usvojen u decembru 2009. godine. Pilot RIA je primenjena u procesu reformi izdavanja dozvola za otpocinjanie poslovanja. Vlada je pokrenula obuke državnih službenika za primenu RIA-e. Dopunama Poslovnika o radu Vlade u 2012. godini je formalizovan RIA proces. Savet za primenu regulatornih reformi ovlašćen je da nadgleda primenu RIA-e.

Kosovo* je usvajanjem Vladine uredbe br. 01/2007 o Radu Vlade 2007. godine uvelo obavezno sprovođenje RIA-e. Ovaj pravni akt je propisivao da svi nacрти zakona i nacрти dopuna zakona moraju sadržati RIA-u. Predlagač ili inicijator nacрта zakona ili dopune zakona je bio obavezan da izradi RIA-u. Međutim, zbog ograničenih administrativnih kapaciteta za primenu RIA-e, od ove obaveze se odustalo u 2011. godini, tako što je usvojena izmena Poslovnika o radu vlade Kosova*. Ovaj Poslovník je umesto zahteva za ze izradu RIA-e, uveo obavezu izrade „koncept“ dokumenta o analizi politike, koji mora da prethodi izradi nacрта novog propisa i zahteva da bilo koji predlog zakona predat vladi na razmatranje mora biti praćen obrazloženjem i objašnjenjem (SIGMA 2011: 26).

3.3.1. Transparentnost u zakonodavnom procesu

Transparentnost je jedan od centralnih stubova efikasne regulative, imajući u vidu da podržava odgovornost, i podstiče poverenje u pravno okruženje, i čini propise pouzdanim i dostupnijim, kao i manje podložnim specifičnim interesima i uticajima. Široke i uspešne konsultacije zainteresovanih strana postale su sastavni deo procesa pripreme zakona u EU, a postaće još značajnije s obzirom na strategiju Evropa 2020 – Strategija za održiv, inkluzivni rast zasnovan na znanju, kao i na strategiji EU o „pametnim“ propisima (2010).

Transparentnost obuhvata niz akcija: standardizovanje postupka za donošenje novih i izmenu postojećih propisa, konsultacije sa zainteresovanim stranama, uspešno predstavljanje propisa javnosti i objavljivanje propisa, kao i pojednostavljivanje i modernizacija pravnog jezika, kodifikacija, kontrola administrativnih diskrecionih prava i jednostavan i uspešan žalbeni postupak i blagovremeno planiranje pravnih aktivnosti.

Javna rasprava. Većina zemalja Zapadnog Balkana uvela je kao obavezujući proces javne rasprave o predlogu zakona koji bitno menja pravni režim u određenim oblastima od posebnog interesa za javnost. Ova obaveza je formalno uvedena za sve zakone u Makedoniji (osim za one koji se usvajaju po hitnom postupku), Bosni i Hercegovini, i na Kosovu*. Nacrt zakona od posebnog značaja može da bude prodiskutovan u širokom krugu zainteresovanih u svim zemljama u regionu (Tabela 3.4). U takvim slučajevima, predstavnici državnih institucija, poslovnih asocijacija i NVO, stručnjaci iz međunarodnih organizacija ili institucija idr. mogu da budu uključeni u javnu raspravu. Konsultativni proces u zemljama regiona se stalno poboljšava, ali još uvek zaostaje u smislu uloge i značaja koji ima u procesu pripreme propisa u EU.

Planiranje zakonodavnih aktivnosti ocenjuje do koje mere su vlade zemlja Zapadnog Balkana planirale svoje zakonodavne aktivnosti. Planiranje omogućava mnogo aktivnije javne rasprave dajući zainteresovanim stranama značajniju ulogu i obezbeđujući im više vremena da dostave svoje predloge.

Planiranje zakonodavnih aktivnosti je u potpunosti uspostavljeno u svim zemljama regiona i dostupno je javnosti u svim zemljama izuzev Srbije (Tabela 3.4).

Sve zemlje u regionu uvele su plan za praćenje primene zakonodavnih aktivnosti (Tabela 3.4)

Tabela 3.4: Agenda EU „bolje regulative”– instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost zakonodavnog procesa u zemljama Zapadnog Balkana

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Javna rasprava sa zainteresovanim stranama u procesu izrade zakona u vladi						
1.1. Da li je rasprava obavezna?						
Za sve zakone		√	√ ¹			√
Za složene i systemske zakone	√			√	√	
1.2. Da li je javna rasprava deo procesa izrade zakona?						
Uvek		√	√	√		√
U većini slučajeva	√				√	
U pojedinim slučajevima						
1.3. Koji su uobičajeni oblici javne rasprave:						
Široko dostupni predlozi za primedbe (npr. putem interneta)	√	√	√	√	√	√
Javni skupovi, okrugli stolovi, fokus-grupe	√	√	√	√	√	√
Savetnici ili eksperti	√	√	√	√	√	√
2. Planiranje zakonodavnih aktivnosti						
2.1. Plan zakonodavnih aktivnosti						
U potpunosti implementiran/javno dostupan plan	√	√	√	√		√
Delimično implementiran/javno nedostupan plan					√	
2.2. Da li postoji praćenje sprovođenja plana zakonodavnih aktivnosti						
	√	√	√	√	√	√

3.3.2. Javna rasparava u zakonodavnom procesu

Konsultativni proces u zemljama regiona se stalno unapređuje ali još uvek zaostaje za ulogom i značajem koji ima u procesu pripreme propisa u EU. Najveći deo zemalja Zapadnog Balkana uveo je pravnu obavezu javnih konsultacija o pravnim propisima posebno za znatne promene pravnog režima u određenoj oblasti ili od posebnog interesa za javnost.

U Makedoniji i Bosni i Hercegovini, sve zainteresovane strane su uključene u konsultativni proces već od rane faze izrade propisa. Najveća prepreka za uspešan proces javne rasprave u zemljama regiona je vreme; pošto je zakonodavna agenda vrlo intenzivna i ne ostavlja dovoljno vremena za konsultacije. Konsultativni proces može da se prenese u proces usvajanja zakona u parlamentu, ali to nije obavezno. Stalni odbori mogu organizovati javna slušanja sa svim zainteresovanim stranama radi dobijanja mišljenja o zakonima od važnosti, pre diskusije o predlogu zakona na plenaranoj sednici.

U **Albaniji**, javna rasprava je obavezna za nacрте zakona od posebnog značaja, koji se u tom slučaju razmatraju u mnogo širem krugu zainteresovanih strana, uključujući i predstavnike privatnog sektora, državnih institucija, NVO, stručnjake i ostale učesnike u raspravi. Iako ne postoji formalno propisana obaveza javnog slušanja u parlamentu, ono se može održati tokom procesa usvajanja zakona.

Javne rasprave u **Bosni i Hercegovini** su formalizovane kroz Pravilnik o konsultacijama u procesu pripreme zakona i kroz Poslovnik o radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i entitetskih parlamenata. Pravilnik o konsultacijama u procesu primene zakona propisuje da ministarstva i druge državne institucije u Bosni i Hercegovini mogu organizovati javnu raspravu tokom bilo koje faze procesa pripreme zakona, i da pri tom utvrđuju minimalne obaveze za sprovođenje ovih konsultacija. Prema Pravilniku, nakon finalizacije prednacрта zakona, svaka institucija je obavezna da nacrt zakona učini dostupnim javnosti putem interneta, i da pošalje tekst nacрта zakona radi pribavljanja mišljenja određenom broju zainteresovanih strana i drugim vladinim relevantnim institucijama. Za zakone od posebnog javnog interesa, sprovedeće se dodatne konsultacije, a ovaj proces može obuhvatiti mnogo širi krug direktno i indirektno zainteresovanih, uključujući i NVO-e, lokalne i međunarodne eksperte, druga vladina tela, kao i pravnu zajednicu. U Bosni i Hercegovini javne konsultacije su obavezne, ne samo na državnom nivou već i na nivou entiteta.

Makedonija je 2009. godine uvela obaveznu javnu raspravu, a ona obuhvata i početnu fazu pripreme propisa. Svi nacrti zakona moraju biti stavljeni na web stranicu nadležnog ministarstva kako bi se pribavili komentari zainteresovanih.

Javna rasparava u **Crnoj Gori** nije obavezna, ali Pravilnik o radu vlade propisuje da se preliminarne konsultacije mogu održati tokom izrade zakona i drugih propisa koji regulišu kompleksna sistemska pitanja. Javna rasprava može da se održi kada Vlada odluči da je neophodna da se sprovede tokom procesa izrade zakona.

Javne rasprave u **Srbiji** postale su obavezne u 2004, ali samo za zakone koji u znatnoj meri menjaju pravni režim ili su od posebnog interesa za javnost. Uvođenje obaveze za primenu RIA-e pozitivno je uticalo na praksu javnih rasprava u Srbiji, zahvaljujući činjenici da je izveštaj o javnim raspravama sastavni deo RIA izveštaja. Međutim, poboljšanje procesa javnih rasprava je predviđeno u Strategiji Regulatorne Reforme, koja još uvek nije implementirana, i potreban su suptinska poboljšanja, posebno u delu planiranja zakonodavnih aktivnosti i dostupnosti javnosti godišnjih programa zakonodavnih aktivnosti Vlade.

Poslovnik o radu vlade *Kosova** iz 2011. godine uveo je obavezu da nadležno ministarstvo objavi predlog radi javnih komentara a naročito da traži komentare od organizacija iz ne-vladinog sektora na koje će predloženi zakon imati značajnog uticaja. Radi sprovođenja ovih aktivnosti, nadležno telo mora da obezbedi dovoljno informacija dostupnih javnosti, i u razumljivom obliku, kako bi se omogućilo da javnost razume karakter i posledice predloženog zakonskog rešenja. Predlagač zakona je takođe obavezan da objavi početak javne rasprave i da omogući dovoljno vremena da javnost i NVO razmotre predlog zakona. Rezultati takvih konsultacija se dostavljaju Vladi ili ministraskim odborima, kao deo obrazloženja nacrtu zakona i konceptualnog dokumenta.

Radi poboljšanja konsultativnog procesa i koristeći praksu uspostavljen u EU, vlade bi trebale da konsultativni proces prepoznaju kao bitan deo procesa stvaranja politika, i da omoguće dovoljno dug period konsultacija, kao i da se ojača glas zainteresovanih strana u skladu sa nedavno usvojenom EU agendom o „pametnim“ propisima. Koristeći iskustvo EU, zemlje Zapadnog Balkana bi trebale da usvoje smernice o javnim rasparavama kako bi se uspostavili minimalni uslovi za odvijanje javnih rasprava tokom izrade novih propisa i uspostavio sistem nadzora i usklađenosti sa zahtevima dobre prakse u procesu javne rasprave.

3.3.3. Pojednostavljenje i smanjivanje administrativnog opterećenja

Napori da se pojednostave propisi pojavili su se u zadnjih nekoliko godina pod pristikom poslovne zajednice da se smanji administrativno opterećenje i poboljšaju ekonomski rezultati, posebno u kontekstu sadašnje svetske finansijske i ekonomske krize. Čak i na nivou EU, pojednostavljivanje propisa je značajan deo agende za reformu propisa, jer je cilj da se administrativno opterećenje smanji za 25% i da se uspostavi Savet za procenu uticaja (IAB). U većini zemalja Zapadnog Balkana, na značajno smanjivanje ili zamenu zastarelih i suvišnih propisa gleda se kao na važan preduslov za stvaranje novog pravnog sistema u skladu sa standardima tržišne privrede, koji treba da doprinesu stvaranju povoljne investicione klime (Penev, Marušić, 2009: 50).

Boks 3.1: Pojednostavljenje postojeće zakonske regulative

Veliki broj zakona i administrativnih formalnosti akumuliran tokom vremena potrebno je redovno revidirati i apdejtovati da bi se uklinili zastareli ili neefikasni materijali. Postoje razni pristupi, počev od konsolidacije, kodifikacije, ukidanje, ad hoc revizija zakonske regulative koja reguliše specifične sektore, i *sun setting* mehanizme za automatsku reviziju ili ukidanje zakonske regulative po isteku određenog datuma.

Izvor: Better Regulation in Europe: Portugal, OECD, 2010

Tabela 3.5: Pojednostavljenje postojeće zakonske regulative u zemljama Zapadnog Balkana

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Revizija postojeće zakonske regulative						
1.1. Sistemska (jednokratna) revizija postojeće zakonske regulative						
Sprovedena		√ (RS i FBiH)	√		√	
U toku				√		
Ne postoji		√ (BiH državni nivo)				√
1.2. Delimična – po sektorima (jednokratna) revizija postojeće zakonske regulative						
Sprovedena	√					
U toku		√ (RS)				√
Ne postoji						
1.3. Da li je periodična procena postojećih propisa obavezna?						
Za sve oblasti odlučivanja						
Za pojedine oblasti	√	√ (FBiH)	√	√		
Nije obavezna		√ (BiH državni nivo)			√	√
2. Da li postoji mogućnost da javnost preporuči promenu određenih postojećih propisa?						
	√	√	√	√	√	√

Napomena: BiH državni nivo – državni nivo Bosne i Hercegovine, FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine, RS – Republika Srpska

Albanija je pokrenula svoj program pojednostavljenja propisa i smanjivanje administrativnog opterećenja kada je 2006. godine usvojila Akcioni plan regulatorne reforme. Glavni cilj ove reforme je bio (i) poboljšanje postojećeg pravnog okvira kroz otklanjanje administrativnih prepreka za poslovanje i (ii) opšte pojednostavljenje regulatornog okvira koji se odnosi na poslovanje. Primena ovog programa dala je nekoliko pozitivnih rezultata, uključujući i potpunu transformaciju postupka registracije poslovanja i reformu sistema izdavanja dozvola za poslovanje. Program pojednostavljanja i smanjivanja administrativnog tereta je takođe važan deo Programa nove vlade za period 2009-2013, u kojem je poseban značaj dat reformi inspeksijskih službi.

Program pojednostavljanja u **Bosni i Hercegovini** je sektorski i najvećim delom fokusiran na smanjivanje administrativnih prepreka u oblasti dozvola i inspekcija. Proces pojednostavljanja postojeće regulative započela je Republika Srpska u 2006, kroz uvođenje giljotine propisa usmerene na sistem inspekcija, gde su postignuta radikalna poboljšanja. Sličan postupak je predviđen i u BiH Federaciji koji je usmerena na (i) oblast inspekcija i (ii) poboljšanje poslovne klime. Međutim, program pojednostavljenja još uvek nije pokrenut na nivou Bosne i Hercegovine.

S ciljem stvaranja povoljnog zakonskog i regulatornog okvira program vlade **Makedonije** 2006-2010 predviđa sprovođenje procesa znatne deregulacije i reforme regulatornih institucija. Reforma je bila sveobuhvatna i uključila je svu regulativu značajnu za privredu, i bila je u celini primenjena.

Program pojednostavljenja i otklanjanja administrativnih prepreka u **Crnoj Gori** počeo je usvajanjem Akcionog plana za otklanjanje prepreka u poslovanju (2007). Primena ovoga programa bila je praćena usvajanjem strateškog akcionog plana regulatornih reformi (2009), i programa pojednostavljenja i smanjivanja administrativnog tereta kao jednim od delova. Glavni cilj ove reforme bilo je smanjivanje administrativnih troškova poslovanja napuštanjem ili izmenama propisa koji su bili zastareli, i stvarali su nepotrebne administrativne troškove ili nisu bili primenljivi. Ova reforma se još uvek sprovodi.

Program pojednostavljenja i otklanjanja administrativnih prepreka sproveden u **Srbiji** predstavlja sveobuhvatnu reviziju propisa. Jedan od ciljeva utvrđenih u Strategiji regulatorne reforme je bio smanjivanje administrativnih troškova bar za 25% do 2011. Cilj je bio u skladu sa zahtevima EU i međunarodnom dobrom praksom. Reforma nije bila usmerena na broj zakona koji se moraju napustiti, već na smanjivanje nepotrebnih administrativnih procedura, smanjivanje troškova i opšteg regulatornog rizika, i povećanje konkurentnosti srpske privrede. Reforma je bila isključivo fokusirana na propise vezane za poslovanje i nije obuhvatala propise koji se odnose na prava građana.

Kosovo* nije još uvek primenilo sveobuhvatnu reviziju postojeće zakonske regulative. Napori su usmereni da se pojednostavi postojeća regulativa koja se odnosi na dozvole i inspekcije za oblasti povezane za poslovanjem, i na nekoliko podoblasti u poslovanju (videti više u GoK, 2011).

Pojednostavljenje postojeće regulative, posebno koristeći instrumente kao što je giljotina propisa, je reforma privlačna za političke strukture koje funkcionišu u nestabilnom političkom miljeu, kao što je region Zapadnog Balkana, zato što ove reforme mogu pokazati konkretne rezultate u kratkom periodu. Stoga u mnogim zemljama regiona, politička podrška refromama je bila široko raspostranjena. Kvalitet sprovedenih reformi zavisi ne samo od kvaliteta učešća svih zainteresovanih, već i od nastavka političke podrške procesu (Penev, Marušić, 2011).

Poglavlje 4

NAPREDAK ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U TRANZICIJI U KONTEKSTU EVROPSKIH INTEGRACIJA

4.1. Proces evropskih integracija zemalja Zapadnog Balkana

Proces evropskih integracija predstavlja instrument za sprovođenje i ubrzavanje procesa tranzicije, i ovi se procesi međusobno prepliću i podržavaju. Krajnji cilj zemalja Zapadnog Balkana je njihova transformacija u uspješne tržišne privrede, kao i integracija u Evropsku uniju. Proces evropskih integracija je suštinski faktor uspješne transformacije zemalja regiona. Ovaj proces pruža jedinstven podsticaj političkim i ekonomskim reformama u zemljama proširenja, i ima za cilj da ih dovede na nivo evropskih standarda u svim oblastima obuhvaćenim ugovorima Evropske unije (Evropska Komisija, 2010c).

Evropska Unija (EU) je ekonomska i politička konfederacija 27 zemalja članica, osnovana Maastrichtskim ugovorom iz 1993 godine. Ona deluje preko sistema nezavisnih nad-nacionalnih institucija i međuvladinih odluka dogovorenih između zemalja članica. Ključne institucije Evropske unije su (i) Evropska komisija, (ii) Savet Evropske unije i (iii) Savet Evrope.

Bilo koja evropska zemlja koja poštuje principe slobode, demokratije, ljudska prava i fundamentalne slobode, i prihvata vladavinu prava, može konkurisati za članstvom Evropskoj Uniji. Brzina kojom će zemlja napredovati u procesu EU integracija zavisi od njenog napretka ka zajedničkim ciljevima EU.

Na sastanku Saveta Evrope održanom u Kopenhagenu u junu 1993 godine utvrđeni su ekonomski, politički i institucionalni kriterijumi koje zemlja kandidat mora da ispuni da bi mogla da postane članica EU. Ti zahtevi su poznati kao Kopenhagenski kriterijumi:

- Politički kriterijum: stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava, i poštovanje i zaštitu manjina;
- Ekonomski kriterijum: postojanje funkcionalne tržišne privrede kao i sposobnost odolevanja pritiscima konkurencije i tržišnim silama na jedinstvenom tržištu EU;
- Institucionalni kriterijum: usvajanje *acquis communautaire-a* – sposobnost da se prihvate obaveze proistekle iz članstva u Uniji, uključujući privrženosti političkim, ekonomskim i monetarnim ciljevima Unije.

Bilo koja zemlja koja želi da postane članica EU, uključujući i zemlje Zapadnog Balkana, mora da ispuni navedene kriterijume. Da bi Savet Evrope otvorio pregovore o pristupanju, zemlja kandidat prvo mora da ispuni politički kriterijum. Kada se otvore pregovori o priključenju, Komisija procenjuje sposobnost zemlje kandidata da ispuni Kopenhagenske kriterijume.

Na sastanku Evropskog saveta održanom u Madridu 1995. godine dodatno je zahtevano da zemlja kandidat mora biti sposobna da primenjuje propise i procedure Evropske unije, te da mora stvoriti uslove za integraciju putem prilagođavanja svojih administrativnih struktura. Veoma je važno da

pravne tekovine Evropske unije budu transponovane u nacionalno zakonodavstvo, ali da još veći značaj ima sposobnost da evropske pravne tekovine budu efektivno primenjene i sprovedene kroz odgovarajuće administrativne i pravne strukture. To je preduslov za međusobno poverenje neophodno za članstvo u EU. Takođe, EU mora biti sposobna da integriše novog člana: mora da obezbedi da njene institucije i proces odlučivanja ostanu efektivni i sprovodljivi; mora biti u mogućnosti, da iako se proširuje, i dalje razvija i primenjuje zajedničke politike u svim oblastima; kao i da nastavi da finansira svoje politike na održiv način.

Sve zemlje Zapadnog Balkana imaju mogućnost da postanu članice EU. Na samitu u Solunu u junu 2003. godine, potvrđeno je da Evropska unija podržava evropsku integraciju zemalja Zapadnog Balkana. Rezultat takve odluke je bilo evidentno jačanje napora zemalja regiona da ispune zahteve EU. Jasni i rigorozni uslovi i bolja komunikacija sa građanima uz istovremeno jačanjem kapaciteta EU da prihvati nove članice. Lisabonski ugovor je stupio na snagu u decembru 2009. godine i obezbedio je da Evropska unija može nastaviti sa sprovođenjem agende proširenja.

Proces evropskih integracija odvija se u tri faze (svaku od njih treba da odobre sve postojeće članice Evropske unije) :

- Zemlji je ponuđena mogućnost članstva – *potencijalni kandidat*
- Zemlja je zvanično postala *kandidat za članstvo*
- Zemlja je stupila u zvanične pregovore za članstvo – *zemlja u pristupanju*

Kada se pregovori i prateće reforme okončaju na obostrano zadovoljstvo, zemlja može postati članica EU ako se sa tim slože sve postojeće članice Evropske unije.

Crna Gora, Makedonija i Srbija su *zemlje kandidati*. Pregovori o pristupanju sa Crnom Gorom su započeli u junu 2012, dok pregovori sa Srbijom i Makedonijom nisu još počeli. Evropska komisija je u oktobru 2012. godine predložila zemljama članicama da daju status kandidata Albaniji, kada ova zemlja sprovede izvestan broj reformi (parlamentarnu reformu, reformu sudstva i javne administracije). Ostalim zemljama Zapadnog Balkana obećana je evropska perspektiva, kada ispune sve EU kriterijume, i one se nazivaju *zemlje potencijalni kandidati*.

Tabela 4.1: Pregled datuma potpisivanja sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i dodeljivanju statusa kandidata

	Potpisan Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji	Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji stupa na snagu	Odluka Evropskog saveta da dodeli status kandidata	Otvaranje pregovora o pristupanju EU
Makedonija	2004	2004	2005	/
Albanija	2006	2009	/	/
Crna Gora	2007	2010	2010	2012
Srbija	2008	/	2012	/
Bosna i Hercegovina	2008	/	/	/
Kosovo* ¹	/	/	/	/

¹ Studija izvodljivosti za proces stabilizacije i asocijacije između Evropske unije i Kosova* je zvanično dostavljena u oktobru 2012

Sa svim zemljama Zapadnog Balkana EU je uspostavila proces poznat kao **Proces Stabilizacije i Pridruživanja** – koji ima za cilj da ih na najbrži mogući način dovede do EU. Rezultat tog procesa je da zemlje već sada imaju (i) slobodan pristup na jedinstveno EU tržište i ono je u potpunosti otvoreno za njihov izvoz, kao i (ii) finansijsku podršku EU za njihove reformske procese. Ključni element evropskih integracija je *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP)* a to je ugovorni odnos između EU i svake pojedinačne zemlje Zapadnog Balkana kojim se utvrđuju međusobna prava i obaveze. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je usmeren na poštovanje ključnih demokratskih principa i osnovnih elemenata koji predstavljaju suštinski elemenat jedinstvenog evropskog tržišta. Kroz zonu slobodne trgovine sa EU i uz ostale elemente povezane s tržištem (konkurencija i pravila državne pomoći, prava intelektualne svojine i dr.) i koristi (tj. prava osnivanja), kao i preko reformi koje su započete radi usvajanja evropskih standarda, ovaj proces bi trebalo da omogući da se započne integracija privreda iz regiona sa privredom EU.

Zemlja kandidat mora potvrditi sposobnost da u celini ispunjava svoje obaveze kao zemlja članica. To zahteva široku podršku građana, kao i političku, ekonomsku, pravnu i tehničku usaglašenost sa zahtevnim standardima i normama EU.

Evropska unija je uspostavila veoma zahtevan postupak koji obezbeđuje da nova članica bude primljena samo ako ispuni sve zahteve, i samo ako dobije saglasnost svih institucija Evropske unije i vlada zemalja članica, kao i ukoliko pristanak da postane članica Unije da i sama zemlja kandidat. Zemlje koje žele da se pridruže EU mogu preći u narednu višu fazu integracije jedino pod uslovom da su u potpunosti ispunjeni svi uslovi iz prethodne faze. Na taj način proces pridruživanja deluje kao snažan podstrek za reforme. Politika proširenja EU obezbeđuje da se procesom precizno rukovodi, tako da pristup istovremeno donosi koristi kako EU tako i zemlji koja se pridružuje.

Boks 4.1: Proces Stabilizacije i Pridruživanja Zemalja Zapadnog Balkana

Proces stabilizacije i pridruživanja predstavlja okvir za pregovore zemalja Zapadnog Balkana sa EU tokom celokupnog procesa pridruživanja. On ima tri cilja:

- Stabilizaciju zemlje i podsticanje njenog procesa tranzicije ka uspostavljanju tržišne privrede
- Unapređenje regionalne saradnje
- Punopravno članstvo u EU

Svaka zemlja napreduje korak po korak prema članstvu u EU brzinom kojom ispunjava obaveze iz procesa stabilizacije i pridruživanja a taj napredak se ocenjuje u godišnjim izveštajima o napretku⁷, koji prate i ocenjuju političku i ekonomsku situaciju u zemljama regiona i sprovođenje reformi i pratećih mera.

Izvor: http://ec.europa.eu/economy_finance/international/enlargement/criteria/index_en.htm

Nedavna globalna finansijska kriza i trenutne teškoće u evrozoni, jasno su pokazale međuzavisnost nacionalnih privreda, kako unutar tako i izvan EU. Ovi događaji su istakli važnost dalje konsolidacije

⁷ Prihvatanje institucionalnih kriterijuma obuhvata ceo niz politika i mera koje čine *acquis* Unije. Zemlje kandidati moraju usvojiti *acquis* i dati dokaz da ga primenjuju. To zahteva postojanje administrativnih kapaciteta da se zakonodavstvo Evropske unije transponuje u nacionalni pravni sistem, i da se efektivno primenjuje kroz odgovarajuće administrativne i pravne strukture.

ekonomske i finansijske situacije i podsticanja rasta i u zemljama koje teže priključenju u EU. Proces proširenja je snažan instrument ka tom cilju. Pristupanje Hrvatske biće važan korak u istorijskom procesu integracije Zapadnog Balkana u EU.

Boks 4.2: EVROPA 2020: Strategija za pametni, održivi i sveobuhvatan razvoj

Evropa 2020 je strategija razvoja Evropske unije za ovu deceniju, koja ima za cilj da Evropska unija postane pametna, održiva i sveobuhvatna privreda. Ona predstavlja nastavak Lisabonske Strategije 2000–2010.

Unija je postavila 5 strateških ciljeva: (i) da se stopa zaposlenosti stanovništva starosti od 20-64 godine poveća sa tekućih 69% na najmanje 75%; (ii) da se ostvari cilj investiranja u istraživanje i razvoj od 3% BDP-a, pogotovu putem poboljšanja uslova za istraživanje i razvoj u privatnom sektoru, i da se ustanovi novi indikator za praćenje inovacija; (iii) da se smanji emisija gasova sa efektima staklene bašte za najmanje 20% u poređenju sa nivoom iz 1990. godine koji je iznosio 30%, ili ako su uslovi povoljni da se poveća udeo obnovljive energije u finalnoj potrošnji energije na 20%, kao i da se postigne povećanje energetske efikasnosti za 20%; (iv) da se smanji broj učenika koji rano nauštaju školu na 10% sa sadašnjih 15% i da se poveća broj stanovnika starosti od 30–34 godine koji su završili tercijerno obrazovanje sa sadašnjih 31% na najmanje 40%; i (v) da se smanji broj evropljana koji žive ispod granice siromaštva za 25%, time što će se za 20 miliona smanjiti broj siromašnih.

Konkretno mere na nivou Evropske unije i na nacionalnom nivou podržavaju primenu ove strategije.

Izvor: http://ec.europa.eu/europe2020/documents/related-document-type/index_en.htm

4.2. Institucionalna struktura nadležna za proces približavanja EU

Zemlje u regionu su uspostavile institucije odgovorne za sprovođenje procesa EU integracija, koje se razlikuju po polazištu u strukturama vlada, kao i u pogledu pravnih instrumenata putem kojih su uspostavljene. Albanija i Kosovo* imaju posebno ministarstvo nadležno za EU integracije, dok je Crna Gora napustila takav model i formirala je generalni Direktorat za EU integracije, koji je u sastavu Ministarstva inostranih poslova. U drugim zemljama regiona proces EU integracija je u nadležnosti ili nezavisnog direktorata osnovanog na osnovu zakona (BiH), ili izdvojene kancelarije za evropske integracije, osnovane Uredbom (Srbija). Sekretarijat za evropske integracije Makedonije, je institucija nadležna za proces približavanja ove zemlje u EU. (vidi grafikon 4.1. i tabelu 4.2.) (Penev i Marušić, 2012)

Grafikon 4.1: Institucije nadležne za proces pristupanja Evropskoj uniji

ALBANIJA	BIH	MAKEDONIJA	CRNA GORA	SRBIJA	KOSOVO*
Ministarstvo za integracije	Direktorat za evropske integracije	Sekretarijat za evropske integracije	Ministarstvo inostranih poslova i evropskih integracija	Kancelarija za evropske integracije	Ministarstvo za evropske integracije
osnovano na osnovu zakona	osnovan na osnovu zakona	osnovan na osnovu zakona	osnovano na osnovu zakona	osnovana na osnovu uredbe	osnovan na osnovu zakona

Tabela 4.2: Institucionalna infrastruktura zemalja Zapadnog Balkana nadležna za process njihovog pristupanja Evropskoj uniji

EU Institucionalne strukture					
Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
<p>Ministarstvo za evropske integracije;</p> <p>EU koordinacioni mehanizam čine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Komitet za Strateško planiranje kojim predsedava • Predsednik vlade • Ministarski komitet za pitanja EU kojim predsedava • Predsednik vlade • Među-institucionalni Koordinacioni Komitet čiji su članovi na nivou generalnih sekretara ili generalnih direktora • 35 ekspertskih radnih grupa kojima predsedava generalni sekretar vodećeg ministarstva 	<p>Direktorat za EU integracije;</p> <p>EU koordinacioni mehanizam je u procesu stvaranja Institucije nadležne za EU koordinaciju između državnog i entitetskog nivoa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Državni nivo: Direktor za EU integracije; • FBiH: Kancelarija Premijera • Republika Srpska: Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalni razvoj 	<p>Sekretarijat za Evropske Poslove (SEP);</p> <p>EU koordinacioni mehanizam čine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odbor za Evro-Atlantske Integracije, kojim predsedava predsednik vlade • Izvršni odbor za EU integracije, kojim predsedava zamenik predsednika vlade • odgovoran za EU inetracije • Pododbor za EU integracije kojim predsedava Dražavni sekretar u SEP-u 	<p>Ministrstvo inostranih Poslova i Evropskih Integracija;</p> <p>Strukture za pregovore:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kolegijum za pregovore Vlade Crne Gore kojim predsedava predsednik vlade a čine ga Potpredsednik vlade, Ministar inostranih poslova i Evropskih integracija i Glavni pregovarač • Državna delegacija • Pregovaračka grupa • Radane Grupe • Kancelarija Glavnog pergovarača • Sekretar Pregovaračke grupe 	<p>Kancelarija za Evropske Integracije;</p> <p>EU koordinacioni mehanizam čine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svet za evropske integracije, kojim predsedava predsednik Vlade • Koordinaciono telo za pristupanje Republike Srbije u EU kojim predsedava Predsednik Vlade • Ekspertska grupa koordinacionog tela • 35 pod grupa ekspertske grupe koje su odgovorne za različita poglavlja <i>acquis communautaire</i>, • EI jedinice u svim ministarstvima 	<p>Ministarstvo evropskih integracija;</p> <p>EU koordinacioni mehanizam čine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ministarski savet za koordinaciju procesa EU integracije kojim predsedava predsednik vlade • Nacionalni savet za evropske integracije na čelu sa predsednikom Kosova* koji sadrži 7 radnih grupa

4.3. Ekonomski Kopenhagenski kriterijumi – Drugi Kopenhagenski kriterijum

Drugi Kopenhagenski kriterijum - ekonomski kriterijum zahteva da zemlja kandidat obezbedi:

- Postojanje funkcionalne tržišne privrede
- Sposobnost odolevanja pritiscima konkurencije i tržišnim silama na jedinstvenom tržištu EU

Ova dva ekonomska kriterijuma su međusobno povezana i međusobno se dopunjuju. Oni su istovremeno usko povezani sa tzv. ne-ekonomskim kriterijumima, tj. sa političkim kriterijumom i sa kriterijumom o harmonizaciji sa pravnim tekovinama Evropske unije.

4.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne privrede

Postojanje funkcionalne tržišne privrede označava napredak zemlje ka uspostavljanju tržišne privrede i potrebno je da se realizuje kao kratkoročni prioritet. Ovaj kriterijum treba da bude ostvaren kroz realizaciju sledećih pod-kriterijuma:

- Široki politički konsenzus o osnovama tržišne privrede
- Makroekonomska stabilnost, uključujući adekvatnu stabilnost cena, održivost javnih finansija i spoljnih računa
- Liberalizacija cena i trgovine
- Sposobnost finansijskog sektora da kanališe štednju u pravcu produktivnih investicija (bankarski sektor, ne-bankarske finansijske institucije)
- Vlasništvo i restrukturiranje preduzeća (privatizacija i strukturne reforme)
- Odsustvo značajnih biznis barijera za ulazak na tržište (osnivanje novih firmi) i izlazak sa tržišta (stečajevi i likvidacije);
- Pravni sistem, (regulisanje svojinskih prava, sprovođenje zakona i ugovora, kao i efikasnost pravosudnog sistema u pogledu ekonomskih pitanja)

a. Širok politički konsenzus o osnovama tržišne ekonomije

Ostvareni širok politički konsenzus o bitnim ekonomskim politikama je važan preduslov za uspostavljanje tržišne privrede.

Tabela 4.3: Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
Širok politički konsenzus	√		√	√	√	√
Ograničen politički konsenzus		√				

Izvor: Izveštaji Evropske unije o napretku zemalja Zapadnog Balkana u procesu pristupanja EU

U svim zemljama regiona izuzev Bosne i Hercegovine, ostvaren je široki politički konsenzus o fundamentalnim pitanjima ekonomske politike. BiH je jedina zemlja u regionu u kojoj je konsenzus o ekonomskoj i fiskalnoj politici bitan, ali je relativno slab.

b. *Makroekonomska stabilnost, uključujući adekvatnu stabilnost cena, održivost javnih finansija i spoljnih računa*

Makroekonomska stabilnost merena glavnim makroekonomskim indikatorima data je u Tabeli 2.4. Ona zahteva dostizanje cenovne stabilnosti, održivost javnih finansija i spoljnih računa.

Tabela 4.4: Ostvareni nivo makroekonomske stabilnosti u zemljama Zapadnog Balkana, 2011

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
2. Makroekonomska stabilnost, uključujući adekvatnu stabilnost cena, održivost javnih finansija i spoljnih računa								
Stopa rasta DBP (u %)	3.0	1.3	3.1	2.4	1.6	5.0	2.7	3.4
Budžetski deficit (u %)	-3	-2.5	-2.5	-5	-4.6	-1.6	-2.5	-5.5
Deficit platnog bilansa (u %)	-11.9	-5.6	-2.8	-25.1	-7.2	-14.4	-11.8	0
Opšti javni (državni) dug (u % DBP)	58.6	40.3	27.7	46.9	50.1	5.3	44.0	40.4
SDI (u mil. USD)	8.8	1.1	3.2	17.5	3.1	7.9	5.6	2.2
Stopa nezaposlenosti (u %)	13.3	27.6	31.6	12.7	26.1	45.1	26.1	9.9
Inflacija (u %)	3.5	3.7	3.9	2.9	11.1	7.3	4.8	4.1
Indeks WEF – Lisabonski pregled 2010								
Podindeks – Održivi razvoj	3.1	2.7	3.3	3.9	3.2	n.a.	3.2	4.6

Izvor: baza podataka EBRD-aja, Indikatori upravljanja Svetske banke, baza podataka MMF-a

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Globalna ekonomska kriza je otkrila slabosti modela rasta u zemljama Zapadnog Balkana, koji je baziran na domaćoj tražnji, a finansiran iz priliva inostranog kapitala. Radi jačanja otpornosti privrede na efekte krize neophodno je ostvariti rast zasnovan na izvozu. Zemlje Zapadnog Balkana bi trebale da ubrzaju strukturne reforme i da reše problem nezaposlenosti.

Albanija je uspela da održi makroekonomsku stabilnost i tokom krizne 2009. godine, pošto je uspešno prenebregla regionalne i globalne negativne efekte krize koji. Kriza u evrozoni je snažno je pogodila albanski izvoz, što je dovelo do usporavanja rasta BDP-a. Relativno visok javni dug ograničava fiskalni prostor i predstavlja i dalje izvor nestabilnosti zemlje, koji naglašava značaj sprovođenja budžetske konsolidacije.

Oporavak privrede Bosne i Hercegovine još uvek je spor. Spoljni deficiti su ponovo počeli da se povećavaju nakon njihovog naglog smanjenja u 2009. godini i u prvoj polovini 2010. godine, ali je i pored toga deficit tekućeg platnog bilansa još uvek znatno niži nego što je bio u periodu pre krize. Uslovi na tržištu rada su i dalje nezadovoljavajući, jer usporeni rasta DBP-a nije uspeo da na njih pozitivno deluje. Pogoršanje kvaliteta budžetskog procesa ograničava uspešno spovođenje makroekonomskih politika, uprkos činjenici da je u zemlji sačuvana finansijska i monetarna stabilnost.

Opšta konstelacija politika u Makedoniji je dobra, pošto je stalno orijentisana na očuvanje stabilnosti i podsticanje oporavka. Oporavak privrede započet nakon krizne 2009. godine, zaustavljen je sredinom 2011. godine usled krize u evro zoni, ali su izgledi za ekonomski oporavak još uvek povoljniji nego u većini zemalja regiona. Fiskalna politika je bila orijentisana na ostvarivanje fiskalnih ciljeva, uprkos manjim

prihodima od očekivanih. Kvalitet javnih finansija nije se popravio, a pitanja visoke nezaposlenosti, pogotvu među mladima, još uvek ostaje glavni izazov ekonomske politike (Evropska komisija, 2011a).

Posle skromnog oporavka i poboljšanja makroekonomske stabilnosti privrede u Crnoj Gori je 2010. godine i u prvoj polovini 2011. godine, prognoze rasta za crnogorsku privredu su pod uticajem krize evro zone. Najveće banke imaju poteškoća u pružanju kreditne podrške privredi pošto i same prolaze kroz period konsolidacije. Kontrola rashoda u prošlosti dovela je do velike akumulacije dcnji i dovela je do znatnog povećanja sumnivih potraživanja.

Posle postizanja određenog nivoa makroekonomske stabilnosti u Srbiji tokom 2010. i početkom 2011. godine, ova stabilnost je znatno opala, kao i izgledi za jači rast privrede. Globalna ekonomska i finansijska kriza ogolela je slabosti modela rasta baziranog na rastu domaće tražnje, u velikoj meri finansiranoj zaduženjem u inostranstvu. Pokušaji da se ojača finansijski okvir i kvalitet javnih finansija dali su određene rezultate u 2010 i 2011, ali nedavno pogoršanje je rezultiralo snažnim rastom fiskalnog deficita i daljim pogoršanjem pokazatelja zaduženosti države (Evropska komisija, 2011b).

Ekonomska politika na Kosovu* je tokom prethodne tri godine bila promenljiva. Kosovo* je prošlo kroz period izrazite fiskalne ekspanzije, koja je rezultirala ubrzanjem ekonomskog rasta i budžetskih prihoda. U isto vreme, ovo je rezultiralo porastom spoljnih neravnoteža i ekonomskim slabostima. Od druge polovine 2011. godine preduzete su emre fiskalne konsolidacije kao reakciju na postojeća finansijska ograničenja. Ekonomska stabilnost je u velikoj meri očuvana. Privreda Kosova* koja u potpunosti koristi Evro, je bila relativno izolovana od efekata ekonomske krize, zbog svoje ograničene integrisanosti u međunarodnu ekonomiju. Tokom poslednje tri godine privreda Kosova* je ostvarivala rast od oko 4%. Ovaj rast je u 2011. godini povećan na 5%, uglavnom kao rezultat rasta domaće tražnje, sa jakim rastom javne potrošnje i investicija. Dosšlo je i do rasta izvoza dobara i usluga, ali izvoz i dalje pokriva svega jednu trećinu uvoza. Stopa zaposlenosti i nivo aktivnosti su veoma niski. Stopa nezaposlenosti iznosi preko 40% i naročito je izražena među mladima, među kojima je više od 70% bez zaposlenja. Inflacija je bila promenljiva, krećući se od deflacije od -2.4% u 2009. godini, do prosečne godišnje inflacije od 7.4% u 2011. godini. Visoke i permanentno prisutne spoljne neravnoteže predstavljaju poseban izazov za privredu Kosova* (Evropska komisija, 2012f).

c. Liberalizacija cena i trgovine

Liberalizacija cena i trgovine zahtevaju postojanje ravnoteže između ponude i tražnje ostvareno slobodnim delovanjem tržišnih snaga. Dostignuti nivo liberalizacije cena i trgovine meren je tranzicionim indikatorima EBRD-ja, i WEF-ovim Lisabonskim indeksom liberalizacije (Tabela 4.5).

Tabela 4.5: Liberalizacija cena i trgovine

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
3. Liberalizacija cena i trgovine (ravnoteža između ponude i tražnje ostvarene slobodnim delovanjem tržišnih snaga)								
Tranzicioni indikatori EBRD 2011¹								
Liberalizacija cena	4.3	4.0	4.3	4.0	4.0	n.a.	4.1	4.3
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.3	4.0	4.3	4.0	4.0	n.a.	4.1	4.3
Indeks WEF – Lisabonski pregled 2010²								
Podindeks – Liberalizacija	3.7	3.4	4.0	4.3	3.7	n.a.	3.8	4.5

Izvori i napomene:

¹ **Tranzicioni indikatori EBRD:** Vrednosti indikatora se kreću u rasponu od najniže rangiranih 1= bez napretka ili uz neznatan napredak do maksimalnih 4+ = standardi napredne tržišne ekonomije.

² **Indeks WEF - Lisabonski pregled 2010:** Ocene se kreću u rasponu od 1 do 7, gde veća vrednost označava bolji rezultat. *Napomena:* Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Na osnovu indikatora EBRD-ja, **liberalizacija cena** je zajedno sa liberalizacijom trgovine, pokrenutom u ranim 2000-tim, predstavljala najuspešnije reformu u zemljama Zapadnog Balkana (Tabela 4.5). Ovaj proces je u najvećoj meri okončan u svim zemljama regiona. Makedonija i Albanija, kao zemlje sa najvećim udelom privatnog sektora u BDP-u, ostvarile su i najveći nivo liberalizacije cena u regionu, dok Srbija i Bosna i Hercegovina, još uvek imaju značajno učešće regulisanih cena. Prema novom izveštaju Evropske unije za 2012. godinu, cene se na Kosovu* uglavnom slobodno formiraju, dok nezavisna regulatorna tela regulišu cene električne energije, daljinskog grejanja, vode, čvrstog otpada, poštanskih usluga i nekih usluga iz oblasti telekomunikacija. Najveći deo regulisanih cena u regionu čine cene usluga državnih preduzeća, kao što su energetika i najveći deo javnih usluga.

Trgovinska liberalizacija. Proces smanjenja i uklanjanja trgovinskih barijera je bio deo tranzicionih reformi u zemljama u regionu i sproveden je u okviru (i) procesa stabilizacije i pridruženja (SAA) i (ii) CEFTA sporazuma, i može se smatrati uspešno ostvarenim procesom u regionu.

Na snazi su tri sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju: sa Makedonijom (2004), Albanijom (2009) i Crnom Gorom (2010). Trgovinski deo SAA stupio je na snagu putem Privremenog Sporazuma sa Albanijom (2006), Bosnom i Hercegovinom (2007) i Srbijom (2010). Kosovo* se priprema za apliciranje. Sporazumi imaju za cilj ubrzano uspostavljanje zone slobodne trgovine između EU i zemalja Zapadnog Balkana⁸. Kada je u pitanju trgovina oni su koncentrisani na liberalizaciju robne trgovine, u skladu sa pravilima EU i zaštite intelektualnih prava.

Centralno evropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA) obuhvata sve zemlje Zapadnog Balkana. On je zamenio prethodnu mrežu od više od 30 bilateralnih sporazuma o trgovini i postavlja ujedinjena trgovinska pravila u celom regionu.

⁸ U 2000, EU je odobrila nezavisne trgovinske olakšice svim zemljama zapadnog Balkana. Ove olakšice koje su obnovljene u 2005 godini i kasnije u 2011 važiće do 2015 godine. One dozvoljavaju da skoro sav izvoz koji dolazi u EU bude oslobođen carinskih dažbina ili količinskih ograničenja.

CEFTA je stupila na snagu za sve ugovorne strane u novembru 2007. godine. Iako nije deo CEFTA-e, EU podržava taj proces, koji smatra komplementarnim sa procesom stabilizacije i pridruženja.

Svetska trgovinska organizacija (STO) takođe igra značajnu ulogu u trgovinskoj liberalizaciji regiona. EU snažno podržava članstvo zemalja Zapadnog Balkana u STO. Albanija (2000), Makedonija (2003) i Crna Gora (2012) su postale članice STO, dok su pregovori sa Bosnom i Hercegovinom i Srbijom u toku, a Kosovo* se priprema da aplicira.

d. Sposobnost finansijskog sektora da kanališe štednju u pravcu produktivnih investicija (bankarski sektor, nebankarske finansijske institucije)

Postojanje razvijenog finansijskog sektora sposobnog da kanališe štednju ka produktivnim investicijama je važan preduslov za održiv ekonomski rast u zemljama Zapadnog Balkana. Razvoj finansijskog sektora meren je preko tranzicionih indikatora EBRD (bankarski, ne-bankarski sektor), kao i preko pod-indeksa finansijskih usluga WEF-ovog – Lisabonskog pregleda.

Tabela 4.6: Sposobnost finansijskog sektora da kanališe štednju u pravcu produktivnih investicija

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
4. Sposobnost finansijskog sektora da kanališe štednju u pravcu produktivnih investicija (bankarski sektor, nebankarske finansijske institucije)								
Tranzicioni indikatori EBRD 2011¹								
Bankarski sektor	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	n.a.	2.7	3.3
Ne-bankarski sektor	1.8	2	1.8	1.9	2.5	n.a.	2	3
Indeks WEF – Lisabonski pregled 2010²								
Podindeks – Finansijske usluge	3.4	3.3	4.1	4.7	3.7	n.a.	3.8	4.7

Izvori podataka:

¹ **Tranzicioni indikatori EBRD-ja:** Vrednosti indikatora se kreću u rasponu od najniže rangiranih 1= bez napretka ili uz neznatan napredak do maksimalnih 4+ = standardi napredne tržišne ekonomije.

² **Indeks WEF-a - Lisabonski pregled 2010:** Ocene se kreću u rasponu od 1 do 7, gde veća vrednost označava bolji rezultat. Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Ekspanzija finansijskog sektora najvećim delom bila je zasnovana na brzom rastu bankarskog sektora. Sprovedena je radikalna reforma bankarskog sistema, i usvojeno je mnoštvo zakona koji se odnose na regulisanje bankarskog i finansijskog sektora. Razvoj ne-bankarskog finansijskog sektora bio je mnogo sporiji od napretka u bankarskom sektoru i još uvek se nalazi u ranoj fazi implementacije u zemljama Zapadnog Balkana (Tabela 4.6).

Kako je udeo bankarskog sektora u finansijskom sektoru Zapadnog Balkana preovlađujući, ne-bankarske finansijske institucije imaju samo mali udeo u finansijskom posredovanju u zemljama regiona. Ne-bankarske finansijske institucije i tržišta kapitala imaju ograničenu ulogu u finansiranju domaćih kompanija.

Finansijski sektor je u periodu globalne krize ostao relativno stabilan, zahvaljujući opreznoj monetarnoj politici i potpisanoj Bečkoj inicijativi, zbog koje su inostrane banke prihvatile da zadrže svoju izloženost u svojim subsidijarnim bankama osnovanim u zemljama Zapadnog Balkana od

kraja 2008. godine do aprila 2010. godine, kao i da je zadrže najmanje na nivou od 80% po isteku aranžamana u martu 2011. Namera je bila da se pomogne održanje stabilnosti finansijskog sektora u tranzicionim zemljama Evrope, i da se delom podstaknu inostrane bankarske grupe da zadrže svoju izloženost i odgovarajući nivo solventnosti u svojim subsidijarnim bankama. Druga faza ove aktivnosti, Bečki dogovor 2 je odgovor na novi rizik u regionu nastao zbog negativnog uticaja međunarodnog okruženja. Prema Bečkom dogovoru 2 bankarske grupe aktivne u regionu i nadležni nacionalni i EU organi bi trebali blisko da sarađuju sa ciljem da održe kreditne uslove konzistentne sa ekonomskim rastom.

e. Vlasništvo i restrukturiranje preduzeća (privatizacija i strukturne reforme)

Sprovođenje strukturnih reformi fokusirano je na privatizaciju a prestrukturiranje domaćih preduzeća, je preduslov za povećanje konkurentnosti i jačanje izvozne orijentacije zemalja Zapadnog Balkana. Napredak ostvaren u privatizaciji i strukturnim reformama meren je preko izabranih indikatora EBRD-ja, WEF-ov Lisabonski pregled i WEF-ov Globalni indeks konkurentnosti (Tabela 4.7).

Tabela 4.7: Vlasništvo i restrukturiranje preduzeća (privatizacija i strukturne reforme)

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
5. Vlasništvo i restrukturiranje preduzeća								
Učešće privatnog sektora u BDP-u (u %), 2011	75	60	70	65	60	n.a.	66	75
Tranzicioni indikatori EBRD 2011¹								
Privatizacija malih preduzeća	4	3	4	3.7	3.7	n.a.	3.7	4.2
Privatizacija velikih preduzeća	3.7	3	3.3	3.3	2.7	n.a.	3.2	3.8
Restrukturiranje preduzeća	2.3	2	2.7	2.3	2.3	n.a.	2.3	3.2
Politika konkurencije	2.3	2.3	2.7	2	2.3	n.a.	2.3	3.5
Restrukturiranje infrastrukture	2.8	2.3	2.8	2.6	2.6	n.a.	2.6	3.4
Indeks WEF – Lisabonski pregled 2010²								
Podindeks – Poslovno okruženje	4.5	3.3	4.6	4.3	4	n.a.	4.1	4.5
Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Osnovni zahtevi (2012-2013)³								
II stub: Rangiranje infrastrukture	91	94	81	66	77	n.a.	82	63

Izvori podataka:

¹ **Tranzicioni indikatori EBRD-ja:** Vrednosti indikatora se kreću u rasponu od najniže rangiranih 1= bez napretka ili uz neznatan napredak do maksimalnih 4+ = standardi napredne tržišne ekonomije.

² **Indeks WEF-a – Lisabonski pregled 2010:** Ocene se kreću u rasponu od 1 do 7, gde veća vrednost označava bolji rezultat.

³ **Izveštaj WEF-a o globalnoj konkurentnosti 2012-2013:** Rangiranjem je obuhvaćeno 144 zemlje u 2012-2013. godini.

Što je niži rang to je bolji rezultat.

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Strukturne reforme u regionu se sporo sprovode, posebno one koje se odnose na privatizaciju i prestrukturiranje preduzeća gubitaka. Napredak u prestrukturiranju preduzeća, uključujući i razvoj modernog korporativnog upravljanja je ograničen. Proces privatizacije je najviše napredovao u Albaniji i Makedoniji, pa ove zemlje imaju najveće učešće privatnog sektora u regionu. Privatizacija državnih preduzeća u Srbiji i Bosni Hercegovini je nezavršena, kao i likvidacija preduzeća u društvenom ili državnom vlasništvu, i lokalne infrastrukture, ostaju izazov za ove dve zemlje u tranziciji. Privatizacija

društvenih preduzeća na Kosovu* je otpočela 2002. godine i više od 300 preduzeća koja su bila u društvenom vlasništvu je privatizovano. 2011. godine usvojen je novi zakonski okvir od koga se očekuje da će ubrzati proces likvidacije neprofitnih preduzeća. Međutim, potrebno je sprovesti privatizaciju jednog broja velikih društvenih preduzeća. Za jedan broj javnih preduzeća je raspisan tender za privatizaciju. Osim toga, Vlada je otpočela ili ima nameru da otpočne dugoročno javno-privatno partnerstvo (PPP) kao način da privuče privatne investicije i razvije infrastrukturu (Evropska komisija, 2012f).

Generalno, državno vlasništvo je u najvećoj meri koncentrisano u telekomunikacijama, energetici i javnim uslugama. Proces privatizacije je uznapredovao a ključni sektori kao što je bankarstvo i osiguranje u najvećoj meri su privatizovani.

Strukturne reforme. Trebalo bi da budu fokusirane na privatizaciju i prestrukturiranje domaćih preduzeća sa ciljem povećanja konkurentnosti i preorijentacije privrde na izvoz. Nizak udeo privatnog sektora (posebno u Srbiji i Bosni i Hercegovini, gde dostiže samo 60 % BDP-a) predstavlja biznis barijeru za razvoj konkurentnih domaćih proizvoda i usluga. Dalji napredak u privatizaciji trebalo bi da smanji državne intevencije u sektoru preduzeća (Penev, Marusic, IFC:87).

U Albaniji, državno učešće u privredi je progresivno smanjivano, što je imalo za rezultat da je, danas, privatni sektor dostigao oko 80% BDP-a i 82% ukupne zaposlenosti. Ovoliko učešće privatnog sektora je rezultat sveobuhvatne privatizacije. Sektori koji su još uvek u vlasništvu ili pod kontrolom države, obuhvataju proizvodnju električne energije, železnice, luke i snabdevanje vodom. U Makedoniji, privatizacija je u velikoj meri okončana, a privreda u velikoj meri funkcioniše pod uticajem tržišnih faktora. Proces privatizacije u Crnoj Gori je ostvario napredak, a ključni sektori, kao što su bankarstvo, osiguranje i telekomunikacije, u celini su privatizovani. Država ima još uvek većinski udeo u tzv. „network“ industrijama: lokalnim elektro kompanijama, železnicama, lukama, brodogradilištima, Montenegro Airlines-u i aerodromima.

Budžet Kosova* sve više dobija razvojnu ulogu. Tokom poslednjih nekoliko godina više od 40% ukupnog budžeta je usmereno u kapitalne investicije iz većeg broja infrastrukturnih sektora, kao i iz oblasti zdravstva i obrazovanja. Osim toga, izdvajanja iz budžeta za razvoj poljoprivrede je povećano za 100% a ovaj trend se nastavlja svake godine. Što se tiče javnih preduzeća, iz budžeta Kosova* je premanentno putem subvencija pomagan rad sektora energetike, ali je sada taj sektor privatizovan, a Vlada Kosova* je potpisala sporazum o privatizaciji distribucije električne energije (Evropska komisija, 2012f).

f. Odsustvo značajnih biznis barijera za ulazak na tržište (osnivanje novih firmi) i izlazak sa tržišta (stečajevi i likvidacije)

Lakoća poslovanja Svetske banke je dobra mera postojećih barijera za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta u zemljama regiona (Tabela 4.8).

Tabela 4.8: Odsustvo značajnih biznis barijera za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
6: Odsustvo značajnih biznis barijera a za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta								
„Doing Business” lakoća poslovanja – Rang (Svetska banka 2012)¹								
Lakoća poslovanja	82	125	22	56	92	117	82	47
Započinjanje poslovanja	61	162	6	47	92	168	73	72
Dobijanje građevinskih dozvola	183	163	61	173	175	171	151	91
Registracija imovine	118	100	49	108	39	73	83	44
Spoljna trgovina	76	108	67	34	79	131	73	54
Zatvaranje preduzeća	64	80	55	52	113	31	73	59
Zaštita investitora	16	97	17	29	79	174	48	69
Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Osnovni zahtevi (2012-2013) (rang)²								
1.21 Zaštita investitora	16	80	17	29	65	n.a.	41	63

Izvori podataka:

¹ „Doing Business” lakoća poslovanja: Rang između 183 zemlje u 2012. Što je niži rang to je bolji rezultat

² Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti 2012-2013: Rangiranjem je obuhvaćeno 144 zemlje u 2012-2013. godini. Što je niži rang to je bolji rezultat.

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Ulazak na tržište predstavlja i dalje ozbiljno ograničenje u Bosni Hercegovini, Srbiji i na Kosovu*. Biznis barijere za ulazak na tržište u Makedoniji su gotovo minimalne, kao posledica značajnog napretka koji je zemlja ostvarila u pojednostavljenju procedura u ovoj oblasti, i sada je na 6. mestu između 183 zemlje sveta. Sa uspostavljanjem 'one-stop shop-a' za registraciju novih preduzeća u Crnoj Gori i Albaniji je ostvaren značajan napredak u ovoj oblasti.

U celini, region je ostvario znatačajan napredak u pojednostavljenju procedura za okončanje poslovanja, sa izuzetkom Srbije koja je rangirana na 113. mestu između 183 zemlje.

Dobijanje građevinskih dozvola predstavlja daleko najkomplikovaniju administrativnu proceduru u regionu kao celini, sa izuzetkom Makedonije, koja je poboljšala svoju poziciju sa 136. mesta u 2011. godini na 61. mesto u 2012. godini, zahvaljujući sprovedenim radikalnim reformama u toj oblasti. Posmatran kao celina, region je bio najbolje rangiran u pogledu zaštite investitora, i u tom pogledu je ostvario rezultate povoljnije od onih ostvarenih u EU-10.

g. *Pravni sistem, (regulisanje svojinskih prava, sprovođenje zakona i ugovora, kao i efikasnost pravosudnog sistema u vezi sa ekonomskim pitanjima)*

Nivo razvoja pravnog sistema u zemljama Zapadnog Balkana je ocenjen preko sledećih indikatora: (i) vlasničkih prava, (ii) nezavisnosti sudstva, (iii) sprovođenja ugovora, (iv) vladavine prava, i (iv) kontrole korupcije.

Tabela 4.9: Pravni sistem (regulisanje svojinskih prava, sprovođenje zakona i ugovora, kao i efikasnost pravosudnog sistema u vezi sa ekonomskim pitanjima)

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
7. Pravni sistem (regulisanje svojinskih prava, sprovođenje zakona i ugovora, kao i efikasnost pravosudnog sistema u vezi sa ekonomskim pitanjima)								
Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Osnovni zahtevi (2012-2013) (rang)¹								
1.01 Vlasnička prava	129	121	84	54	130	n.a.	104	82
1.06 Nezavisnost sudstva	121	78	105	65	129	n.a.	100	84
„Doing Business” lakoća poslovanja – Rang (Svetska banka 2012)²								
Sprovođenje ugovora	85	120	59	135	103	138	107	49
Indikatori upravljanja Svetske banke, 2010³								
Vladavina prava	-0.44	-0.36	-0.3	-0.02	-0.39	n.a.	-0.3	0.61
Kontrola korupcije	-0.43	-0.32	-0.06	-0.33	-0.21	n.a.	-0.27	0.25

Izvori podataka:

¹ **Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti 2012-2013:** Rangiranjem je obuhvaćeno 144 zemlje u 2012-2013. godini. Što je niži rang to je bolji rezultat.

² **„Doing Business” lakoća poslovanja:** Rang između 183 zemlje u 2012. Što je niži rang to je bolji rezultat

³ **Indikatori upravljanja Svetske banke:** Vrednosti pokazatelja se kreću u rasponu od -2.5 do 2.5, gde veća vrednost označava bolji rezultat.

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Uprkos evidentnom poboljšanju kvaliteta zakona u većini zemalja Zapadnog Balkana, slabosti u vladavini prava i rasprostranjena korupcija negativno utiču na njihovu poslovnu klimu. One znatno zaostaju za EU-10 po osnovu oba navedena indikatora (Tabela 4.9).

Slabosti u vladavini prava nastavljaju da negativno utiču na poslovnu klimu u Makedoniji i Crnoj Gori, mada je Makedonija jedina od zemalja Zapadnog Balkana čiji pravni sistem omogućava nesmetano funkcionisanje tržišne privrede. Ove slabosti pravnog sistema ozbiljno ugrožavaju kvalitet pravnog sistema u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Kosovu*, a njihovim pravnim sistemima su neophodna ozbiljna poboljšanja kako bi dostigli standarde funkcionalnih tržišnih privreda.

Nedovoljan stepen sigurnosti u pogledu vlasničkih prava, slabosti u sudstvu, kao i teškoće u sprovođenju ugovora, još uvek ozbiljno utiču na kvalitet pravnog okruženja u svim zemljama regiona i zahtevaju pojačane napore da bi se ta ograničenja otklonila.

4.3.2. Sposobnost odolevanja pritiscima konkurencije i tržišnim silama na jedinstvenom tržištu Evropske unije

Ovaj ekonomski kriterijum se odnosi na kvalitet funkcionisanja privrede, efikasnu alokaciju resursa i sposobnost da se konkuriše proizvodima drugih privreda, pogotovu onima na tržištu EU. Dostizanje sposobnosti odolevanja pritiscima konkurencije je srednjoročni cilj i pretpostavlja postojanje funkcionalne tržišne privrede. Sposobnost zemlje da ostvari ovaj kriterijum se obično procenjuje na period od pet godina.

Sposobnost da se ispuni ovaj kriterijum zavisi od stepena u kome je uspostavljena tržišna privreda, kao i od stepena postojanja stabilnog makroekonomskog okvira koji dozvoljava ekonomskim činiocima da donose odluke u predvidivom okruženju. Ostvarivanje ovog kriterijuma takođe pretpostavlja raspoloživost određenih ljudskih i materijalnih resursa. Preduzeća moraju da investiraju kako bi poboljšala svoju efikasnost, i moraju da inoviraju kako bi se prilagodila globalizovanoj i jakoj konkurenciji. Što je neka privreda više integrisna u EU pre njenog pristupanja Uniji, to će biti sposobnija da prihvati obaveze koje proizlaze iz punopravnog članstva.

Da bi mogla doleteti konkurentskim pritiscima posle pristupanja EU, zemlja kandidat mora u potpunosti da prestrukturiira svoju privredu. U ovom kontekstu, od ključnog značaja je da zemlja prestrukturiira sektore koji predstavljaju ekonomsku okosnicu njene privrede.

Realizacija ovog kriterijuma bi trebala da se ostvari kroz realizaciju sledećih sub-kriterijuma:

- a. Relativno visok stepen realizacije prvog ekonomskog kriterijuma – postojanje funkcionalne tržišne privrede;
- b. Dovoljnu količinu ljudskog faktora po adekvatnim cenama, uključujući obrazovanje i istraživanje, kao i budući napredak u ovoj oblasti;
- c. Dovoljnu količinu fizičkog kapitala po odgovarajućim cenama, uključujući i infrastrukturu (energiju, telekomunikacije, transport itd.) kao i budući napredak u ovoj oblasti;
- d. Stepenu i brzinu napretka trgovinske integracije koji zemlja ostvaruje sa Unijom pre njenog punopravnog članstva u EU;
- e. Učešće malih preduzeća u ukupnom broju preduzeća.
- f. Stepenu u kome vladine politike i zakonodavstvo utiče na konkurentnost;
- g. Sektorske reforme u cilju podizanja produktivnosti i konkurentnosti (poljoprivreda i ruralni razvoj, sektor industrije uključujući i njegovu diversifikaciju, kao i sektor usluga uključujući i sektor turizma).

- a. *Relativno visok stepen ostvarenosti prvog kriterijuma – postojanja funkcionalne tržišne privrede*

Zemlje regiona bi trebale da ostvare dalji napredak u uspostavljanju tržišne privrede. One bi trebale da se obavežu na dalje sprovođenje strukturnih reformi. Strukturne neravnoteže na tržištu rada su vrlo izražene u svim zemljama, a zajednička karakteristika im je i visoka nezaposlenost. Poslovno okruženje još uvek karakteriše sporost sudstva, visoko učešće države u funkcionisanje privredi, kao i nizak nivo konkurentnosti. Zemlje Zapadnog Balkana bi trebale da otklone rigidnosti koje sprečavaju uspostavljanje snažne i sposobne tržišne privrede.

Mada je postigla izvestan napredak u uspostavljanju funkcionalne tržišne privrede, **Albanija** bi trebala da nastavi sprovođenje strukturnih reformi, što bi se jednim delom postiglo unapređenjem upravljanja ekonomskom politikom, unapređenjem funkcionisanja tržišta rada, kao i zaštitom vlasničkih prava.

U **Bosni i Hercegovini** je ostvaren neznatan napredak ka stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora u zemlji. Funkcionalni tržišni mehanizmi ostali su ograničeni različitim distrozijama, preteranim mešanjem države u funkcionisanje privrede, kao i nedovoljnom konkurencijom, a sve to zajedno ne dozvoljava efiksnu alokaciju resursa.

Makedonija je uspjela da zadrži makroekonomsku stabilnost uprkos produženoj globalnoj nestabilnosti. Ulazak na tržište kao i izlazak sa tržišta su poboljšani, a ostvareno je i poboljšanje vladavine prava. Uprkos navedenom napretku, strukturne neravnoteže na tržištu rada su još uvek jako izražene, a kvalitet poslovnog okruženja još uvek ugrožava sporost sudstva i jednog broja slabih i nedovoljno samostalnih nezavisnih regulatornih tela i nadzornih institucija.

U **Crnoj Gori**, finansijski sektor se još nije oporavio od posledica krize. Stalno prisustvo spoljnih i unutrašnjih neravnoteža, kao i rizici koje one stvaraju kada su u pitanju javne finansije, predstavljaju izazov za privredu zemlje. Nezaposlenost je i dalje visoka. Mere stabilizacije, zajedno sa opreznom fiskalnom pozicijom ojačale su opštu makroekonomsku stabilnost. Tržišni mehanizmi izdržali su pritiske globalne krize, ali potencijalna osetljivost je i dalje prisutna.

Srbija je dostigla nivo makroekonomske stabilnosti koji dozvoljava da ekonomski subjekti donose odluke u predvidljivoj poslovnoj klimi. Ipak, Srbija bi morala da se oslobodi rigidnosti koje sprečavaju dalji razvoj zdrave tržišne privrede.

Makroekonomska stabilnost **Kosova*** je u velikoj meri očuvana, ali u poslednje tri godine je izložena riziku ekspanzivne i promenljive fiskalne politike. Budžetski deficit je povećan sa 0.7% u 2009. godini na 2.6% BDP-a u 2010. pre nego što su preduzete mere za njegovo smanjenje na 1.9% u 2011. godini, jer Vlada preduzima mere da stabilizuje potrošnju.

b. Dovoljna količina ljudskih resursa po odgovarajućim cenama, uključujući obrazovanje i istraživanje i budući razvoj u ovoj oblasti

Stepen raspoloživosti ljudskim resursima, uključujući obrazovanje i istraživanje i budući razvoj u ovoj oblasti, kvantifikovan je kroz upotrebu WEF-ovog Globalnog indeksa konkurentnosti, razvojnih indikatora Svetske banke, kao i WEF-ovog Lisabonskog pregleda indikatora (Tabela 4.10).

Tabela 4.10: Dovoljna količina ljudskog faktora po odgovarajućim cenama

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
2. Dovoljna količina ljudskog faktora po odgovarajućim cenama uključujući obrazovanje i istraživanje i budući razvoj u ovoj oblasti								
Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti, Indeks 2012-2013¹								
5.01 Srednje obrazovanje – stopa upisa	69	60	84	18	58	n.a.	58	52
5.02 Visoko obrazovanje – stopa upisa	93	68	65	55	52	n.a.	67	31
5.03 Kvalitet obrazovnog sistema	52	106	88	38	111	n.a.	79	86
7.06 Plate i produktivnost	33	98	75	78	106	n.a.	78	48
7.08 Odliv mozgova	96	140	135	60	141	n.a.	114	117
Razvojni indikatori Svetske banke²								
Javna potrošnja na obrazovanje – 2010	3.4	n.a.	3.7	4.4	3.5	4.3*	3.8	4.7
Učešće istraživanja i razvoja u BDP-u - 2009	0.05	0.03	0.21	1.17	0.3	n.a.	0.4	0.9
Indeks WEF – Lisabonski pregled 2010³								
Podindeks – Inovacije, istraživanje i razvoj	2.5	2.5	2.9	3.3	3.0	n.a.	2.8	3.7
Kontrola korupcije	-0.43	-0.32	-0.06	-0.33	-0.21	n.a.	-0.27	0.25

Izvori podataka:

¹ **Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti 2011-2012:** Rangiranjem je obuhvaćeno 144 zemlje u 2012-2013. godini. Što je niži rang to je bolji rezultat.

² **Razvojni indikatori Svetske banke** predstavljaju % BDP-a

³ **Indeks WEF - Lisabonski pregled 2010:** Ocene se kreću u rasponu od 1 do 7, gde veća vrednost označava bolji rezultat.

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Raspoloživost ljudskog kapitala je još uvek nedovoljna u zemljama Zapadnog Balkana. Budžetska sredstva namenjena obrazovanju variraju u regionu, i kreću se između 3% i 4% BDP-a. Funkcionisanje tržišta rada je ugroženo strukturnim rigidnostima, kao i slabim kvalitetom obrazovnog sistema. Usled toga zemlje Zapadnog Balkana imaju nedostatak kvalitetno obrazovane radne snage. U cilju prevazilaženja ovih ograničenja, potrebno je unapređenje kako fizičke infrastrukture za obrazovanje, tako i regulatornog okvira koji bi trebalo da podstakne bolje funkcionisanje obrazovnog sistema u svim zemljama regiona. Napori bi trebali da budu usmereni na podizanje stope učešća radne snage, kao i reformu obrazovnog sistema, u cilju ispunjavanja zahteva tržišta rada.

Uprkos naporima vlade da se obrazovanje i zdravstvo uvrste među prioritetne sektore, nedostatak kvalifikovanih radnika još uvek je prisutan u **Albaniji**. To je rezultat nedostataka u obrazovnom sistemu. Instrument „priliva mozgova“ koji je obezbeđivao bonuse javnim služenicima koji su diplomirali u inostranstvu je ukinut zbog smanjenja budžeta u 2011. godini.

U **Bosni i Hercegovini** je potrebno unaprediti saradnju između sektora obrazovanja i poslodavaca. Slabosti tržišta rada kao što su niska stopa zaposlenosti i široko rasprostranjeno zapošljavanje na crno se i dalje pogoršavaju zbog stalno prisutnih strukturnih rigidnosti.

Makedonija je nastavila da primenjuje mere koje vode poboljšanju nivoa kvalifikovanosti radne snage. Pa ipak, neadekvatan nivo obrazovanja zahteva stalne napore kako bi se poboljšao ljudskog faktora u zemlji. Ulaganja u jačanje privrede zasnovane na znanju još uvek su vrlo niska.

U **Crnoj Gori**, napredak je zabeležen u formi poboljšanja u nekoliko aspekata tržišta rada, ali napori treba da budu stalni kako bi se povećala stopa učešća radne snage.

Slabosti tržišta rada u **Srbiji**, kao što su visok nivo strukturne nezaposlenosti, niska stopa zaposlenosti i visoko učešće zaposlenosti na crno, samo su dodatno pogoršali stalno prisutne strukturne rigidnosti. Zbog toga je potrebno da Srbija unapredi kvalitet ljudskog kapitala.

Na **Kosovu*** je ostvaren izvestan napredak u dostupnosti obrazovanja, prvenstveno zbog znatnih investicija u školsku infrastrukturu, posebno u onu namenjenu osnovnom obrazovanju. Istraživački kapaciteti univerziteta i istraživačkih institucija na Kosovu* su i dalje veoma slabi. Sektor obrazovanja ne raspolaže adekvatnim infrastrukturnim kapacitetima, a nivo obrazovanja koje pruža je nezadovoljavajući.

c. Dovoljna količina fizičkog kapitala po odgovarajućim cenama, uključujući i infrastrukturu

Stepen raspoloživosti fizičkog kapitala, uključujući i infrastrukturu, kvantifikovan je upotrebom WEF-ovog Globalnog indeksa konkurentnosti, kao i tranzicionih indikatora EBRD-ja (Tabela 4.11).

Tabela 4.11: Dovoljna količina fizičkog kapitala po odgovarajućim cenama, uključujući i infrastrukturu

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
3. Dovoljna količina fizičkog kapitala po odgovarajućim cenama uključujući i infrastrukturu								
Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti: Osnovni zahtevi (2012-2013) (rang)¹								
2.02 Kvalitet puteva	59	134	108	93	122	n.a.	103	94
2.03 Kvalitet železničke infrastrukture	119	74	93	58	102	n.a.	89	50
2.05 Kvalitet vazduhoplovne infrastrukture	66	143	111	76	130	n.a.	105	93
2.07 Kvalitet ponude energije	71	31	64	76	73	n.a.	63	55
2.08 Fiksne telefonske linije na 100 st.	92	104	59	4	38	n.a.	59	54
2.09 Pretplatnici mobilnih telefona na 100 st.	91	48	66	46	31	n.a.	56	50
Tranzicioni indikatori EBRD 2011²								
Energetika	3.0	2.1	2.5	2.5	2.1	n.a.	2.5	3.4
Telekomunikacije	3.3	2.3	3.7	3.3	3.0	n.a.	3.1	3.7
Drumski saobraćaj	3.3	3.0	2.7	2.3	2.7	n.a.	2.8	3.1
Železnica	2.0	3.3	2.7	2.0	3.0	n.a.	2.6	3.5
Voda i otpadne vode	2.3	2.0	2.3	2.0	2.3	n.a.	2.2	3.4

Izvori podataka:

¹ **Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti 2011-2012:** Rangiranjem je obuhvaćeno 144 zemlje u 2012-2013. godini. Što je niži rang to je bolji rezultat.

² **Tranzicioni indikatori EBRD-ja:** Vrednosti indikatora se kreću u rasponu od najniže rangiranih 1 = bez napretka ili uz neznatan napredak do maksimalnih 4+ = standardi napredne tržišne ekonomije.

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Stepen raspoloživosti fizičkog kapitala u zemljama Zapadnog Balkana je i dalje relativno nizak, a kvalitet je ograničen nedovoljnim ulaganjima tokom prethodnih nekoliko decenija. Svim zemljama Zapadnog Balkana su neophodne značajne investicije, imajući u vidu neadekvatan i nedovoljno kvalitetan postojeći

fizički kapital, što utiče na nizak nivo produktivnosti. U izuzetno nepovoljnom poslovnom okruženju domaći i inostrani investitori nisu spremni da investiraju.

I pored toga što su u većini zemalja regiona investicije bile prvenstveno usmerene u izgradnju putne infrastrukture, nju je potrebno i dalje razvijati, da bi se unapredio potencijal regiona. Pored toga, neophodno je razvijati infrastrukturu u oblasti vodosnabdevanja i prerade otpadnih voda, energije i telekomunikacija. Sve ove sektore bi trebalo modernizovati i povećati njihove kapacitete, kao predušlov za jačanje industrijskih aktivnosti.

d. Stepen i tempo trgovinske integracije koji zemlja ostvaruje sa Unijom pre proširenja

Stepen i brzina trgovinske integracije dostignuta u odnosima sa EU pre proširenja može se kvantifikovati i meriti korišćenjem podataka (i) trgovina u okviru CEFTA-e i (ii) trgovina sa Evropskom unijom (Tabela 4.12).

Tabela 4.12: Stepen i tempo trgovinske integracije koji zemlje ostvaruju sa Evropskom unijom pre proširenja

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan
4. Stepen i tempo trgovinske integracije koji zemlja ostvaruje sa Unijom pre proširenja							
Trgovina u okviru CEFTA-e (kao % ukupne trgovine)	9.4	30	19	40	17.5	31.3	24.5
Trgovina sa EU (kao % ukupne trgovine)	70.3	67.3	56	43.8	63.6	40.8	57.0

Izvor: Izveštaji Evropske unije o napretku zemalja Zapadnog Balkana u procesu pristupanja EU

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Evropska unija i CEFTA su glavni trgovinski partneri zemalja Zapadnog Balkana. Zemlje Evropske unije su najveći trgovinski partneri svim zemljama u regionu, a trgovina sa njima iznosi 60.2% ukupne trgovine regiona. Pojedinačno po zemljama, obim trgovine sa zemljama EU se kreće od 70.3% kada je u pitanju Albanija do 40.8% u slučaju Kosova*. Drugi trgovinski partner zemalja Zapadnog Balkana po obimu razmene su zemlje CEFTA regiona, sa kojima obim trgovine dostiže 23.2% njihove ukupne trgovine. CEFTA zemlje imaju daleko značajniju ulogu za zemlje bivše Jugoslavije nego za Albaniju, čiji udeo trgovine sa CEFTA-om iznosi svega 9.4% njene ukupne trgovine.

e. Učešće malih preduzeća kao procenat u ukupnoj zaposlenosti

Učešće malih preduzeća se može kvantifikovati kao procenat učešća u ukupnoj zaposlenosti zemalja regiona (Tabela 4.13).

Tabela 4.13: Učešće malih preduzeća kao procenat u ukupnoj zaposlenosti

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan
5. Učešće malih preduzeća							
% zaposlenosti	60.0	n.a.	56.0	73.0	67.0	n.a.	64.0

Izvor: Izveštaji Evropske unije o napretku zemalja Zapadnog Balkana u procesu pristupanja EU

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Prosečno učešće malih i srednjih preduzeća (MSP) u zemljama Zapadnog Balkana dostiže 64% ukupnog broja zaposlenih. Udeo malih i srednjih preduzeća u privredi se konstantno povećavao tokom proteklih godina, i pored toga što su bila pogođena efektima finansijske krize, pa je u pojedinim zemljama regiona došlo do značajnog broja bankrotstava ovih preduzeća.

MSP se stalno suočavaju sa problemima finansiranja kako tekućih aktivnosti (obrotni kapital) tako i investicionih, što negativno utiče na njihovu konkurentnost i izvozne potencijale. Stoga se ona po pravilu orijentišu ka poslovanju na domaćem tržištu.

f. Stepen u kome vladina politika i zakonodavstvo utiču na konkurentnost

U kojoj meri vladine politike i zakoni utiču na konkurentnost može se kvantifikovati i meriti putem (i) Politike konkurentnosti (EBRD, Tranzicioni indikator) i (ii) nivoom subvencija preduzećima izraženo u procentima BDP-a (Tabela 4.14).

Tabela 4.14: Stepen u kome vladina politika i zakonodavstvo utiče na konkurentnost

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan
Tranzicioni indikator EBRD 2011¹							
Politika konkurencije	2.3	2.3	2.7	2	2.3	n.a.	2.3
Izveštaji Evropske unije o napretku u EU integracijama²							
Državne subvencije preduzećima (%BDP-a)	0.3	1.7	0.9	2.3	2.6	3.5	1.9

Izvori podataka:

¹ **Tranzicioni indikator EBRD:** Vrednosti indikatora se kreću u rasponu od najniže rangiranih 1 = bez napretka ili uz neznatan napredak do maksimalnih 4+ = standardi napredne tržišne ekonomije.

² Izveštaji Evropske unije o napretku zemalja Zapadnog Balkana u procesu pristupanja EU

Napomena: Vrednosti iznad proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Država utiče na konkurentnost preko finansijskih mehanizama i ima značajan uticaj na privredu u većini zemalja Zapadnog Balkana. Državne subvencije se kreću u rasponu od 3.5% BDP-a na Kosovu* do samo 0.3% BDP-a u Albaniji, u kojoj je visina državne pomoći limitirana (Tabela 4.14). U Crnoj Gori i na Kosovu značajan iznos subvencija je usmeren na fabriku za proizvodnju aluminijuma KAP u Crnoj Gori i na javnu elektroprivrednu kompaniju KEK na Kosovu*. Udeo privatnih preduzeća u BDP-u u zemljama Zapadnog Balkana iznosi 66% i varira od 60 % u Bosni i Hercegovini i Srbiji do 75% u Albaniji (Tabela 4.15).

Zakoni kojima se regulišu pitanja konkurencije su u najvećoj meri usklađeni sa *acquis-em* u zemljama regiona, sa izuzetkom Kosova*, koje je 2012. godine usvojilo izmene i dopune Zakona o zaštiti konkurencije, ali nema informacija o tome u kojoj je meri on harmonizovan sa *acquis-em*. Od posebnog značaja je da se ovi zakoni dosledno sporovode.

Institucionalno uređenje za praćenje pitanja vezanih za konkurenciju, Agencije za zaštitu konkurencije su osnovane u svim zemljama Zapadnog Balkana, ali se ne može smatrati da su one u potpunosti osposobljene da samostalno deluju, kao nezavisna regulatorna tela.

g. Sektorske reforme u cilju podizanja produktivnosti i konkurentnosti (poljoprivreda i ruralni razvoj, sektor industrije, kao i sektor usluga uključujući i sektor turizma)

Sektorske reforme su od ključnog značaja za period posle krize, kao osnovni preduslov za ekonomski oporavak i održiv rast svih zemalja regiona. U kojoj meri su reforme usmerene na podizanje produktivnosti i konkurentnosti može se kvantifikovati i meriti korišćenjem EBRD sektorskog tranzicionog indikatora koji obuhvata: (i) agrobiznis, (ii) industriju, i (iii) nekretnine (Tabela 4.15).

Tabela 4.15: Sektorske reforme u cilju podizanja produktivnosti i konkurentnosti

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan	EU-10
7. Sektorske reforme u cilju podizanja produktivnosti i konkurentnosti								
Tranzicioni indikatori EBRD 2011								
Agrobiznis – vrednosti	2.7	2.7	2.7	2.3	2.7	n.a.	2.6	3.3
Agrobiznis – tranzicioni gep**	Srednji	Srednji	Srednji	Srednji	Srednji	n.a.	Srednji	
Industrija – vrednosti	2.3	2	3	2.3	2.7	n.a.	2.5	3.7
Industrija – tranzicioni gep	Srednji	Srednji	Srednji	Velik	Srednji	n.a.	Srednji/ Velik	
Nekretnine – vrednosti	2.7	1.7	2.7	2.3	2.7	n.a.	2.4	3.7
Nekretnine – tranzicioni gep	Velik	Velik	Velik	Srednji	Velik	n.a.	Velik	

Izvor podataka: **Tranzicioni indikatori EBRD 2011**: Velik predstavlja glavni tranzicioni jaz. Neznatan predstavlja standard i osobine karakteristične za razvijene tržišne privrede.

Napomena: Vrednosti povoljnije od proseka Zapadnog Balkana su obeležene narandžastom bojom.

Konkurencija u povezanim industrijama je i dalje ograničena, pošto većina davalaca usluga u zemljama u regionu još uvek ne primenjuje tržišne cene. Liberalizacija tržišta i dalje nije zadovoljavajuća u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Kosovu*, pre svega zbog kontrole cena u ovoj oblasti.

Tabela 4.16: Struktura BDP-a u %, 2010

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*	Zapadni Balkan
Uslužne delatnosti	59	67.7	66.9	71.2	60	49.9	66.1
Industrija i građevinarstvo	22	27	22.2	19.6	10	17.8	22.5
Poljoprivreda	19	8.6	10.9	9.2	23	14.3	11.4

Izvor: Izveštaji Evropske unije o napretku zemalja Zapadnog Balkana u procesu pristupanja EU

Fokus ekonomskih aktivnosti u regionu je na uslugama, koje dostižu udeo od oko 65% u regionalnom BDP-u, dok udeo industrije i građevinarstva, i poljoprivrede, respektivno dostiže svega 22.5% i 11.4%.

Makedonija i Crna Gora su ostvarile najveći napredak u strukturnim reformama u regionu. U ostalim zemljama regiona, strukturne reforme i dalje predstavljaju najveći izazov i neophodno je njihovo sprovođenje. Najveće distorzije su prisutne u BiH i na Kosovu*.

Veliko učešće sektora sive ekonomije, podstaknuto slabostima poreske i rashodne politike, kao i nedovoljne primene zakona (uključujući i borbu protiv korupcije), i dalje predstavlja ozbiljan izazov za zemlje Zapadnog Balkana.

4.4. Prihvatanje pravnih tekovina Evropske unije - Treći Kopenhagenski kriterijum

Među kriterijume za pristupanje Evropskoj uniji, Savet Evrope je u Kopenhagu u junu 1993. godine uključio i **Treći Kopenhagenski kriterijum**: usvajanje *acquis communautaire-a*, odnosno pravnih tekovina EU, što bi trebalo da pokaže sposobnost zemlje u procesu pristupanja EU da preuzme obaveze članstva uključujući i prihvatanje političkih, ekonomskih ciljeva, kao i ciljeva monetarne unije. U prijavi za članstvo u EU, zemlje Zapadnog Balkana su prihvatile osnovne ciljeve Unije, uključujući i politike i instrumente.

Analitički izveštaji kao i godišnji izveštaji Evropske unije, analiziraju napredak u procesu pristupanja kao i sposobnost zemalja Zapadnog Balkana da prihvate obaveze članstva, tj. EU *acquis*, kao što je predviđeno u sporazumima, sekundarnim pravnim propisima i politikama Unije. Ovi izveštaji prate strukturu 33 poglavlja o kojima se pregovara i na koja je podeljen EU *acquis*, radi pregovaranja u procesu pristupanja. Svako poglavlje ispituje trenutno stanje, kao i perspektivu zemalja u procesu pristupanja.

Kako se Unija razvijala tako je i *acquis* postajao sve zahtevniji i predstavljao veći izazov za zemlje koje danas pristupaju EU nego što je to bio slučaj u prošlosti. Sposobnost zemalja Zapadnog Balkana da primene *acquis* biće centralno pitanje njihove sposobnosti da uspešno funkcionišu unutar Unije. Stoga, harmonizacija sa *acquis-em* je neophodan ali ne i dovoljan uslov za ispunjavanje obaveza proisteklih iz članstva u EU. Zemlje Zapadnog Balkana takođe moraju preuzeti adekvatne mere u cilju uspostavljanja institucionalne infrastrukture neophodne za implementaciju zakona, kao i mere u cilju jačanja administrativnih kapaciteta.

Za ovu studiju, napredak u približavanju EU je bio analaiziran kroz analizu ključnih poglavlja *acquis-a* koja se odnose a privredu, najvažnije projekte uključujući i:

- Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe
- Poglavlje 5: Javne nabavke
- Poglavlje 6: Pravo privrednih društava
- Poglavlje 8: Konkurencija
- Poglavlje 9: Finansijske usluge
- Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj
- Poglavlje 15: Energetika
- Poglavlje 16: Oporezivanje
- Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika
- Poglavlje 18: Statistika
- Poglavlje 20: Poduzetništvo i industrijska politika
- Poglavlje 28: Zaštita potrošača
- Poglavlje 29: Carinska unija
- Poglavlje 30: Ekonomski odnosi sa inostranstvom

Tabela 4.17: Treći Kopenhagenski kriterijum – prihvatanje pravnih tekovina EU

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
Poglavlja EU <i>acquis-a</i> koja se odnose na oblast ekonomije						
Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe						
Poglavlje 5: Javne nabavke						
Poglavlje 6: Pravo privrednih društava						
Poglavlje 8: Konkurencija						
Poglavlje 9: Finansijske usluge						
Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj						
Poglavlje 15: Energetika						
Poglavlje 16: Oporezivanje						
Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika						
Poglavlje 18: Statistika						
Poglavlje 20: Poduzetništvo i industrijska politika						
Poglavlje 28: Zaštita potrošača						
Poglavlje 29: Carinska unija						
Poglavlje 30: Ekonomski odnosi sa inostranstvom						

* **Žuta** – država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu;
Narandžasta – potrebni su dodatni napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu;
Braon – potrebni su znatni i kontinuirani napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu.

Iako su zemlje u regionu ostvarile različit stepen napretka u procesu usvajanju zakona usaglašenih sa EU *acquis-em*, region, kao celina, je ostvario vidniji napredak u sledećim oblastima ekonomskog zakonodavstva:

- Carinska unija,
- Ekonomski odnosi sa inostranstvom,
- Poduzetništvo i industrijska politika,
- Pravo privrednih društava, i
- Oporezivanje.

Ekonomske oblasti u kojima su potrebni dodatni i permanentni naponi, u cilju harmonizacije njihove zakonske regulative sa EU *acquis-em*, kao i njihova implementacija, u narednom srednoročnom periodu su (Tabela 4.17):

- Slobodno kretanje robe i
- Poljoprivreda i ruralni razvoj.

Sledeća poglavlja su detaljnije analizirana u ovoj studiji, ne samo sa stanovišta harmonizacije zakona sa *acquis-em*, već i sa stanovišta ostvarenog napretka u izgradnji institucija kao preduslova za primenu zakona :

- Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe
- Poglavlje 5: Javne nabavke
- Poglavlje 6: Pravo privrednih društava
- Poglavlje 8: Konkurencija
- Poglavlje 9: Finansijske usluge
- Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj
- Poglavlje 15: Energetika
- Poglavlje 29: Carinska unija
- Poglavlje 30: Ekonomski odnosi sa inostranstvom

4.4.1. Slobodno kretanje roba - Poglavlje 1

Slobodno kretanje roba predstavlja osnovu unutrašnjeg tržišta. Princip slobodnog kretanja roba zahteva zajednički regulatorni okvir kako bi se obezbedilo da proizvodi mogu da se slobodno kreću između različitih delova Unije, kao da su u okviru granica jedne zemlje. To znači da osnovni tehnički standardi, sertifikacija proizvoda i metrološke definicije moraju biti uspostavljene na evropskom nivou. Harmonizovano zakonodavstvo koje se odnosi na slobodno kretanje roba obuhvata i zakone i propise koji se odnose na (i) tela koja ocenjuju usklađenost, (ii) tela koja akredituju, (iii) standardizaciju, (iv) metrologiju, i (v) nadzor nad tržištem.

Ove administrativne strukture obezbeđuju okvir za „novi pristup“ evropskom zakonodavstvu koje se odnosi na robe. U celini gledano, transpozicija evropskog zakonodavstva vezanog za proizvode predstavlja najveći deo ovog poglavlja Bez pune primene evropskog zakonodavstva u ovoj oblasti od prvog dana priključenja EU, unutrašnje tržište ne bi moglo da funkcioniše. Stoga, EU očekuje da zemlja kandidat primeni *acquis* ovog poglavlja, najkasnije na dan stupanja u EU. Primena EU propisa o slobodnom kretanju roba predstavlja veliki izazov za zemlju kandidata. Veoma je važno da zemlja kandidat izgradi administrativne kapacitete sposobne da odgovore ovim izazovima. Pored transpozicije EU propisa u nacionalano zakonodavstvo u ovoj oblasti, neophodno je da zemlja kandidat stvori institucionalni okvir neophodan za primenu ove zakonske regulative. U mnogim slučajevima, ovo zahteva obimne i temeljne reforme kako zakonske regulative vezane za proizvode

tako i administrativne tradicije zasnovane na nacionalnim preferencijama i kontroli. Tokom pregovora o ovom poglavlju, EU postavlja i jasne zahteve u pogledu uspostavljenosti institucionalnih kapaciteta.

Privremeni sporazum, kao i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju stvaraju niz obaveza u oblasti slobodnog kretanja robe, uključujući i uspostavljanje zone slobodne trgovine. SAA takođe omogućava postepeno usaglašavanje sa EU tehničkim propisima i standardima, kao i metrologijom, akreditacijom i postupkom ocenjivanja usaglašenosti.

Slobodno kretanje roba je relativno zahtevno poglavlje, i jedno od poglavlja u kojem je process usaglašavanja sa propisima EU najsporiji.

Tabela 4.18: Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu			√			
Potrebni su dodatni napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu					√	
Potrebni su znatni i kontinuirani napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√	√		√		√
2. Standardizacija, akreditacija i metrologija						
Razdvojena	√		√	√	√	
Nije razdvojena		√				√
3. Ključni zakoni koji se odnose na Slobodno kretanje robe						
U potpunosti harmonizovani						
U velikoj meri harmonizovani			√			
Delimično harmonizovani				√	√	
U početnoj fazi harmonizacije	√	√				√
4. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti Slobodnog kretanja robe						
Uglavnom funkcionalni			√			
Potrebno ih je ojačati				√	√	
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√					
Neadekvatni		√				√

Stalni napori u cilju usaglašavanja sa EU *acquis-em* su neophodni u svim zemljama Zapadnog Balkana. Najvažniji elementi EU *acquis-a* još uvek nisu usvojeni. Osim toga, neophodno je ojačati institucionalne kapacitete, kao i njihovu međusobnu koordinaciju. Stvaranje povoljnih uslova za domaće tržište i spoljnu trgovinu, dalje jačanje institucija i administrativnih kapaciteta, kao i bliska saradnja i koordinacija između relevantnih ministarstava i institucija je od velikog značaja. Neophodni su dalji napori da bi se dostigla puna funkcionalnost i da bi bio stvoren jedinstven ekonomski prostor, što je prioritet Evropskog partnerstva.

Makedonija je jedina zemlja u regionu koja je ostvarila vidan napredak u harmonizaciji ove oblasti, a ima i kapacitete da u srednjem roku u potpunosti ispuni zahteve *acquis-a*. Uprkos učinjenom napretku, zakonodavni okvir još uvek nije usaglašen sa horizontalnim zahtevima *acquis-a* u oblasti slobodnog kretanja robe, pošto najveći deo sektorskog *acquis-a* o slobodi kretanja robe nije transponovan u nacionalno zakonodavstvo, pa samim tim nije ni implementiran. Institucionalna struktura je uspostavljena, kapaciteti postojećih institucija su unapređeni, ali su još uvek nedovoljni da omoguće pravilnu implementaciju regulative vezane za ovu oblast.

Albanija je započela harmonizaciju svog nacionalnog zakonodavstva sa principima slobodnog kretanja roba, ali najveći deo odredbi još uvek nije usvojen. Horizontalne i proceduralne mere, uključujući pravni okvir i tehničku regulativu vezanu za proizvode kao i Stari i Novi pristup zakonima vezanim za proizvode, tek treba da budu harmonizovani sa *acquis-em*. Osnovno razgraničenje između standarda, akreditacije i metrološke funkcije je uspostavljeno, ali su neophodne dodatne mere kako bi se usvojeno i primenjivalo. Odgovarajući nadzor nad tržištem treba da bude uspostavljen u skladu sa *acquis-em*. Opšti administrativni kapaciteti moraju biti ojačani a na nivou vlade treba preduzeti odgovarajuće koordinacione mere vezane za slobodu kretanja roba.

U **Bosni i Hercegovini**, napredak u oblasti standardizacije, akreditacije, usaglašenosti, metrologije, nadzora tržišta i zaštite potrošača je ograničen. Neophodni su dalji naponi da bi se usvojila zakonska regulativa usaglašena sa horizontalnim *acquis-em* i nastavila transpozicija specifičnog *acquis-a* vezanog za robe. Jačanje institucionalnih kapaciteta i stvaranje koordinacionih struktura između relevantnih institucija je od posebnog značaja. Prioritizacija pravnog usaglašavanja i s tim povezana izgradnja kapaciteta treba da se sprovede u skladu sa tržišnim potrebama. Poseban napor mora da se učini kako bi se ostvarila puna funkcionalnost sa jedinstvenom ekonomskom zonom, što je prioritet Evropskog partnerstva.

Iako je **Crna Gora** preduzela početne korake da usaglasa nacionalno zakonodavstvo sa principima slobode kretanja roba, mnogi elementi EU *acquis-a* još uvek nisu usvojeni. Posebno se mora istaći da se to odnosi na horizontalne i proceduralne mere, kao i na Stari i Novi pristup zakonodavstvu koje reguliše oblast roba, a koji čeka da bude usaglašen sa EU propisima. Osnovno razdvajanje standardizacije, akredicaje i meteorologije je uspostavljeno, ali su neophodne nove mere u cilju implementacije ovih mera. Neophodni su značajni naponi radi daljeg usaglašavanja ove oblasti sa *acquis-em*. Crnoj Gori je neophodno jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta, jačanje saradanje između javnih insitucija kao i usaglašavanje sa horizontalnim pravnim propisima EU.

Srbija je preduzela značajne korake u da bi se usvojilo horizontalno zakonodavstvo i stvorio administrativni okvir u skladu sa osnovnim principima slobode kretanja roba. Novi zakonodavni okvir je usvojen za oblast akreditacije, standardizacije i metrologije, kao i za oblast opšte bezbednosti proizvoda, i tehničkih zahteva za proizvode koji moraju biti usklađeni. Srbija je uspostavila institucionalnu infrastrukturu neophodnu za primenu EU *acquis-a* u skladu sa poglavljem o kretanju roba. Funkcije standardizacije, akreditacije i metrologije su razdvojene. Ove mere su dovele do napretka u harmonizaciji nacionalnog zakonodavstva koje reguliše ovu oblast sa EU *acquis-em*. I pored ostvarenog napretka, još uvek su neophodni dalji naponi ka potpunoj harmonizaciji ove oblasti sa *acquis-em*. To se posebno odnosi na Stari i Novi pristup zakonskoj regulativi koja se odnosi na promet roba. Takođe je potrebno unaprediti institucionalne kapacitete i njihovu koordinaciju.

Napredak **Kosova*** u harmonizaciji svog zakonodavstva sa EU *acquis-em* u oblasti slobode kretanja roba je neznatno. Bolja koordinacija, ali i strategija za usaglašavanje sa EU *acqui* je neophodna. Dalji napredak u aproksimaciji specifičnih propisa koji se odnose na slobodno kretanje robe je neophodno.

Administrativni kapaciteti za pravno usaglašavanje, i sprovođenje su neadekvatni. Odgovarajući ljudski resursi moraju biti usmereni na rad u ovoj oblasti, kako bi se okončalo uspostavljanje nacionalnog pravnog okvira za primenu EU *acquis-a*. U ovoj oblasti ostaje još mnogo toga da se završi.

4.4.2. Javne nabavke - Poglavlje 5

Deo *acquis-a* koji se odnosi na javne nabavke je zasnovan na sledećim opštim principima koji proizlaze iz Ugovora i jurisdikcije Evropskog suda pravde: (i) transparentnost, (ii) jednak tretman, (iii) sloboda konkurencije, i (iv) nediskriminacija. Pored toga, specifična EU pravila primenjuju se na koordinaciju procesa dobijanja ugovora za javne radove, usluge i opremu, za klasične ugovaračke entitete i za specifične sektore. *Acquis* takođe utvrđuje specifična pravila za ocenu postupka i moguće pravne lekove. Potrebno je uspostavljanje specijalizovanih institucija u cilju stvaranja neophodnih implementacionih kapaciteta.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju navodi da je neophodno, da najviše u roku od pet godina nakon stupanja na snagu Sporazuma, EU kompanije koje nisu osnovane u zemljama Zapadnog Balkana, moraju dobiti pravo učešća u javnim nabavkama u zemljama regiona, pod jednakim uslovima koji važe za kompanije iz zemalja Zapadnog Balkana.

Tabela 4.19: Poglavlje 5: Javne nabavke

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu						
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√		√	√	√	√
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu		√				
2. Ključni zakoni koji se odnose na javne nabavke						
U velikoj meri harmonizovani						√
Delimično harmonizovani	√		√	√	√	
U početnoj fazi harmonizacije		√				
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti javnih nabavki						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati			√	√		
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√				√	√
Neadekvatni		√				

U svim zemljama Zapadnog Balkana (sa izuzetkom BiH koja zaostaje za drugima), neophodni su dodatni naponi da se nastavi usaglašavanje zakonske regulative sa EU *acquis-em* kao i za njenu efikasnu implementaciju, da bi se ostvarila potpuna harmonizacija tokom sledećih nekoliko godina. Ključni zakoni koji se odnose na javne nabavke su delom harmonizovani sa propisima EU u većini zemalja regiona. Takođe je potrebno u velikoj meri ojačati institucionalne i administrativne kapacitete neophodne za primenjivanje EU *acquis-a* u oblasti javnih nabavki.

Albanija. Mada zakonodavni i institucionalni okvir obezbeđuje dobru osnovu za razvoj uspešnog sistema javnih nabavki, usklađen sa EU regulativnom, pravni okvir koji reguliše javne nabavke i koncesije nije u potpunosti usklađen sa *acquis-em*. Neophodni su dodatni naponi radi jačanja institucionalnog okvira i jasnog definisanja i razgraničenja nadležnosti svih javnih institucija koje se bave javnim nabavkama, u cilju izbegavanja preklapanja nadležnosti i poslova i otklanjanja nejasnoća u zakonodavnom sistemu. Još uvek nije uspostavljen ni jedan pouzdan i sveobuhvatan sistem administrativnog nadzora i kontrole nad primenom pravila javnih nabavki i ugovora. (Evropska komisija, 2011b)

Bosna i Hercegovina. Pripremne aktivnosti za harmonizaciju propisa sa propisima EUu oblasti javnih nabavki su još uvek u ranoj fazi. Novi zakon o javnim nabavkama koji je u potpunosti usklađen sa *acquis-em*, još nije usvojen. Koordinacioni i kooperacioni mehanizmi između relevantnih institucija zahtevaju znatna poboljšanja. Takođe, koordinacioni mehanizmi i administrativni kapaciteti učesnika u ovom procesu moraju biti ojačani da bi se poboljšala koherntnost politika koje se odnose na javne nabavke i smanjila korupcija.

Makedonija. U sektoru javnih nabavki je ostvaren je značajan napredak. Potrebno je dalje usaglašavanje sa *acquis-em* propisa koji regulišu oblast koncesija, kao i javno-privatna partnerstva. Procedure javnih nabavki su transparentnije, a ostvaren je napredak i u pogledu primene štopisa, ali su još uvek nedovoljno izgrađene institucije koje vrše primenu zakona iz ove oblasti. Pravni okvir za primenu pravnih lekova je poboljšan, ali su administrativni kapaciteti u oblasti pravnih lekova i koncesija i dalje slabi.

Crna Gora. Učinjen je znatan napredak u oblasti javnih nabavki, a opšti principi koji se primenjuju u javnim nabavkama na domaćem tržištu u najvećoj meri su transponovani u crnogorske propise. Međutim, potrebni su dalji koraci radi usaglašavanja sa *acquis-em*, kao i usvajanje relevantnih podzakonskih propisa. Administrativni kapaciteti su ojačani i postali su transparentniji. Preduzimaju se neophodni koraci u cilju sprečavanja korupcije u javnim nabavkama. Međutim, opšti institucionalni okvir za javne nabavke, sa velikim brojem nadležnih službi za njihovo sprovođenje, izaziva zabrinutost u pogledu sposobnosti da se pravna regulativa u potpunosti primenjuje prilikom sprovođenja nabavki i raspisivanja tendera, kao i obezbeđenja neophodnih uslova za nadzor i kontrolu ugovora.

Srpski propisi o javnim nabavkama su delom u skladu sa EU *acquis-em*. Ima nedostataka u pravnom okviru, uključujući i nedostatak odgovarajućih propisa u vezi sa koncesijama i privatno-javnim partnerstvima. Administrativni kapaciteti ključnih institucija koje čine sistem javnih nabavki su vidljivo ojačali. Moraju se uspostaviti mehanizmi neophodni za koordinaciju između glavnih učesnika u procesu, uključujući i borbu protiv korupcije, reviziju i sudske institucije, jer je jedino na taj način moguće smanjiti korupciju u javnim nabavkama. Strategija unapređena sistema javnih nabavki u Srbiji je usvojena u septembru 2011 godine.

Kosovo*. Zakon o javnim nabavkama je skoro u potpunosti harmonizovan sa direktivama Evropske unije i sva podzakonska akta su na snazi od marta 2012. godine. Institucionalna infrastruktura obuhvata Regulatornu komisiju za javne nabavke koja je nadležna za sveopšti razvoj, funkcionisanje i sistema javnih nabavki, uključujući monitoring ugovorenih procedura, izabranih kvalifikacionih kriterijuma i verodostojnost potpisa. Agencija za nadzor javnih nabavki je nezavisno administrativno telo koje se bavi žalbama i pritužbama. Centralna Agencija za javne nabavke je fokusirana na centralne nabavke. Da ispuni svoje obaveze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Kosovo* mora da stavi veći naglasak na usaglašenost, pogotovu akda se radi o Agenciji za javne nabavke. Potrebno je unaprediti integritet i transparentnost ovog procesa, Potrebno je uložiti dodatne napore da se smanji korupcija i kriminalne aktivnosti i da se adekvatno procesuiraju. Potrebno je posebnu pažnju posvetiti

korupciji u procesu javnih nabavki. Potrebno je unaprediti profesionalizam službenika koji se bave ovom oblašću, sa većim akcentom na obuke visokog kvaliteta (Evropska komisija, 2012f)

4.4.3. Pravo privrednih društava - Poglavlje 6

Zakon o privrednim društvima i preduzećima obuhvata pravila o (i) formiranju, (ii) registraciji, (iii) pripajanju, i (iv) deobi kompanija.

U oblasti finansijskog izveštavanja, *acquis* specificira pravila za predstavljanje godišnjih i konsolidovanih računa, uključujući i pojednostavljena pravila za mala i srednja preduzeća. Primena Međunarodnih računovodstvenih standarda je obavezna za neka preduzeća od javnog interesa. Takođe, *acquis* specificira pravila za odobrenje, profesionalni integritet i nezavisnost zakonom obavezne revizije.

Tabela 4.20: Poglavlje 6: Pravo privrednih društava

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu			√		√	
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√	√		√		
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu						√
2. Ključni zakoni koji se odnose na pravo privrednih društava						
U velikoj meri harmonizovani			√	√	√	
Delimično harmonizovani	√	√				√
U početnoj fazi harmonizacije						
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti prava o privrednim društvima						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati			√		√	
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√	√		√		
Neadekvatni						√

Makedonija i **Srbija** su ostvarile najviši nivo usaglašenosti sa EU *acquis-em* svojih nacionalnih zakonodavstava. Obe zemlje imaju kapacitete da ispune zahteve *acquis-a* na srednji rok. Dalje usklađivanje sa *acquis-em* je neophodno u Crnoj Gori, Albaniji i Bosni i Hercegovini. Potrebno je da se uspostavi nezavisno telo za nadzor nad revizorima i nadležnim sistemima za kontrolu kvaliteta, kao i da se uspostavi sistem za istrage i kažnjavanja. Na Kosovu* je usaglašenost sa Evropskim standardima u oblasti preduzeća još uvek u početnoj fazi, a potrebno je i značajno jačanje institucionalnih kapaciteta.

U **Albaniji**, zakoni o korporativnom računovodstvu i obaveznoj reviziji su u velikoj meri usaglašeni sa *acquis-em*. Međutim, u oblasti zakonodavstva koje se odnosi na preduzeća, neophodno je dalje usaglašavanje, što pretpostavlja i usvajanje propisa o korporativnom upravljanju. Kapaciteti

Nacionalnog računovodstvenog saveta i operativna nezavisnost Javnog nadzornog odbora za reviziju još uvek su slabi. Nacionalni računovodstveni standardi su u skladu sa zakonom i međunarodnim računovodstvenim standardima.

Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničen napredak u oblasti zakonske regulative koja regulise oblast preduzeća. Entitetski zakoni o preduzećima su delom u skladu sa *acquis-em* i u određenoj meri su međusobno harmonizovani. Zakoni o računovodstvu i reviziji preduzeća su uglavnom u skladu s *acquis-em* i skoro u celini su harmonizovani između entiteta. Ostvaren je napredak koordinacije između entiteta u oblasti zakonodavstva.

Makedonija je ostvarila znatan pomak u oblasti kompanijskog zakonodavstva. Zakon o preduzećima je dopunjen i dalje usaglašen sa *acquis-em*. Uspostavljeni su sistem kontrole kvaliteta i institucije nadležne za javni nadzor. Zakonodavni okvir u oblasti revizije i dalje je samo delimično usklađen sa *acquis-om*.

U pogledu zakona o preduzećima **crnogorsko** zakonodavstvo je u velikoj meri usaglašeno sa EU *acquis-em*, ali još uvek postoje razlike koje se moraju otkloniti. U julu 2011. godine, parlament je usvojio nacrt amandamana na Zakon o preduzećima, u cilju harmonizuje zahteve za objavljivanjem podataka o preduzećima, kao i za prestankom poslovanja preduzeća. U martu 2011 godine parlament je usvojio Zakon o preuzimanju akcionarskih društava, koji je skoro u potpunosti usklađen sa Direktivom o preuzimanju. U većini oblasti crnogorski zakon o preduzećima je usklađen sa EU *acquis-em*. Amnadmami na zakon o računovodstvu i reviziji su dalji napredak u harmonizaciji sa *acquis-em*. Potrebno je osnivanje nezavisnog nadzornog tela koje će pratiti rad revizije i povezanih sistema za kontrolu kvaliteta, zajedno sa uspostavljanjem sistema istrage i kažnjavanja.

Novi **srpski** zakon o privrednim društvima iz 2011. godine predstavlja dalji napredak u usklađivanju sa EU *acquis-em*. Srpsko zakonodavstvo o registrovanju poslova je u velikoj meri usklađeno sa EU propisima i međunarodnim pravilima o računovodstvu preduzeća i reviziji. Međutim, i dalje su potrebne određene izmene u primeni propisa. A to se posebno odnosi na (i) nezavisni javni nadzor, (ii) kontrolu kvaliteta, i (iii) istragu. Napredak u ovoj oblasti bi znatno unapredio korporativnu kulturu i dalje razvio sistem korporativnog upravljanja.

Stepen harmonizovanosti zakonske regulative na **Kosovu*** koja obuhvata zakon o preduzećima, računovodstvu, reviziji, i korporativnom upravljanju sa *acquis-em* je ograničen (Evropska komisija, 2012f). Zakon o preduzećima usvojen u junu 2011. godine približio je pravni okvir Evropskim standardima a ojačane su i odredbe o sprečavanju konflikta interesa, kao i zahtevi u pogledu spoljne revizije preduzeća. Zakon o računovodstvu i reviziji je u primeni.

4.4.4. Konkurencija - Poglavlje 8

EU *acquis* koji reguliše oblast konkurencije obuhvata (i) regulativu protiv stvaranja trustova, (ii) spajanje i (iii) politiku državne pomoći. Ona obuhvata (i) pravila i procedere (ii) borbu protiv neloyalne konkurencije preduzeća (ograničavajući sporazumi o preuzimanju i zloupotreba dominantnog položaja na tržištu) i (iii) sprečavanje vlade da pruža državnu pomoć koja narušava konkurenciju na domaćem tržištu. Propisi iz oblasti konkurencije se direktno primenjuju u EU, a zemlje članice moraju bezrezervno saradivati sa Komisijom pri njihovom sprovođenju.

Privremeni sporazum, a kasnije i SSP, obuhvataju odredbe usaglašene sa EU *acquis* o konkurenciji, i sadrže (i) sporazume o sprečavanju ograničenja konkurencije, (ii) zloupotrebe dominantnog položaja na tržištu i (iii) državnu pomoć. Osim toga oni uključuju specijalne propise koji se odnose na državne poslove i poslove sa ograničenim i ekskluzivnim pravima i zabranom kvantitativnih ograničenja na uvoz iz EU u zemlje Zapadnog Balkana. Sporazumi zahtevaju nezavisne institucije koje nadgledaju primenu pravila konkurencije u zemljama Zapadnog Balkana.

Tabela 4.21: Poglavlje 8: Konkurencija

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu						
Potrebni su dodatni napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√	√	√	√	√	
Potrebni su znatni i kontinuirani napori kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu						√
2. Ključni zakoni koji se odnose na konkurenciju						
U potpunosti harmonizovani			√			
U velikoj meri harmonizovani	√	√		√	√	
Delimično harmonizovani						√
U početnoj fazi harmonizacije						
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti konkurencije						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati			√			
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√	√		√	√	
Neadekvatni						√

Sve zemlje Zapadnog Balkana uspostavile su zakonodavni i institucionalni okvir u oblasti konkurencije, ali su neophodni dodatni napori da bi se osnažili administrativni kapaciteti. U većini zemalja regiona pravni okvir koji reguliše konkurenciju je u najvećoj meri zasnovan na pravilima EU, sa izuzetkom Kosova*. Međutim, neophodan je napredak u uvođenju tržišnih pravila u sektorima gde su cene regulisane. Dalji napredak je neophodan u obezbeđivanju funkcionalnoj nezavisnosti institucija koje odobravaju državnu pomoć, a moraju se povećati napori radi obezbeđivanja uporedivih podataka institucija nadležnih za konkurenciju u svim zemljama regiona.

4.4.5. Finansijske usluge - Poglavlje 9

Glavni cilj EU *acquis* u oblasti finansijskih usluga je da obezbedi finansijsku stabilnost, da uspostavi zdrave finansijske osnove preduzeća koja deluju u finansijskom sektoru i da obezbedi odgovarajuću zaštitu potrošača, investitora i nosilaca politike. Cilj je izgradnja poverenja na finansijskim tržištima i da se obezbedi tržišna ravnopravnost. EU *acquis* u oblasti finansijskih usluga obuhvata propise koji regulišu odobravanje, poslovanje i nadzor nad finansijskim institucijama u oblasti bankarstva, osiguranja, dodatnih penzionih fondova, investicionih usluga, tržišta hartija od vrednosti, i infrastrukture na finansijskim tržištima. Finansijske institucije mogu da posluju na teritoriji EU u skladu sa „jedinstvenim pasošem“ i „kontrolom kod kuće“, bilo da osnivaju ogranke ili pružaju prekogranične usluge. SSP omogućava postepeni napredak u uspostavljanju finansijskih usluga.

Tabela 4.22: Poglavlje 9: Finansijske usluge

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu			√			
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√	√		√	√	√
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu						
2. Ključni zakoni koji se odnose na finansijske usluge						
U potpunosti harmonizovani			√			
U velikoj meri harmonizovani	√	√		√	√	√
Delimično harmonizovani						
U početnoj fazi harmonizacije						
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti Finansijskih usluga						
Uglavnom funkcionalni			√			
Potrebno ih je ojačati	√	√		√	√	√
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati						
Neadekvatni						

Zemlje Zapadnog Balkana su ostvarile vidan napredak u usklađivanju svoje zakonske regulative sa *acquis-em* u oblasti bankarstva. Međutim, usklađenost zakonske regulative u oblasti osiguranja i privatnih penzionih fondova, finansijske infrastrukture, hartija od vrednosti i investicionih usluga, još nije uspostavljena. Neophodni su dalji naponi radi usaglašavanja sa EU finansijskom infrastrukturom, dok su još veći i dugotrajniji naponi potrebni radi usaglašavanja tržišta hartija od vrednosti.

Albanija je ostvarila napredak u usaglašavanju zakonodavstva sa *acquis-em* u oblasti bankarstva i finansijskih konglomerata, osiguranja i privatnih penzionih fondova. Međutim, administrativni kapaciteti u ne-bankarskom finansijskom sektoru su još nedovoljni da bi se sproveo nadzor i kontrola primene zakona. Dalji naponi su neophodni i u regulisanju oblasti hartija od vrednosti. Propisi u oblasti investicija su još uvek u ranoj fazi harmonizacije.

Bosna i Hercegovina je ostvarila napredak u oblasti finansijskih usluga. Republika Srpska je izmenila Zakon o Bankarskoj agenciji i proširila regulacionu/nadzornu funkciju Agencije. Uspostavila je i funkciju Ombudsmana za finansijske usluge. Oba Entiteta su usvojila implementacione propise koji se odnose na kredite, poslovanje i tržišne rizike i novu računovodstvenu šemu (kontni plan) za finansijske institucije. Agencije za nadzor poslovanja banaka u Entitetima su preduzele privremene mere u vezi sa otplatama kredita. Skroman napredak je postignut u stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora za usluge osiguranja. Zakon o osiguravajućoj agenciji Bosne i Hercegovine još uvek treba da bude dopunjen da bi se ojačala njena regulatorna ovlašćenja. Regulatorna vlast i nadzor i dalje su rascepkani. Učesnici na tržištu hartija od vrednosti koji imaju svoje sedišta na teritoriji u nekom od Entiteta mogu poslovati posle dobijanja tamošnje dozvole.

Makedonija je na pravom putu u usaglašavanju u oblasti finansijskih usluga. Dobar opšti napredak je učinjen u oblasti bankarstva, osiguranja i tržišta hartija od vrednosti i investicionih usluga. Zakon o osiguranju depozita je usvojen, principi Bazel II za kontrolu rizika se postepeno primenjuju a napreduje i priprema propisa za oblasti bankarstva i finansijskih konglomerata. Agencija za nadzor osiguranja počela je sa kontrolama na licu mesta i van njega. Novi propisi koji regulišu ostale finansijske usluge su doneti, kao što je lizing i ne-bankarske finansijske kompanije. Učinjeni su koraci da se definišu nadležnosti centralne banke i Komisije za hartije od vrednosti u oblasti davanja dozvola i nadzora nad prometom hartija od vrednosti.

U **Crnoj Gori** je ostvaren neravnomeran napredak u oblasti finansijskih usluga. Elementi Bazela II su uvedeni i saradnja između tri regulatorne institucije je ojačala. Međutim, pravno usaglašavanje u oblasti osiguranja i privatnih penzionih fondova, finansijske infrastrukture, tržišta hartija od vrednosti i investicionih usluga još nije ostvareno. Uprkos određenim poboljšanjima u obuci službenika, potrebno je dalje jačanje administrativnih kapaciteta Centralne banke i Agencije za nadzor osiguranja.

Propisi koji regulišu oblast sa finansijskih usluga u **Srbiji** su delimično usklađeni sa EU *acquis-em*. Srbija primenjuje Bazel I kriterijume i kreće se ka usaglašavanju sa Bazel II. Narodna banka Srbije sprovodi kontrolu na zadovoljavajući način. Dodatni naponi su neophodni da se ostvari saglasnost sa Sloventnost II direktivom i EU propisima o infrastrukturi finansijskih tržišta. Usaglašavanje sa propisima koji se odnose na tržišta hartija od vrednosti je neophodno, a novonaimenovana Komisija za hartije od vrednosti mora da obezbedi nesmetano funkcionisanje kontrole.

Kosovo* je ostvarilo napredak u oblasti usaglašavanja propisa koji se odnose na finansijske usluge. Zakon o osiguranju depozita stvorio je pravnu osnovu za uspostavljanje Kosovskog Fonda za osiguranje depozita. U aprilu 2012. godine usvojen je novi zakon o bankama, mikrofinansijskim institucijama i ne-bankarskim finansijskim institucijama. On unapređuje standarde upravljanja, uvodi restriktivnije standarde za davanje kredita i omogućava konsolidovanu superviziju rada banaka. Zakon jača postojeći pravni okvir koji se odnosi na podelu banaka, što omogućava Centralnoj banci da kontroliše rad banaka pre nego što one postanu nesolventne. Ovaj zakon takođe stvara jasan pravni okvir za nadzor nad radom mikrofinansijskih institucija i ne-bankarskih institucija. (Evropska komisija, 2012f). Ocena sistema nadzora i kontrole doveo je do stvaranja mape puta za prelazak sa CAMEL pristupa (kapitalna adekvatnost, ocena kvaliteta, upravljanja, prihoda i likvidnosti) ka mnogo slobodnijem pristupu kontrole rizika. Centralna banka ima kapacitete da sprovede efikasnu kontrolu u finansijskom sektoru. Ostvaren je i manji napredak u oblasti osiguranja. Parlament je usvojio zakon o obaveznom osiguranju trećih strana, koji omogućava osnivanje nacionalnog biroa za osiguranje i fonda za reosiguranje u koji premije uplaćuju osiguravajuće kompanije. Neophodni su dalji koraci radi razvoja kapitalnih tržišta.

4.4.6. Poljoprivreda i ruralni razvoj - Poglavlje 11

EU *acquis* koji se odnosi na poljoprivredu i ruralni razvoj obuhvata veliki broj obavezujućih pravila, od kojih se mnoga direktno primenjuju. Dosledna primena ovih pravila i kontrola od strane efikasne državne administracije su bitne za funkcionisanje zajedničke poljoprivredne politike (CAP). Primena CAP-a zahteva uspostavljanje upravljanja i sistema kvaliteta kao što su agencija za plaćanje i administrativni kontrolni sistem (IASC), kao i kapacitet za primenu mera ruralnog razvoja. Zemlja članica mora biti sposobna da direktno primenjuje EU propise o direktnoj podršci poljoprivrednim gazdinstvima i da primenjuje organizaciju zajedničkog tržišta za različite poljoprivredne proizvode.

Tabela 4.23: Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu						
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu			√			
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√	√		√	√	√
2. Ključni zakoni koji se odnose na poljoprivredu i ruralni razvoj						
U potpunosti harmonizovani						
U velikoj meri harmonizovani						
Delimično harmonizovani			√			
U početnoj fazi harmonizacije	√	√		√	√	√
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati						
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati			√			
Neadekvatni	√	√		√	√	√

U celini posmatrano, u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, zemlje Zapadnog Balkana još uvek su na početku usaglašavanja sa *acquis-em*. Horizontalni napredak je jedino ostvaren u Makedoniji. U oblasti bezbednosti hrane učinjen je mali napredak ako ga je uopšte i bilo u bilo kojoj od zemlja regiona. U oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, poljoprivredna politika u zemljama Zapadnog Balkana zahteva prilagođavanje i kretanje ka razdvajanju mera podrške. Znatna pažnja je poklonjena jačanju administrativnih kapaciteta radi upravljanja organizacijama zajedničkog tržišta i aktivnostima ruralnog razvoja.

4.4.7. Energetika – Poglavlje 15

Ciljevi energetske politike EU obuhvataju poboljšanje konkurentnosti, obezbeđivanje sigurnosti snabdevanja i zaštitu okoline. *Acquis* u oblasti energetike sastoji se od pravila i politika, posebno onih koje se tiču konkurentnosti i državne pomoći (uključujući i one u sektoru uglja), unutrašnjeg energetskeg tržišta (otvaranje tržišta gasa i električne struje, promocija obnovljivih izvora energije), energetske efikasnosti, nuklearne energije i nuklearne bezbednosti, i zaštita od radijacije.

Ciljevi energetske politike EU su poboljšanje konkurentnosti i obezbeđivanje sigurnosti u snabdevanju dok se vodi briga o zaštiti okoline i klimatskim promenama. EU *acquis* u oblasti energije sastoji se od politika koje obuhvataju (i) konkurenciju i državnu pomoć, (ii) unutrašnje energetske tržište (otvaranje tržišta električne energije i gasa), (iii) promocija obnovljivih izvora energije, (iv) energetske efikasnost, (v) upravljanje kriznim situacijama i obezbeđivanje obaveznih rezervi nafte, (vi) nuklearnu energiju, bezbednost i zaštitu od radijacije.

Tabela 4.24: Poglavlje 15: Energetika

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu						
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu	√		√	√	√	√
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu		√				
2. Ključni zakoni koji se odnose na energetiku						
U potpunosti harmonizovani						
U velikoj meri harmonizovani			√		√	
Delimično harmonizovani	√			√		√
U početnoj fazi harmonizacije		√				
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti energetike						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati			√	√	√	
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√	√				√
Neadekvatni						

Ograničen napredak je učinjen u energetskeg sektoru. Efikasno i funkcionalno tržište električne energije treba da bude uspostavljeno, a uslovi za konkurenciju treba da se obezbede u svim zemljama Zapadnog Balkana. Neophodni su dodatni naponi u poboljšanju energetske efikasnosti u svim relevantnim sektorima, koji obuhvataju uspostavljanje kontrolnog mehanizma kao i poboljšanje upotrebe obnovljivih izvora energije u svim sektorima. Pored toga, zemlje Zapadnog Balkana treba da obezbede efikasnu primenu zahteva koji proizilaze iz Ugovora o energetskeg zajednici.

U **Albaniji** je ostvaren veoma ograničen napredak. Zakon o energetske sektoru nije usklađen sa *aquis-om*. Tržišne reforme u sektoru električne energije nisu ostvarene, i dodatni napori su neophodni kako bi se dostigla ekonomska isplativost sektora. Dodatni napori su neophodni i u sektoru obnovljivih izvora energije, kao i jačanje kapaciteta i institucionalne nezavisnosti regulatornih vlasti radi zaštite u oblasti električne energije, gasa i zračenja.

Pripreme u sektoru energetike su još uvek u ranoj fazi u **Bosni i Hercegovini**. Neophodni su dodatni napori da bi zemlja ispunila uslove iz Ugovora o energetske zajednici, poboljšala bezbednost snabdevanja i uspostavljanje funkcionalne kompanije za prenos energije i integrisano energetske tržište. Nedostatak saradnje i koordinacije između entiteta otežava razvoj i potpuno funkcionisanje energetske tržišta kao i bezbednosti u snabdevanju. Bosni i Hercegovini neostaje funkcionalna kompanija za prenos električne energije i još uvek je u ranoj fazi primena *acquis-a* na unutrašnjem tržištu gasa i električne energije. Razvoj moderne i sveobuhvatne strategije razvoja energetike, koja bi obuhvatila i unapređenje energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i dalje je vrlo značajno.

Makedonija je usvojila novi moderan Zakon o energetici, koji je usaglašen sa obavezama proizašlim iz Ugovora o Energetske Zajednici. Novi zakon predviđa potpuno otvoreno tržište električne energije svim potrošačima (koji nisu domaćinstva), i jačanje nadležnosti i nezavisnosti Regulatorne komisije za energiju (ERC). Međutim, efikasno funkcionisanje tržišta električne energije tek treba da bude uspostavljeno, a uslovi za konkurenciju još uvek nisu obezbeđeni. Potencijali obnovljive energije i energetske efikasnosti još uvek nisu iskorišćeni. Nije postignuta ni finansijska nezavisnost regulatornog tela za zaštitu od zračenja.

U **Crnoj Gori** je 2010. godine usvojen novi Zakon o energetici, ali prateći podzakonski akti još uvek nisu usvojeni. Napredak u oblasti unutrašnjeg energetske tržišta još uvek je nedovoljan, mada je regulatorna agencija za energetiku ispunila neke preduslove za uspostavljanje funkcionalnog energetske tržišta.

Energetski sektor Srbije karakteriše nedostatak konkurencije na tržištu i nizak nivo energetske efikasnosti. Novi Zakon o energetici predstavlja značajan korak ka punoj primeni ključnih odredbi EU *acquis-a* u oblasti električne energije i gasa, ali usvajanje pratećih propisa i podzakonskih akata, uz praćenje njihove primene, će biti od posebnog značaja. Posebna pažnja treba da se posveti stvarnom otvaranju tržišta električne energije, kao i reformi u sektoru gasa, povećanju obaveznih rezervi nafte, ispunjavanju zahteva za efikasnim korišćenjem energije i promocijom obnovljivih izvora energije, u proizvodnji električne energije, transportu, grejanju i rashlađivanju. Srbija će morati da ojača administrativne kapacitete kako bi obezbedila efikasnu primenu i sprovođenje njenih zakonskih obaveza u sektoru energetike. Od velikog značaja će biti obezbeđivanje nezavisnosti u radu regulatornih tela iz oblasti energetike.

Na **Kosovu*** je došlo do napretka u usaglašavanju Zakona o energetici (2010) i Zakona o električnoj energiji (2010) i primeni Ugovora o energetske zajednici. Tokom prethodne tri godine Kosovo* je formiralo neophodne institucije u ovoj oblasti. Pored ministarstava nadležnih za ovu oblast (Ministarstvo za ekonomski razvoj i energetiku, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja koje je nadležno za nuklearnu energiju) nedavno je formirana i Agencija za nuklearnu bezbednost. Da bi ispunilo obaveze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Kosovo* mora da nastavi aktivnosti u pravcu zaokruživanja pravnog okvira potrebnog za implementaciju standarda Evropske unije o energiji i nuklearnoj bezbednosti. Potrebno je ojačati institucije koje se bave ovom oblašću: Agencija za nuklearnu bezbednost nema dovoljno stručnog osoblja, Agenciji za energetiku su potrebna adekvatna sredstva da bi mogla da sprovodi svoje obaveze, a Kosovo* treba da osposobi za rad Agenciju za energetske efikasnost i da formira Fond za energetske efikasnost (Evropska komisija, 2012f).

4.4.8. Carinska unija - Poglavlje 29

Acquis koji se odnosi na carinsku uniju obuhvata isključivo propise koji su direktno obavezujući za zemlje članice. On obuhvata EU carinski zakonik i njegove podzakonske akte, kobinovanu nomenklaturu, zajedničke carinske tarife i kvote, i druge odredbe o tarifnoj klasifikaciji, carinskim olakšicama i utvrđenim carinskim kvotama i drugim odredbama kao što su carinska kontrola i borba protiv falsifikata i piraterije, proizvodnje narkotika, izvoza kulturnih dobara kao i međusobne administrativne saradnje po pitanjima carine i tranzita. Zemlje članice moraju da obezbede neophodne kapacitete za primenu i sprovođenje, uključujući kompjuterizovane veze sa relevantnim EU carinskim sistemima. Carinske službe moraju obezbediti odgovarajuće kapacitete za primenu i sprovođenje specijalnih propisa utvrđenih u povezanim oblastima *acquis-a*, kao što je spoljna trgovina.

Tabela 4.25: Poglavlje 29: Carinska unija

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu	√		√	√	√	√
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu		√				
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu						
2. Ključni zakoni koji se odnose na carinsku uniju						
U potpunosti harmonizovani						
U velikoj meri harmonizovani			√		√	√
Delimično harmonizovani	√	√		√		
U početnoj fazi harmonizacije						
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti carinske unije						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati			√	√	√	
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati	√	√				√
Neadekvatni						

U regionu Zapadnog Balkana može se govoriti o pozitivnom napretku u oblasti carina. Ostvaren je napredak u pogledu administrativnih kapaciteta carinskih službi, kao i u pogledu primene zakona i borbe protiv prekograničnog kriminala. Pripreme u oblasti carinske unije su na dobrom putu. Kosovo* je ukinulo embargo na srpske proizvode, a Srbija i Bosna i Hercegovina prihvatile su kosovski carinski pečat.

Pozitivan razvoj može se videti u oblasti usaglašavanja propisa i administrativnih kapaciteta u **Albaniji**. To se posebno odnosi na operativne kapacitete i IT. Albanija je 2011 usvojila carinsku tarifu u skladu sa SAA obavezama i sa promenama u EU Kombinovanoj nomenklaturi. Pripreme za pristupanje Konvenciji o Harmonizovanju sistema je u toku. Carinski zakon i njegova primena još uvek nije usklađena sa EU propisima i neophodni su dodatni naponi kako bi se usaglasili.

To obuhvata vrednovanje i korišćenje pojednostavljenih procedura i olakšanje trgovine. Kapaciteti za primenu kao i upravljanje kadrovima ostaju nedovoljni a IT sistem nije u celini kompatibilan sa EU zahtevima. Dve nove Direktive su donete – jedna se tiče obaveza u borbi protiv krijumčarenja a druga je usmerena na unutrašnju istragu i borbu protiv korupcije.

Bosna i Hercegovina je ostvarila vidljiv, ali neujednačen napredak u oblasti carina. Carinske tarife su u celini harmonizovane sa EU Kombinovanom Nomenklaturom iz 2011. godine, ali znatni napori su neophodni da se izvrši dalje usaglašavanje sa *acquis-em* i obezbedi efektivno sprovođenje i izvršavanje zakona i Privremenog sporazuma. Zakon o sprovođenju carina i IPR ostaje da se usaglasi i da sporazumi o slobodnim zonama budu usaglašeni sa *acquis-em*.

Makedonija je ostvarila znatan napredak u oblasti carinske unije, kako u pogledu zakona tako i administrativnih i operativnih kapaciteta. Carinsko zakonodavstvo je u velikoj meri usaglašeno sa *acquis-em* i vrše se stalna dodatna poboljšanja administrativnih kapaciteta carinske administracije kako bi se sprovela borba protiv prekograničnog kriminala. Pripreme u oblasti carinske unije su na pravom putu.

Crna Gora je ostvarila određen napredak u carinskom zakonodavstvu, koji se najvećim delom ogleda u usaglašavanju sa EU Kombinovanom Nomenklaturom i napuštanjem svih carinskih nameta koji nisu u skladu sa Sporazumom o Stabilizaciji i Pridruživanju i *acquis-em*. U oblasti administrativnih i operacionalnih kapaciteta Crna Gora treba da ojača primenu postojećih postupaka i metoda rada.

Carinsko zakonodavstvo **Srbije** skoro je u celini usaglašeno sa EU *acquis-em*. Carinski zakon izmenjen je u martu 2010. godine i u suštini je harmonizovan sa EU Carinskim zakonikom. U januaru 2011. godine, stupili su na snagu prateći implementacioni propisi. Obaveze proizašle iz Privremenog sporazuma su ispunjene. Sposobnost administrativnih struktura i odgovarajući resursi za sprovođenje carinskih propisa su zadovoljavajući. Ipak, da bi se odgovorilo na buduće izazove, Carinska uprava mora biti unapređena. Osnovni cilj je da se poveća kontrola posle prelaska granice zasnovana na analizi rizika, većem korišćenju pojednostavljenih postupaka za pouzdane poslovne operatere, da se uvede i koristi pouzdan sistem upravljanja i poveća stepen povezanosti, i operativne saradnje sa EU IT sistemom.

Carinski propisi na **Kosovu*** su u velikoj meri usaglašeni sa EU carinskim Zakonikom, a carinska administracija ima dovoljno kapaciteta. Carinska služba usvojila je izmene i dopune administrativnih uputstava kako bi se odgovorilo na optužbe o neprofesionalnom ponašanju carinskog osoblja. U okviru dijaloga Beograda i Prištine, postignut je dogovor o prihvatanju carinskih pečata. Da bi se ispunile obaveze koje propisuje dogovor o stabilizaciji i asocijaciji potrebno je sprovesti nove reforme Kosovske carine. Potrebno je poboljšati objekte na graničnim prelazima. Takođe je potrebno sprovesti obuku carinskog osoblja i usmeriti napore na jačanje kapaciteta u pojednostavljenju trgovine, saradnje carinskih službi, i primenu prava intelektualne svojine (Evropska komisija, 2012f).

4.4.9. Spoljni poslovi – Poglavlje 30

Acquis u ovoj oblasti većinom čine direktno obavezujući EU propisi, koji ne zahtevaju transponovanje u nacionalno zakonodavstvo. Ovi EU propisi proizašli su iz EU multilateralnih i bilateralnih trgovinskih obaveza, kao i određenog broja automatskih preferencijalnih trgovinskih mera. U oblasti humanitarne pomoći i razvojne politike, zemlje članice moraju da se usaglse sa propisima EU i međunarodnim obavezama i razviju kapacitete da učestvuju u EU razvojnoj i humanitarnoj politici. Od zemlje aplikanta se zahteva da se ubrzano usaglašava sa politikama prema trećim stranama i sa stavovima EU u međunarodnim organizacijama koje su usvojile zemlje članice i Unija.

Po pristupanju u EU, zemlje Zapadnog Balkana će biti obavezne da sprovede i zajedničku trgovinsku politiku. One će morati da primene Sporazume o slobodnoj trgovini, Carinskoj Uniji i sve autonomne (preferencijalne i nepreferencijalne) trgovinske režime koje EU odobrava određenim zemljama koje nisu u EU, uključujući i Opšti Sistem preferencijala (GPS). Zemlje Zapadnog Balkana moraće da okončaju sve svoje važeće preferencijalne trgovinske sporazume sa zemljama koje nisu članice EU i da sve svoje druge sporazume, uključujući i ne-preferencijalne, usaglase sa obavezama proisteklim iz članstva u EU, šta više, one će se priključiti Evropskoj zoni slobodne trgovine (EEA) i moraće da sprovede EU međunarodne trgovinske sporazume.

Tabela 4.26: Poglavlje 30: Ekonomski odnosi sa inostranstvom

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Ostvareni nivo aproksimacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU						
Država ima kapacitete za ispunjenje zahteva za usaglašavanje zakonodavstva u srednjoročnom periodu	√		√	√		
Potrebni su dodatni naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu		√			√	
Potrebni su znatni i kontinuirani naponi kako bi država usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU u srednjoročnom periodu						√
2. Ključni zakoni koji se odnose na Ekonomske odnose sa inostranstvom						
U potpunosti harmonizovani						
U velikoj meri harmonizovani			√	√		
Delimično harmonizovani		√			√	
U početnoj fazi harmonizacije						√
3. Institucionalni i administrativni kapaciteti potrebni za implementaciju pravnih tekovina EU u oblasti ekonomskih odnosa sa inostranstvom						
Uglavnom funkcionalni						
Potrebno ih je ojačati	√		√	√		
Potrebno ih je u značajnoj meri ojačati		√			√	
Neadekvatni						√

Određeni napredak u usaglašavanju sa *acquis-em* je postignut u oblasti zajedničke trgovinske politike u zemljama Zapadnog Balkana kao i u sprovođenju obaveza STO. Međutim, napredak regiona u oblasti razvojne i humanitarne politike je i dalje mali.

Albanija je napredovala u usaglašavanju sa *acquis-em* u oblasti zajedničke trgovinske politike. Zemlja je u celini nastavila koordinaciju sa Evropskom komisijom i usaglašavanje sa politikama i stavovima EU prema trećim zemljama i sa međunarodnim organizacijama, posebno sa Svetskom trgovinskom organizacijom. Znatna napredak je učinjen u primeni obaveza koje propisuje STO, ali u oblasti razvojne politike i humanitarne pomoći nije ostvaren bilo kakav napredak. Albaija koordinira svoje stavove sa EU u STO. Institucionalni kapaciteti u spoljnim odnosima su još uvek nedovoljni, ali pripeme u ovoj oblasti su ostvarile napredak.

Bosna i Hercegovina je napravila pomak u pregovorima sa STO-om. Ograničeni napredak je vidljiv i u oblasti razvojne politike, dok je napredak u oblasti humanitarne pomoći je ograničen, a usvajanje Zakona o državnoj pomoći na nivou BIH je odloženo.

Makedonija je ostvarila napredak u oblasti zajedničke trgovinske politike, kao zemlja koja postepeno smanjuje carinske dažbine, u skladu sa zahtevima STO-a. Međutim, ostvaren je neznatan napredak u oblasti razvojne politike i humanitarne pomoći. Institucionalni kapaciteti zemlje su još uvek nedovoljni da bi mogla učestvovati u potpunosti u EU politikama u oblasti razvoja i humanitarne pomoći.

Crna Gora je napravila pomak u oblasti zajedničke trgovinske politike. U aprilu 2012. godine Crna Gora je postala punopravna članica STO-a. Koordinacija sa EU je nesmetana, ali je neophodno da se razumeju i prihvate buduće obaveze u ovoj oblasti, zajedno sa jačanjem institucionalnih i administrativnih kapaciteta u oblasti multilateralnih trgovinskih pitanja i razvoja, kao i humanitarne pomoći.

Što se tiče razvojne politke i humanitarne pomoći u **Srbiji**, ne postoji zakonska regulative koja reguliše ovu oblast, a ni relevantne administrativne strukture nisu uspostavljene. Srbija još uvek nije članica STO-a, ali su pregovori o članstvu napredovali. Bilateralni pregovori su završeni sa većinom članica STO-a, a postignut je napredak i na multilateralnom planu. Okončanje procesa zavisi od brzine završetka preostalih bilateralnih pregovora i od budućih zakonodavnih reformi.

Kosovo* nije preduzelo formalne korake za pridruženje STO-u. Ograničen napredak je postignut u oblasti razvojne politike i humanitarne pomoći.

5.1. Parlamenti i njihove funkcije

Parlament je nacionalno zakonodavno telo koje vrši tri osnovne funkcije: (i) *zastupničku funkciju* – zastupanja stavova i interesa građana, (ii) *zakonodavnu funkciju* – raspravlja o zakonima i usvaja zakone, i (iii) *nadzornu funkciju* – kontroliše i nadzire rad vlade. Ove tri funkcije parlamenta su blisko povezane i ne mogu se jasno razgraničiti jedna od druge.

Zastupnička funkcija je jedna od tri glavne funkcije parlamenta u procesu predstavljanja mišljenja i interesa građana. U demokratskim parlamentima članove parlamenta biraju građani/glasači koji predstavljaju celu zemlju.

Veoma često poslanička mesta su dodeljena članovima parlamenta koji su direktno odgovorni za određenu izbornu jedinicu u okviru određenog geografskog, etničkog, verskog, ili drugog grupisanja. Blizina građanima je osnova predstavničke funkcije parlamenta. Predstavničku funkciju parlamenta karakteriše njena uloga kao mesta za izražavanje i raspravu o pitanjima od lokalnog i nacionalnog značaja, kao i prevođenje tih rasprava u politike.

Za poslanike, efikasno zastupanje zahteva uključivanje njihovih birača u dijalog kako bi razumeli njihove stavove i perspektive, i iskoristili svoja ovlašćenja (npr. zakonodavnu funkciju, učešće u raspravama, postavljanje pitanja, itd.) da izraze svoje ideje.

Zakonodavna funkcija obuhvata razmatranje i usvajanje zakona. Parlament donosi zakone razmatrajući pitanja od javnog interesa pisanjem zakona, izmenama zakona, kao i pretvaranjem javnih politika u zakone. Kada se predlozi zakona dostave parlamentu, oni onda prolaze kroz nekoliko faza, pri čemu u tom procesu postoje razlike između različitih zemalja, ali se te faze mogu sažeti na sledeći način: prvo čitanje, razmatranje u odborima, drugo čitanje, faza razmatranja, i treće čitanje, pre nego što zakon bude usvojen i prosleđen predsedniku države ili suverenu na proglašenje (Svetska banka, 2007).

Nadzorna funkcija je jedan od stubova demokratije. Ona predstavlja analizu i praćenje rada vlade, i predstavlja način kontrole rada izvršne vlasti radi obezbeđivanja njihove odgovornosti za svoje aktivnosti, kao i da sprovođenje politika na efektivan način. Kroz kontrolnu funkciju može da bude obezbeđena ravnoteža moći između izvršne i zakonodavne vlasti, jer je uloga izvršne i zakonodavne vlasti da se međusobno dopunjuju: izvršna vlast mora da upravlja, a zakonodavac da sprovodi svoju ključnu ulogu kao predstavnika naroda delujući kao nadzor izvršnoj vlasti (Svetska banka, 2007).

Demokratski parlamenti imaju moć da vrše nadzor rada izvršnih vlasti putem nekoliko mehanizama (i) stavljanjem planova, politika i aktivnosti izvršne vlasti na javnu raspravu, (ii) postavljanjem pitanja članovima vlade, (iii) proveravanjem i izborom ministara i drugih predstavnika izvršne vlasti.

Zbog toga, nadzorna funkcija parlamenta nad radom izvršnih vlasti postaje jedna od najvažnijih funkcija parlamenta.

Nadzor je očigledno nastavak aktivnosti vezanih za donošenje zakona. Nakon učešća u donošenju zakona, glavna uloga zakonodavca je da proveri da li su zakoni efikasno primenjeni, kao i da li se odnose na probleme koje su imali u vidu oni koji su pisali zakone i da li te probleme rešavaju. Nadzor je postao posebno važan imajući u vidu izuzetno veliku moć izvršne vlasti (NDI, 2000).

Glavni ciljevi parlamentarnog nadzora su:

- da obezbede transparentnost i otvorenost aktivnosti izvršne vlasti stavljajući na javnu scenu politike i aktivnosti vlade, da bi obezbedile vođenje javne rasprave, kontrolu i izlaganje javnom mnjenju,
- da obezbede da izvršna vlast bude odgovorna, vršenjem nadzora i ispitivanjem da li se vladine politike sprovode i da li imaju željeni uticaj,
- da obezbedi finansijsku odgovornost odobravanjem i ispitivanjem vladine potrošnje,
- da podrži vladavinu prava tako što prati politiku i razmatra potencijalne zloupotrebe vlasti, samovolje i nelegalno ili neustavno ponašanje vlasti.

U pogledu prava poslanika vezanih za kontrolu rada vlade praksa parlamentarnih sistema poznaje više načina (mehanizama) uključujući pravo poslanika: (i) da postavljaju pitanja ministrima, premijeru i vladi (question time); (ii) na podnošenje interpelacije; (iii) da zahtevaju otvaranje parlamentarne istrage u vezi sa radom vlade ili pojedinih ministara; (iv) na javno saslušanje; kao i (v) da ne izglasaju budžet čime vlada gubi podršku i pada (Orlović, 2006:5).

Članovi parlamenta u demokratskim zemljama širom sveta koriste ove mehanizme da bi postigli bolju ravnotežu vlasti između zakonodavne i izvršne vlasti, povećavajući time svoje učešće u procesu kontrole i donošenja politika. Ovi permanentni naponi zahtevaju posvećenost ne samo zakonodavne i izvršne vlasti, nego i civilnog društva, medija i javnosti. (Alternativa, 2010). Kao telo kome je poverena kontrolna uloga izvršne vlasti, parlament je nadležan da vlade u potpunosti budu odgovorne stanovništvu.

Moderne demokratije karakteriše podela odgovornosti u procesu donošenja odluka između zakonodavne i izvršne vlasti. Postoje izražene razlike između demokratskih sistema u pogledu podele političke vlasti.

Zdravlje demokratije dramatično opada, kada izvršna vlast preterano dominira zakonodavnom vlašću. Vlada sa zakonodavcem koji postoji samo na papiru i kome nedostaje sposobnost da efikasno nadgleda izvršnu vlast ili uticaj politike, ne može se smatrati demokratskom u modernom smislu. Zakonodavac je osnovna komponenta demokratske vlade. Zaista, potreba za jakim parlamentima ogleda se u samom značenju demokratije: "vladavina naroda" (NDI, 2000).

Aktivna zakonodavna tela su značajna komponenta demokratije u 21. veku. Iako organi izvršne vlasti mogu da uživaju neke prirodne prednosti u kreiranju agende reformi, uključujući i bolji pristup informacijama i resursima, zakonodavna tela imaju legitimnu i značajnu ulogu u razmatranju i donošenju zakona i obavljanju nadzora nad radom izvršne vlasti. Mada je zakonodavna uloga univerzalno prepoznata i sadržana u ustavima većine nacija, to je čest izvor trvenja i neslaganja između zakonodavnih i izvršne vlasti širom sveta.

Stvaranje izvodljive, uzajamno dogovorene ravnoteže može biti izuzetno težak zadatak. Relativna ravnoteža zakonodavno-izvršne vlasti u zemlji se konstantno dinamično razvija. Ravnoteža može biti poremećena i može se menjati sa promenama ličnosti, politika, aktuelnih događanja i javnog mnjenja,

koje utiču na promenu političke scene. Mnoge mlade demokratije sa nasleđem jakog "odozgo naniže" izvršnog rukovodstva bore se da uspostave pravilan balans moći između zakonodavne i izvršne vlasti. Pored teškoća nastalih usled snažne i ustaljene izvršne vlasti, zakonodavna tela u ovim situacijama često nisu sigurna koje su njihove nadležnosti, bez presedana, i poslujući po novom, nedovoljno testiranom ustavu.

Misija parlamenta ne bi trebalo da bude ograničena na usko tumačenje ili razumevanje njegovih pravnih ili ustavnih obaveza (nadzorna, zakonodavna i zastupnička funkcija). Širi pristup pokazuje da su ove osnovne funkcije takođe razvojne alatke koje omogućavaju parlamentima da igraju ključne uloge kao jakih, konstruktivnih i dinamičnih demokratskih institucija.

5.2. Parlamenti u zemljama Zapadnog Balkana

Parlamenti u zemljama Zapadnog Balkana nemaju dugu demokratsku tradiciju, obzirom da su zemlje ovog regiona mlade demokratije čija je politička i ekonomska transformacija od socijalističkih ka ekonomskim sistemima slobodnog tržišta započela početkom devedesetih godina. Svi parlamenti zemljama regiona su jednodomni, sa izuzetkom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i Parlamentarne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, koje su dvodomne (Tabela 5.1). Dvodomna struktura Parlamentarne skupštine BiH i Parlamentarne skupštine Federacije BiH, sa Zastupničkim domom i Domom naroda, imaju ulogu da štite interese tri konstitutivna naroda BiH. Iako Republika Srpska ima jednodomnu skupštinu, Savet naroda (uspostavljen 2002) ima ulogu Doma naroda. Iako je to jednodomna skupština, ulogu drugog doma u ovom slučaju igra Veće naroda RS, koje ima ustavna i zakonodavna ovlašćenja sa ciljem da zaštiti vitalne nacionalne interese konstitutivnih naroda. Veće naroda ne učestvuje u proceduri donošenja zakona, propisa ili bilo kog drugog zakonskog akta zajedno sa Narodnom skupštinom RS, nego zakone, propise i zakonske akte koje je Narodna skupština već usvojila kontroliše sa ciljem da proveriti da li usvojeni zakon, propis ili drugi zakonski akt krši vitalne nacionalne interese konstitutivnih naroda (Penev, 2009).

Tabela 5.1: Struktura parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana

	Jednodomni	Dvodomni
Albanija	√	
Bosna i Hercegovina		
– Bosna i Hercegovina – državni nivo		√
– Federacija Bosne i Hercegovine		√
– Republika Srpska	√	
Makedonija	√	
Crna Gora	√	
Srbija	√	
Kosovo*	√	

Slično kao u drugim parlamentima demokratskih zemalja, Parlamenti u zemljama Zapadnog Balkana su nacionalna zakonodavna tela koja vrše tri osnovne funkcije: (i) zastupničku funkciju, (ii) zakonodavnu funkciju i (iii) nadzornu funkciju.

Zakonodavna funkcija "igra" najznačajniju ulogu u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana, zbog izrazito intenzivnih zakonodavnih aktivnosti u zemljama ovog regiona koje su prouzrokovane (i) promenama pravnih sistema u zemljama Zapadnog Balkana, koje su započele početkom devedesetih

kroz tranzicioni proces ka tržišnim ekonomijama i (ii) otpočinjanjem procesa pridruživanja Evropskoj uniji i usklađivanjem njihovih pravnih sistema sa pravnim tekovinama EU (*acquis*) početkom ovog veka.

Zakonodavni proces u zemljama Zapadnog Balkana. Proces usvajanje zakona u parlamentima je sličan u svim zemljama Zapadnog Balkana. Prema ustavima svih zemalja Zapadnog Balkana, pravo na predlaganje i izradu zakona imaju parlamenti i vlade, kao i određeni broj birača. U praksi, skoro svi predlozi zakona dolaze od vlade. Slučajevi da parlamenti predlažu zakon su izuzetak. Kada se nacrt zakona dostavi parlamentu, u svakoj od ovih zemalja zadatak parlamenta je da ga usvoji ili izmeni. Razmatranje nacrta zakona u parlamentu uključuje: (i) razmatranje nacrta zakona u načelu i (ii) razmatranje nacrta zakona u pojedinostima. Razmatranje u načelu čini rasprava o: ustavnim osnovama predloženog zakona, razlozima za njegovo donošenje, usaglašenosti sa zakonodavstvom EU i proceni njegovih finansijskih efekata. Ako se nacrt zakona usvoji u načelu, onda se razmatra u pojedinostima, što uključuje i razmatranje podnetih amandmana.

U svim zemljama Zapadnog Balkana, pre nego što nacrt zakona dođe na razmatranje na plenarnu sednicu, on se najpre razmatra u stalnom nadležnom parlamentarnom odboru. U svim zemljama Zapadnog Balkana nacrti zakona dolaze na razmatranje na plenarnu sednicu tek nakon što se prethodno razmotre u parlamentarnim odborima. Rasprava u načelu na plenarnoj sednici obavezna je u parlamentima Albanije, Makedonije, Srbije, Bosne i Hercegovine, i Kosova* dok Crna Gora ovu raspravu sprovodi samo u slučajevima kada određeni broj poslanika to zahteva. Ako se nacrt zakona usvoji u načelu, onda se razmatra u pojedinostima, uključujući i razmatranje eventualno podnetih amandmana (Penev, 2009: 21).

Intenzivne zakonodavne aktivnosti, posebno tokom devedesetih i početkom dvehiljaditih, negativno su uticale na kvalitet zakonske regulative, jer se vrlo često, umesto rasprava o zakonima na parlamentarnim odborima i tokom plenarnih zasedanja, parlament jednostavno ponašao kao glasačka mašina vladajućih političkih stranaka. Sa druge strane, proces pristupanja Evropskoj uniji i harmonizacija pravnih sistema zemalja Zapadnog Balkana sa pravnim tekovinama Evropske unije je pored pozitivnog uticaja na kvalitet zakona, imao pozitivan uticaj i na formiranje institucija neophodnih za primenu zakona.

Nadzorna funkcija je slična ne samo u svim parlamentima zemalja Zapadnog Balkana, već je slična i onoj karakterističnoj za razvijene parlamentarne sisteme. Parlamenti su uključeni u kontrolu rada izvršne vlasti kroz: (i) direktan parlamentarni nadzor vladinih aktivnosti i (ii) parlamentarno praćenje primene zakona putem kontrole rada regulatornih tela.

Direktan parlamentarni nadzor vladinih aktivnosti se uglavnom realizuje kroz (i) poslanička pitanja i interpelacije članovima vlade, (ii) razmatranje i primenu državnog budžeta „budgetary scrutiny and financial control” (iii) zahteve za pokretanje parlamentarne rasprave, i (iv) stalne parlamentarne odbore i ad hoc istražne odbore/komisije koje osnivaju parlamenti radi razmatranja pojedinih pitanja koja se tiču sprovođenja zakona i njihovih efekata.

Tabela 5.2: Direktan parlamentarni nadzor rada vlade

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
Direktan parlamentarni nadzor rada vlade						
Poslanička pitanja i interpelacije	√	√	√	√	√	√
Godišnji izveštaji vlade koji se podnose parlamentu	√	√	√	√	√	√
Ministarstva tromesečno podnose izveštaj o radu resornom parlamentarnom odboru					√	√ ¹
Rasprava o budžetu i finansijska kontrola	√	√	√	√	√	√
Parlamentarni nadzor regulatornih agencija						
Regulatorno telo za telekomunikacije						
Podnosi izveštaje parlamentarnim odborima	√	√	√	√	√	√
Parlament usvaja izveštaj o radu	√	√	√	√		√
Parlament imenuje upravu	√	√	√		√	√
Regulatorno telo za energetiku						
Podnosi izveštaje parlamentarnim odborima	√	√	√	√	√	√
Parlament usvaja izveštaj o radu	√	√	√	√		√
Parlament imenuje upravu	√	√	√	√	√	√

¹ Prema zakonu Ministarstvo finansija ima obavezu da dostavlja tromesečne izveštaje i godišnje izveštje o troškovima iz budžeta Kosova* Parlamentu, koji se razmatra na Odboru za budžet i finansije, pre nego što se razmatra na plenarnoj sesiji. Druga ministarstva nemaju ovakvu obavezu dostavljanja izveštaja parlamentu.

Nadzorna uloga parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana u ranim godinama njihove demokratizacije je bila ograničena, jer je proces donošenja odluka bio centralizovan, tako da su suštinske odluke donosile vlade. Ali, sa napretkom u procesu demokratizacije u zemljama regiona i njihovim napretkom u procesu evropskih integracija, uloga parlamenata je permanentno jačala i dobijala na značaju, rezultirajući ne samo u jačanju zakonodavne funkcije, nego i povećanju značaja predstavničke i nadzorne funkcije, u poređenju sa 1990-im godinama i ranim dvehiljaditim.

5.3. Uloga i funkcije parlamentarnih odbora u zemljama Zapadnog Balkana

U procesu vršenja svojih funkcija, aktivnosti koje ne mogu da se obave tokom plenarnog zasedanja, obavljaju se na specijalizovanim odborima, koji čine manje grupe poslanika i koji su uspostavljeni unutar parlamentarnog sistema sa jasno definisanim nadležnostima, a koji se detaljno bave analizama i razmatranjem državnih politika.

Iako tradicija rada ovih odbora nije duga, oni su izrasli u centralne institucije današnjih demokratskih parlamenata. Odbori nisu tela koja donose odluke. Umesto toga, njihova glavna uloga jeste da se kritički izjasne o datoj temi, kao i da razmatraju konkretne zakone, te se od njih očekuje da dostave i prezentiraju parlamentu svoje stavove i preporuke do početka konačne rasprave (UNDP, 2010).

Mada je rad parlamentarnim odborima retko propisan ustavnom, oni postoje u skoro svim parlamentima u svetu. Mandat i funkcije odbora su najčešće jasno propisani u poslovnicima koji regulišu rad parlamenata. Da bi parlamentarni odbori efikasno radili, neophodno je da im u tome pomaže adekvatno administrativno osoblje, tzv. služba parlamenta. Parlamentarnim odborima je često neophodna pomoć administrativnog osoblja kako bi vršili svoju funkciju, uključujući proceduralna pitanja, administrativne poslove, pisanje zakona, te pružanje stručnog mišljenja i analize o ključnim aspektima raznih politika. Pored ovog osoblja, za pružanje podrške radu odbora su potrebni istraživači, zakonodavni izvišćci i stručnjaci za pisanje zakona. Osoblje koje radi za odbore ima značajnu ulogu u pružanju pomoći članovima odbora kada treba predložiti nove politike.

U mnogim parlamentarnim sistemima, parlamentarni odbori predstavljaju važan forum za kreiranje novih politika. Odbori omogućavaju skupštini da organizuje svoj rad i da vrši više funkcija istovremeno, unapređujući na taj način rad parlamenta. Odbori koji dobro funkcionišu mogu doprineti unapređenju procesa demokratskog upravljanja parlamenata, jer (i) članovi odbora imaju mandat i fokusirani su na konkretna pitanja i ohrabruju svrsishodne rasprave u interesu građana, (ii) odbori su mehanizmi za uključivanje javnosti u rad i proveru demokratskih procesa (iii) odbori su sredstvo za uspostavljanje institucionalnog liderstva i vidljivosti u javnosti.

Odbori imaju ključnu ulogu u oba, zakonodavnom procesu i nadzoru izvršne vlasti. Odbori obezbeđuju forum u kome zakonodavac može razmatrati u detalje aktuelne zakone, predloge zakona, kao i druga pitanja od značaja. Takvi forumi takođe pružaju mogućnosti zakonodavcima da se usredsrede i unaprede svoje razumevanje, jednog skupa kompleksnih pitanja, kao i da povećaju njihovu sposobnost da značajno učestvuje u zakonodavnom procesu. Dobro razvijen sistem odbora pruža zakonodavcu još jednu prednost: kompetentno osoblje koje opslužuje rad odbora. Odbori i osoblje koje opslužuje rad odbora igraju ključnu ulogu u odnosu zakonodavno-izvršne vlasti. Odbori mogu biti efikasni forumi za povećanje stepena razumevanja zakonodavca u pogledu tehničkih i kompleksnih pitanja. Uz podršku stručnog osoblja, članovi odbora mogu da postanu specijalisti za pojedine oblasti.

Javna slušanja u odborima često deluju kao primarni način uvođenja javnog mnjenja u zakonodavni proces, pružajući različitim segmentima društva i vlasti priliku da daju svoje mišljenje i ekspertize o predloženom zakonu (za razliku od plenarnih postupaka koji su ograničeni na zakonodavce) (NDI, 2000:16).

Boks 5.1: Zajedničke karakteristike parlamentarnih odbora

- Grupe poslanika formirane u okviru parlamentarnog sistema
- Ključno mesto za zakonodavnu i nadzornu funkciju
- Odbor nije organ odlučivanja, osim u pogledu svojih internih postupaka
- Odbor nema status nezavisan od parlamenta
- Odbori šalju svoje izveštaje parlamentu, često sa preporukama za donošenje odluka.

Izvor: <http://mirror.undp.org/magnet/Docs/parliaments/LegislativeCommitteeSystem.htm>

Parlamentarni odbori igraju ključnu ulogu u zakonodavnom procesu, kao i u sprovođenju kontrolne funkcije nad izvršnom vlasti. Mada je proces transformacije odbora bio relativno spor, parlamentarni odbori se smatraju jedom od najvažnijih organizacionih karakteristika modernih parlamenata.

Odbor je mesto gde svaki poslanik pojedinačno objedinjuje svoje funkcije kao (CCAF, 2006):

- **zakonodavac**, razmatra, menja i dopunjuje zakone;
- **nadzorno telo**, raspravlja o politikama, programima i troškovima rada vlade, i
- **zastupničko telo**, osluškuje glas naroda, zastupa interese birača i odražava javni interes u radu odbora.

a. Odbor kao zakonodavac (razmatranje, izmena i dopuna zakona)

Parlamentarni odbori igraju centralnu ulogu u procesu donošenja zakona. U većini demokratskih zemalja zakonodavna funkcija je data parlamentu. Predlog zakona se prvo dostavlja parlamentu. Predlog zakona zatim prolazi kroz nekoliko faza, uključujući razmatranje u odborima, pre usvajanja zakona ili drugog propisa.

b. Odbor kao nadzorno telo, raspravlja o politikama, programima i troškovima rada vlade

Parlamentarni odbori omogućavaju zakonodavcu da vrši nadzor vladinih aktivnosti, i da proverava kvalitet njenog upravljanja. Uloga izvršne i zakonodavne vlasti je da se međusobno dopunjuju: izvršna vlast mora da upravlja, a zakonodavac da sprovodi svoju ključnu ulogu kao predstavnika naroda delujući kao nadzor izvršnoj vlasti. Otuda, upotreba sistema odbora da razmatra i istražuje da li su izvršna vlast ili njene ovlašćene agencije pravilno postupale pri implementaciji državnih politika i programa je od ključnog značaja. (World Bank, 2007). Za institucionalni i pravni okvir parlamenta, bilo bi važno podsticati članove parlamenta da koriste svoja ovlašćenja u pogledu nadzora.

Nadzor kroz sistem odbora. Najsistematičniji metod za nadzor izvršne vlasti je nadzor parlamentarnih odbora koji prate rad pojedinih vladinih resora i ministarstava, i sprovede konkretne istrage pogotovu najznačajnijih aspekata njihovih politika i administracije. Neke zadatke, pogotovu one koji uključuju detaljno razmatranje pitanja, bolje obavljaju manje grupe članova parlamenta, nego da se ona razmatraju na plenarnim sednicama, i u tom pogledu odbori mogu da igraju ključnu ulogu u vršenju nadzora aktivnosti izvršne vlasti. U kontekstu detaljnog nadzora odbora, pitanje raspoloživosti resursa je posebno goruće. Čak i u mnogim afirmisanim parlamentima broj i kvalitet raspoloživog osoblja je nedovoljan u poređenju sa stručnim kapacitetima vlade. Da bi se ovaj nedostatak premostio, odbori koriste različite načine, uključujući angažman spoljnih stručnjaka iz civilnog društva i akademske zajednice za konkretne istrage, ili kao premanentne savetnike odborima (Beetham, 2006).

Odbori pružaju zakonodavcima moćne alatke nadzora omogućavajući poslanicima da sprovede detaljnija ispitivanja ministara nego što je to moguće u toku vremena za pitanja ili tokom rasprava na plenarnoj sesiji.

Generalno gledeno, odbori koriste *dva nadzorna mehanizama*: Jedan dozvoljava odborima da zatraže pismene informacije od relevantnih državnih i ekspertskih izvora, dok proces javnih slušanja predstavlja još jedan mehanizam nadzora.

Saslušanja dozvoljavaju različitim sementima društva – predstavnicima biznisa i NVO, naučnicima i građanima – da se izjasne o efektivnosti i efikasnosti vladinih programa. Saslušanja mogu takođe pružiti priliku poslanicima, posebno pripadnicima manjina, da postavljaju direktna pitanja ministrima i drugim predstavnicima izvršne vlasti, vezana za kreiranje i primenu politika. Javna slušanja su u velikom broju slučajeva rezultat pritužbi građana. Odbori održavaju javne rasprave kako bi prikupili informacije o zakonima, politikama, ili da bi vršili nadzor izvršne vlasti. Članovi odbora mogu tražiti mišljenje od pravnih i naučnih eksperata, predstavnika biznisa i NVO, kao od i pojedinih građana. U nekim slučajevima, oni mogu pozvati članove izvršne vlasti da svedoče ili da brane politike. Prednosti javnih rasprava uključuju (i) obezbeđivanje foruma za razmenu ideja, (ii) edukaciju građana o aktuelnim pitanjima i (iii) porast poverenja javnosti u transparentnost zakonodavnica (UNDP, 2010).

Javna slušanja u odborima mogu biti sprovedena (i) zatvorena za javnost ili (ii) otvorena za javnost. Izbor vrste slušanja ima značajan uticaj na nadzor. Slušanja su uglavnom otvorena za javnost. Ipak, slušanja zatvorena za javnost pružaju mogućnost za povećanjem međupartijske i unutarpartijske saradnje i minimiziraju izlaganje vlade neprijatnostima. Slušanja održana bez prisustva javnosti mogu dovesti do značajnih promena politika putem političke konkurencije. Sa druge strane, slušanja zatvorena za javnost smanjuju transparentnost i uskraćuju medijima i javnosti važne mogućnosti da budu uključene u proces usvajanja i primene politika. (NDI, 2000:16).

Delotvornost parlamentarnih odbora zavisi od nekoliko faktora, uključujući (World Bank, 2007):

- Jasan mandat, jasne uloge i odgovornosti za rad odbora;
- Broj članova odbora (velik ili mali broj članova odbora može značiti manju efikasnost u radu);
- Znanje i iskustvo predsedavajućeg odbora u vođenju aktivnosti i sastanaka odbora. Predsedavajući odbora je osoba od ključnog značaja za efikasnost u radu odbora, obzirom da njegovo znanje i iskustvo u vođenju aktivnosti i sastanaka odbora imaju ogroman uticaj na rezultate rada odbora⁹;
- Kvalitetno administrativno osoblje i raspoloživa sredstva za rad odbora. Kada im u radu pomaže kvalifikovano osoblje uz pristup relevantnim i preciznim analizama i informacijama i uz adekvatnu logističku podršku, odbori mogu jako dobro raditi;
- Postizanje konsenzusa – višestranačka priroda parlamenta obično se ogleda u višestranačkom sastavu odbora; efikasne tehnike utvrđivanja konsenzusa, nestranački pristup radu odbora su stoga od ključnog značaja u promovisanju efikasnog rada odbora.

Sistemi odbora koji igra glavnu ulogu u oblikovanju zakonodavnih odluka često imaju barem neke od sledećih zajedničkih karakteristika (UNDP, 2010):

- Razvijen stepen stručnosti u datoj oblasti politike, kroz kontinuirano učešće i stalno članstvo u odborima, koji je priznat i cenjen od strane njihovih kolega;
- Odbori su ne samo u stanju da predstavljaju raznolikost, nego i da prevaziđu razlike da bi usaglasili preporuke za sprovođenje aktivnosti;

⁹ Prema Ogle-u (2004), odlike efikasnog rukovodioca, predsedavajućeg odbora su: znanje, fleksibilnost, prilagodljivost, čvrstina i odlučnost, iskrenost, otvorenost, pravičnost, tolerancija, strpljenje i snaga.

- Mogućnosti vođenja rasprava u odborima su značajne, jer pružaju mogućnost ljudima unutar i van parlamenta da utiču na rezultate kroz pružanje informacija o tome šta žele i šta će prihvatiti;
- Kada odbori funkcionišu efikasno, oni pružaju mogućnost zakonodavcu da temeljnije razmatra širok spektar tema i da identifikuje politički i tehnički izvodljive opcije.

5.4. Uloga i funkcije parlamentarnih odbora u zemljama Zapadnog Balkana

Glavne funkcije parlamentarnih odbora u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana slične su funkcijama odbora parlamenta sa dugom demokratskom tradicijom, a one obuhvataju:

- Iniciranje i razmatranje zakona;
- Kontrolu izvršne vlasti;
- Pisanje zakona;
- Komunikaciju sa izvršnom vlašću;
- Zastupanje glasačkog tela;
- Iniciranje ispitivanja politika koje još uvek nisu dostavljene na ratifikaciju; i
- Razmatranje i odobravanje budžeta i troškova za planirane politike vlade.

Tabela 5.3: Broj odbora u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana

	Broj odbora u skupštinama
Albanija	8
Bosna i Hercegovina:	
– Bosna i Hercegovina – državni nivo ¹	16
– Federacija Bosne i Hercegovine ²	27
– Republika Srpska	22
Makedonija	21
Crna Gora	11
Srbija	19+1 ³
Kosovo*	16 ⁴

¹ Parlamentarna skupština BiH je dvodomna skupština sa sledećim odborima u svojoj strukturi; Zastupnički dom – 7 odbora, Dom naroda – 3 odbora, Zajednički odbori – 7 odbora.

² Parlamentarna skupština Federacije BiH je dvodomna skupština sa sledećim odborima u svojoj strukturi: Zastupnički dom – 26 odbora, Dom naroda – 0 odbora, Zajednički odbori – 1 odbor.

³ Odbor za prava deteta je osnovan kao posebno radno telo

⁴ Parlament Kosova* ima 4 stalna odbora i 12 funkcionalnih odbora

Paraleno sa jačanjem uloge parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana, uloga parlamentarnih odbora postaje sve značajnija komponenta u zakonodavnim procesima i procesima kreiranja i donošenja politika. Iako se broj (vidi tabelu 5.3), organizacija i struktura razlikuju od zemlje do zemlje, u parlamentima Zapadnog Balkana postoje velike sličnosti u njihovim nadležnostima i značaju.

5.5. Parlamentarni odbori za ekonomska pitanja i finansije u zemljama Zapadnog Balkana

Svi parlamenti u ovom regionu imaju jedan ili više odbora koji se bave ekonomskim i finansijskim pitanjima. Samo parlament Kosova* ima tri odbora koja se bave ekonomskim i finansijskim pitanjima, jer osim Odbora za budžet i finansije i Odbora za ekonomiju, trgovinu, Industriju, energetiku, transport i telekomunikacije, ovo je jedini parlament u regionu koji ima i Odbor za kontrolu trošenja javnih sredstava. Broj članova odbora varira od 9 u parlamentarnom odboru za budžet i finansije Parlamentarne skupštine BiH na državnom nivou i Odbor za kontrolu trošenja javnih sredstava parlamenta Kosova*, do 23 u Odboru za ekonomska pitanja i finansije u skupštini Albanije. (Tabela 5.4).

Tabela 5.4: Parlamentarni odbori za ekonomska pitanja i finansije u zemljama Zapadnog Balkana

Zemlja	Parlamentarni odbori za ekonomiju i finansije	Br. članova odbora
Albania	Odbor za ekonomska pitanja i finansije	23
Bosna i Hercegovina		
Bosna i Hercegovina – državni nivo	Odbor za finansije i budžet	9
	Zajednički odbor za ekonomske reforme i razvoj	11
Federacija Bosne i Hercegovine	Odbor za ekonomsku finansijsku politiku	11
Republika Srpska	Odbor za finansije i budžet	9+2 ¹
	Odbor za reviziju	9
Makedonija	Odbor za finansiranje i budžet	14
	Odbor za ekonomska pitanja	12
Crna Gora	Odbor za ekonomska pitanja, finansije i budžet	12
Srbija	Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava	17
	Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku	17
Kosovo*	Odbor za budžet i finansije	11
	Odbor za kontrolu trošenja javnih sredstava	9
	Odbor za ekonomiju, trgovinu, industriju, energetiku, transport i telekomunikacije	11

¹ Parlamentarni Odbor za finansije i budžet u Republici Srpskoj ima u svom sastavu 11 članova parlamenta i 2 spoljna člana.

Mali broj članova odbora može negativno uticati na kvalitet ideja potrebnih za efikasan rad odbora, dok velik broj članova može uticati na manju efikasnost u radu.

Glavne nadležnosti *parlamentarnih odbora za ekonomska pitanja i finansije* u svim državama ovog regiona su: (i) razmatranje zakona i drugih propisa iz oblasti ekonomije, finansija i budžeta; (ii) razmatranje, sprovođenje i kontrola korišćenja budžeta; (iii) razmatranje javnih finansija, i (iv) razmatranje pitanja finansija i bankarskog sistema. Međutim, u svom radu odbori se bave i drugim pitanjima iz oblasti ekonomije i finansija, kao što su ekonomska politika, porezi itd. (vidi tabelu 5.5).

Tabela 5.5: Glavne funkcije Parlamentarnih odbora za ekonomiju i finansije

Parlamentarni odbori za ekonomska pitanja i finansije	Ekonomске politike	Državni budžet: razmatranje i primena	Državni budžet: nadgledanje sprovođenja	Javne finansije	Finansijski i bankarski sistem	Razmatranje propisa u oblasti budžeta finansija	Razmatranje propisa u oblasti ekonomije
Albanija:							
Odbor za ekonomiju i finansije	√	√	√	√	√	√	√
Bosna i Hercegovina							
Državni nivo:							
Komisija za finansije i budžet		√	√	√	√	√	
Zajednička komisija za ekonomske reforme i razvoj	√				√		√
Federacija BiH:							
Odbor za ekonomsku i finansijsku politiku	√	√	√	√	√	√	√
Republika Srpska:							
Odbor za finansije i budžet		√		√	√	√	√
Odbor za reviziju			√				
Makedonija:							
Komisija za finansije i budžet		√	√	√	√	√	
Komisija za ekonomska pitanja	√						√
Crna Gora:							
Odbor za ekonomiju, finansije i budžet	√	√	√	√	√	√	√
Srbija:							
Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava		√	√	√	√	√	
Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku	√						√
Kosovo*:							
Odbor za budžet i finansije		√		√	√	√	
Odbor za kontrolu trošenja javnih sredstava			√				
Odbor za ekonomiju, trgovinu, industriju, energetiku, transport i telekomunikacije	√						√

Izvor: Poslovnici parlamenata zemalja Zapadnog Balkana

Najznačajnija uloga ovih odbora je razmatranje i preporuka za usvajanje godišnjeg budžeta, obzirom da je budžet značajan oblik uticaja parlamenta. Jaki i kompetentni parlamentarni odbori su neophodni kako bi omogućili parlamentu da stekne znanja i veštine i da odigra aktivnu ulogu u donošenju odluke o budžetu. Ovo podrazumeva jasnu i efikasnu podelu rada među odborima, pri čemu je odbor za budžet i finansije na jednoj strani, a sektorski odbori na drugoj (OECD, 2008). Međutim, čak i u toj oblasti, uloga parlamenta i parlamentarnih odbora je ograničena, imajući u vidu da vlada priprema budžet.

Boks 5.2: Razmatranje i usvajanje godišnjeg budžeta

U gotovo svim političkim sistemima, opšte je prihvaćeno da izvršna vlast ima primarnu ulogu u kreiranju godišnjeg budžeta i njegovog predstavljanja u parlamentu. Zakonodavac ima pravo da razmatra, raspravlja, i u nekim slučajevima izmeni, a zatim usvoji ili odbije plan potrošnje koji je predložila izvršna vlasti. Unutar ovog širokog okvira, aktuelne aktivnosti tokom budžetskog procesa variraju od zemlje do zemlje, u zavisnosti od ustava, zakona, zakonodavnog procesa, odnosa političke moći, tradicije, kao i očekivanja političkih aktera i naroda (NDI, 2003).

Sastavljanje, razmatranje i usvajanje budžeta, u kome učestvuju kako zakonodavna tako i izvršna vlast predstavljaju "jednu od vitalnih provera i ravnoteža demokratije". To je daleko najvažniji zakonodavni akt koji razmatraju zakonodavna i izvršna vlast, jer je "sve dnevne aktivnosti bilo koje vlade su neraskidivo vezane za budžet" (SIGMA, 1998). Uprkos dominaciji izvršne vlasti nad budžetom, važno je da parlament igra značajnu ulogu u ovom procesu. U većini zemalja, parlament vrši svoj uticaj na budžet putem donošenja amandmana. Ovaj uticaj značajno varira među parlamentima.

Nadzorna funkcija se ne odnosi samo na usvajanje budžeta, nego i na praćenje njegove primene, kao i na sprovođenje adekvatne revizije trošenja budžetskih sredstava. Centralna funkcija parlamenta je oduvek bila da vrši kontrolu nad trošenjem javnih prihoda. Parlamentarni nadzor javnih finansija može se podeliti u dve široke faze (i) razmatranje i usvajanje planova vlade za trošenje prihoda *ex ante*, kroz razmatranje njegovog predloženog budžeta i (ii) *ex post* praćenja rashoda, u cilju proveravanja da li je trošenje sredstava usaglašeno sa načinom trošenja sredstava koje je parlament usvojio. Sasvim prirodno, ishod ove druge faze će u sledećem godišnjem ciklusu uticati na donošenje novog budžeta, pa ceo taj proces usvajanja i praćenja primene budžeta može da se posmatra kao kontinuiran process (Beetham, 2006).

Odbori za ekonomska pitanja i finansije postaju sve značajniji faktori u procesu razmatranja ključnih ekonomskih i finansijskih zakona, koji obezbeđuju zakonski okvir za ekonomske aktivnosti u zemljama regiona. Proces pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, usklađivanje zakona sa pravnim tekovinama EU (*acquis*), kao i ekonomska kriza koja je snažno pogodila ceo region, otvorili su neka važna pitanja koja se odnose na ekonomski oporavak zemalja Zapadnog Balkana, a koja bi trebalo razmatrati na parlamentarni odborima i tokom plenarnih zasedanja.

Parlamenti i njihovi odbori za ekonomska pitanja i finansije vrše samo ograničen uticaj na kreiranje ekonomske politike, uprkos činjenici da poslovnici u većini parlamenta regiona daju taj mandat parlamentima i njihovim odborima. Proces kreiranja ekonomske politike u zemljama Zapadnog Balkana izrazito je centralizovan, a fundamentalne odluke donosi i usvaja vlada.

5.5.1. Značaj administrativnog osoblja za rad parlamentarnih odbora

Tabela 5.6: Službe parlamenata za istraživanje i eksperti koji podržavaju rad parlamentarnih odbora u zemljama Zapadnog Balkana

	Istraživački odsek	Eksperti koji rade za skupštinske odbore
Albanija	√	√
Bosna i Hercegovina		√
– Bosna i Hercegovina – državni nivo	√	√
– Federacija Bosne i Hercegovine		√
– Republika Srpska		√
Makedonija	√	√
Crna Gora	√	√
Srbija	√	√
Kosovo*	√	√

Članovi parlamentarnih odbora moraju imati pristup blagovremenim i preciznim informacijama koje su zasnovane na detaljnom istraživanju kako bi mogli pristupiti efikasnom procesu donošenja odluka. Ovo postaje posebno važno na nivou odbora na kojem članovi sprovode detaljnu analizu i raspravljaju o raznim pitanjima. Administrativno osoblje parlamenta, stoga, mora poznavati potrebe poslanika za informacijama i treba da poseduje sve preduslove za istraživački rad kako bi obezbedilo nezavisne izvore informacija kada se radi o nacionalnim pitanjima. U idealnim okolnostima, oni koji dostavljaju informacije treba da budu istraživači koje je angažovao parlament. Specijalizovani istraživački odseci imaju poseban značaj u tom procesu, jer se oni bave konkretnim temama i/ili pribavljaju relevantne informacije koje treba da olakšaju rad poslanicima i parlamentarnim odborima. U praksi, međutim, jedan broj država, naročito kad su u pitanju mlade demokratije, sve se više oslanja na informacije koje dobija od univerziteta, istraživačkih institucija, ‘tink tenkova’ i organizacija građanskog društva, kao dopunu radu istraživačkih timova parlamenata.

Neadekvatan obim sredstava. Stručno osoblje pruža podršku u radu odborima tako što sprovodi pojedina istraživanja ili direktno saraduje sa članovima parlamenta. Ipak, ograničenost sredstava kojima raspolazu odbori predstavlja ograničenje za dalji napredak u radu parlamenata i parlamentarnih odbora.

Istraživački odseci u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana. Većina parlamenata u regionu Zapadnog Balkana ima svoje istraživačke odseke (vidi tabelu 5.5). Jedino Narodna skupština Republike Srpske i Parlamentarna skupština Federacije BiH nemaju istraživačke odseke. Ove službe imaju ograničen broj zaposlenih, a prioritet se uvek daje pitanjima vezanim za tekući rad Skupštine, pre nego nekoj ozbiljnijoj analizi i istraživanju.

Svi parlamenti u ovom regionu imaju određen broj eksperata koji rade za parlamentarne odbore. U većini slučajeva, svaki stalni odbor ima sekretara odbora i najmanje jednog ili dva savetnika. Njihov rad je okrenut ka pravnoj i drugoj vrsti pomoći odborima.

Tabela 5.7: Parlamentarna istraživačka odeljenja i eksperti koji podržavaju rad odbora za ekonomiju i finansije u zemljama Zapadnog Balkana

	Broj zaposlenih	Broj eksperata
Albanija	4	4
Bosna i Hercegovina		
– Bosna i Hercegovina – državni nivo	3	3
– Federacija Bosne i Hercegovine	10	6
– Republika Srpska	3	1
Makedonija	4	2
Crna Gora	4	1
Srbija	13	4
Kosovo*	10	8

Broj eksperata koji pružaju stručnu podršku radu odbora za ekonomiju i finansije u zemljama Zapadnog Balkana varira od šest u BiH Federaciji, do svega jednog u Crnoj Gori i Republici Srpskoj. U cilju unapređenja rada ovih odbora bilo bi značajno ojačati njihove postojeće kapacitete, angažovanjem novih eksperata kao i unapređenja stručnih kapaciteta postojećih eksperata.

S obziron na ograničene istraživačke kapacitete u okviru parlamenata, postoji praksa angažovanja spoljnih eksperata, najčešće podržana od strane donatora. U svega nekoliko primera, uspostavljena je saradnja sa istraživačkim institucijama iz zemalja regiona.

Tabela 5.8: Parlamentarni istraživačka odeljenja i eksperti koji podržavaju rad određenih odbora u zemljama Zapadnog Balkana

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
Istraživačko odeljenje	x	x (državni nivo)	x		x	x
Broj zaposlenih	3	5	17	6	10	6
Broj eksperata	3	1	4	2	7	4
Broj eksperata koji rade za parlamentarne odseke/odbore						
Odeljenje/odbor za ekonomiju i finansije						
Broj zaposlenih	4**	3** (BiH državni nivo) 10** (FBiH) 3** (RS) 3** (BiH državni nivo)	4	4**	13***	10***
Broj eksperata	4**	6** (FBiH) 1** (+2)3 (RS)	2	1**	4***	8***
Odeljenje/odbor za zakonodavstvo						
Broj zaposlenih	5**	3** (BiH state) 5** (FBiH) 1** (RS) 3** (BiH državni nivo)	11	6**	4**	3***
Broj eksperata	5**	5** (FBH) 1**** (+2) (RS)	3	2**	3**	3***
Odeljenje/odbor za EU integracije						
Broj zaposlenih	5**	2** (BiH državni nivo) 2** (FBiH) 1** (RS) 2** (BiH državni nivo)	6	5	7**	3***
Broj eksperata	5**	8** (FBiH) 1** (+2) (RS)	1	1	6**	3***

Napomena: BiH državni nivo – državni nivo Bosne i Hercegovine, FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine, RS – Republika Srpska
 Odbor; *Odeljenje; ****Odbor pored sekretara ima i dva spoljna eksperta

5.5.2. Budžetska nezavisnost parlamenata

Tabela 5.9: Budžetska nezavisnost parlamenata

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Budžetska nezavisnost parlamenta						
Budžet parlamenta kao segment vladinog budžeta	√	√		√		√
Delimična budžetska nezavisnost – Budžetski savet			√			
Potpuna budžetska nezavisnost					√	
2. Raspoloživa budžetska sredstva za izradu zakona						
Dovoljna						
Ograničena	√	√	√	√	√	√

Jedan od aspekata nezavisnosti parlamenta je kontrola njegovog budžeta. U skladu sa osnovnim principima podele vlasti, interni budžet parlamenta bi trebao biti sastavljen isključivo od strane parlamenta, a zatim predstavljem izvršnoj vlasti, kako bi bio inkorporiran u državni budžet. Izvršna vlast nema nadležnost da procenjuje obim i strukturu sredstava koje je parlament utvrdio kao potrebna za obavljanja njegovih funkcija.

Parlament Srbije je jedini parlament u regionu, u kome je uvedena potpuna budžetska nezavisnost, Zakonom o parlamentu iz 2010. godine. Prema tom zakonu, Parlament Srbije samostalno određuje i raspoloživa sredstvima namenjenim radu parlamenta. Budžet parlamenta je sastavni deo budžeta Republike Srbije. Vlada ne može da suspenduje, kasni sa isplatom ili uvede restrikcije na realizaciju budžeta bez dozvole predsednika parlamenta. Generalni sekretar parlamenta je osoba odgovorna za davanje instrukcija o trošenju sredstava budžeta. Postupak usvajanja budžeta parlamenta je regulisan Zakonom o parlamentu i Poslovníkom parlamenta Srbije.

Makedonski parlament je uveo *delimičnu budžetsku nezavisnost*. U junu 2008. godine osnovan je Savet za budžet Parlamenta Makedonije, kao telo sastavljeno od 11 poslanika iz vladajućih stranaka i opozicije, sa nadležnošću da projektuje budžetske potrebe, potraživanja i prenose budžetskih sredstava na druge pozicije, i da prati rashode Parlamenta. Od formiranja Saveta za budžet očekuje se poboljšanje finansijske samostalnosti Parlamenta kao i povećanje finansijskih sredstava koja su namenjena za sprovođenje istraživanja i jačanje stručnih kapaciteta.

Svi ostali parlamenti u zemljama regiona imaju budžet kao deo vladinog budžeta.

5.6. Primena EU „Bolje regulative“: Instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost u sprovođenju zakonodavnog procesa u parlamentima zemalja Zapadnog Balkana

Slično kao kod instrumenata za unapređenje transparentnosti zakonodavnog procesa u vladama, (više o tome u delu 3.3.1) instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost u radu parlamenata su:

- Javna slušanja
- Planiranje zakonodavnih aktivnosti.

Javna rasprava koja počinje za vreme izrade zakona u vladi, može biti nastavljena u periodu usvajanja zakona u parlamentu, ali ona nije zakonski obavezna. Parlamentarni odbori mogu organizovati javna slušanja sa svim zainteresovanim stranama da bi dobili mišljenje o zakonima od posebnog značaja pre razmatranja datih zakona na plenarnoj sednici.

Prema poslovniciama o radu parlamenata zemalja Zapadnog Balkana, u procesu usvajanja zakona, parlament donosi odluku o tome da li će tražiti doprinos od drugih organa ili krajnjih korisnika zakona tokom zakonodavnog procesa. Parlament može sprovesti proces javne rasprave sa zainteresovanim grupama ukoliko se predloženi zakon odnosi na važne javne interese ili ukoliko želi da dobije mišljenje od korisnika zakona koji su njime direktno tangirani.

Planiranje zakonodavnih aktivnosti. Osim planiranja zakonodavnih aktivnosti u vladi, većina parlamenata regiona takođe planira svoje zakonodavne aktivnosti. Makedonija je jedina zemlja u regionu čiji parlament nema plan zakonodavnih aktivnosti, dok parlament Srbije ima samo fragmente plana zakonodavnih aktivnosti, koji nisu dostupni javnosti (Tabela 5.10).

U tom kontekstu, planiranje zakonodavnih aktivnosti u vladi i usklađivanje tog plana sa planom parlamenta je od ključnog značaja da bi se izbeglo dostavljanje velikog broja zakona parlamentu u isto vreme. Adekvatno planiranje zakonodavnih aktivnosti omogućava parlamentu da razmatra nacрте zakona i da obezbedi adekvatna mišljenja o njemu.

Tabela 5.10: Agenda „bolje regulative“: instrumenti za unapređenje kvaliteta regulative koji se odnose na transparentnost zakonodavnog procesa u parlamentima u zemljama Zapadnog Balkana

	Albanija	BiH	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Kosovo*
1. Javna slušanja sa zainteresovanim stranama						
1.1. Da li su Javna slušanja u parlamentu obavezna?						
Da						
Ne	√	√	√	√	√	√
1.2. Da li se sprovode javna slušanja sa zainteresovanim stranama u procesu razmatranja zakona u parlamentu?						
Za sve zakone						
Za pojedine zakone	√	√	√	√	√	√
2. Planiranje zakonodavnih aktivnosti						
2.1. Plan zakonodavnih aktivnosti						
U potpunosti implementiran/javno dostupan plan	√	√		√		√
Delimično implementiran/javno nedostupan plan					√	
Nema			√			
2.2. Harmonizovanost planiranja zakonodavnih aktivnosti između vlade i parlamenta						
	√	√		√		√
3. Analiza efekata propisa (RIA)						
Formalno uvedena RIA kao deo obrazloženja nacrta zakona (u poslovniku rada parlamenta)						
Inicirana			√			
Nije inicirana	√	√		√	√	√

Analiza efekata propisa (RIA) još nije implementirana ni u jedan parlament zemalja Zapadnog Balkana. Makedonija je jedina zemlja u regionu koja je otpočela sa procesom implementacije RIA-e u nacionalni parlament¹⁰, dok su sve ostale zemlje regiona još uvek u ranoj fazi razmatranja ove opcije (Tabela 5.10).

¹⁰ Formalno uvođenje RIA-e u nacionalni parlament kao obrazloženja predloga zakona u makedonskom parlamentu je jedna od preporuka vladinog akcionog plana za unapređenje regulatorne reforme u Makedoniji za period 2011-2012.

Poglavlje 6

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I MAPA PUTA BUDUĆIH AKTIVNOSTI U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA

6.1. Prednosti i slabosti ekonomske i regulatorne reforme u zemljama Zapadnog Balkana

6.1.1. Prednosti i slabosti – Albanija

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
<i>BDP je ostvarivao rast</i> tokom finansijske krize	Visok stepen izloženosti <i>krizi u Evrozoni</i>
Opadajući deficit <i>platnog bilansa</i>	Visok i rastući <i>javni dug</i>
Relativno nizak <i>spoljni dug</i> (najniži u regionu)	
Opadajući <i>budžetski deficit</i>	

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
<i>Makroekonomska stabilnost</i>	<i>Nivo konkurentnosti</i>
Smanjene <i>biznis barijere</i> u oblasti zaštite investitora, započinjanje poslovanja, i zatvaranje poslovanja	<i>Kapacitet za inovacije</i>
<i>Kvalitet zakona</i> iznad proseka regiona	Značajne <i>biznis barijere</i> u oblasti građevinskih dozvola i registracije imovine
	<i>Korupcija</i>
	<i>Veličina tržišta</i>
	<i>Vladavina prava</i>

Albania

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Strateški pristup regulatornoj reformi	Spora primena regulatorne strategije
Usvojena Strategija regulatorne reforme kao poseban strateški dokument	Ukinuto odeljenje za regulatornu reformu u Ministarstvu ekonomije, trgovine i energetike
Uspostavljen institucionalni okvir – Radna grupa za regulatornu reformu	Javne rasprave obavezne za kompleksne zakone
Uspešno sproveden program smanjenja administrativnih barijera – sistem dozvola i registracija preduzeća	Primena RIA-e je još u ranoj fazi
Plan zakonodavnih aktivnosti dostupan javnosti	Nedovoljna saradnja vlade i parlamenta u oblasti primene regulatorne reforme

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike	Još uvek nije dobijen status kandidata za pristupanje EU
Visoko učešće privatnog sektora u BDP-u	Nedovoljno razvijen ne-bankarski sektor
Visok stepen liberalizovanosti trgovine	Slabosti pravnog sistema u oblasti vladavine prava, vlasničkih prava, i nezavisnosti sudstva
Visok stepen liberalizovanosti cena	Nisko učešće istraživanja i razvoja u BDP-u
Visok stepen trgovinske integracije sa zemljama EU	
Mali stepen mešanja države u ekonomiju	
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>-a	
Umeren napredak u EU harmonizaciji u oblasti ekonomskog zakonodavstva	
Visok stepen harmonizovanosti u sledećim oblastima: oporezivanje, preduzetništvo i industrijska politika, carinska unija, i ekonomski odnosi sa inostranstvom	Nizak stepen harmonizovanosti u sledećim oblastima: Slobodno kretanje robe i Poljoprivreda i ruralni razvoj

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
U potpunosti implementiran/javno dostupan plan zakonodavnih aktivnosti Parlamenta	Javna slušanja u parlamentu se sprovode samo za ograničen broj zakona
	Ograničena uloga parlamenta u kreiranju ekonomskih politika
	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatornih tela

6.1.2. Prednosti i slabosti – Bosna i Hercegovina

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
Spoljni dug među najnižim u regionu	Nizak rast GDP-a u post krinom periodu
Relativno nizak deficit platnog bilansa	Stalno rastući javni dug
Relativno nizak budžetski deficit (3.1%)	

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
Potencijal za inovacije iznad proseka regiona	Nivo konkurentnosti
	Vladavina prava
	Korupcija
	Značajne biznis barijere za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta

Bosna i Hercegovina

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
BiH DRŽAVNI NIVO	
Razvijen Plan zakonodavnih aktivnosti	Ne postoji Strategija regulatorne reforme kao poseban strateški dokument
Javna rasprava je obavezna za sve zakone, od rane faze izrade zakona	Giljotina propisa postojećih zakona još nije inicirana
Urađeni RIA piloti i sprovedeni programi obuke za državne službenike	Nedovoljna saradnja između lokalnog i državnog nivoa vlasti u procesu regulatorne reforme
Programi jačanja kapaciteta za državne službenike – razvoj regulatornih veština	Institucionalni okvir nadležan za regulatornu reformu, još uvek nije formiran
BiH FEDERACIJA	
Razvijen Plan zakonodavnih aktivnosti	Ne postoji Strategija regulatorne reforme kao poseban strateški dokument
Formiran institucionalni okvir nadležan za regulatornu reformu	Primena RIA-e još uvek nije inicirana
Javna rasprava je obavezna za sve zakone, od rane faze izrade zakona	Nedovoljni kapaciteti za primenu regulatorne reforme
Programi jačanja kapaciteta za državne službenike – razvoj regulatornih veština	
Sprovedena giljotina propisa postojećih zakona	
REPUBLIKA SRPSKA	
Strateški pristup regulatornoj reformi, Regulatorna strategija 2012-2015	Nedostatak kapaciteta za izradu zakona u okviru ministarstava.
Jaka i dosledna politička podrška za agendu regulatorne reforme.	Spor napredak u primeni RIA-e
Razvijen Plan zakonodavnih aktivnosti	
Formiran institucionalni okvir nadležan za regulatornu reformu – Savet za regulatornu reformu, na nivou Vlade	
Sprovedena je sistematska, jednokratna analiza postojećeg zakonodavstva (giljotina propisa).	
Urađeni RIA piloti i sprovedeni programi obuke za državne službenike	
Javna rasprava je obavezna za sve zakone, od rane faze izrade zakona	

Bosna i Hercegovina

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
Vidljiv napredak u razvoju <i>bankarskog sektora</i>	Slabosti pravnog sistema: vlasnička prava
Prednosti pravnog sistema: nezavisnost sudstva	Visok nivo korupcije
Visok stepen trgovnske integracije sa zemljama EU	Odliv mozgova
Visok stepen trgovnske integracije sa zemljama CEFTA	Nisko učešće istraživanja i razvoja u BDP-u
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i> -a	
	Spor napredak u procesu harmonizacije sa EU u oblasti ekonomskog zakonodavstva
Vidljiv napredak u harmonizaciji bankarskog sektora sa EU <i>acquis-em</i>	Nizak stepen harmonizovansoti u sledećim oblastima: slobodno kretanje robe, javne nabavke, Poljoprivreda i ruralni razvoj, energetika, i preduzetništvo i industrijska politika

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

BiH DRŽAVNI NIVO

PREDNOSTI	SLABOSTI
Plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta dostupan javnosti	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatornih tela
	Javne rasprave u parlamentu se sprovode samo za ograničen broj zakona
	Ograničena uloga parlamenta u kreiranju ekonomskih politika

BiH FEDERACIJA

Plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta dostupan javnosti	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatornih tela
	Javne rasprave u parlamentu se sprovode samo za ograničen broj zakona
	Ograničena uloga parlamenta u kreiranju ekonomskih politika

REPUBLIKA SRPSKA

Plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta dostupan javnosti	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatornih tela
Saradnja vlade i parlamenta u oblasti primene regulatorne reforme	Javne rasprave u parlamentu se sprovode samo za ograničen broj zakona

6.1.3. Prednosti i slabosti – Makedonija

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
Mali pad BDP-a tokom finansijske krize	Visok stepen izloženosti krizi u Evrozoni
Opadajući deficit platnog bilansa	Rastući spoljni dug
Javni dug najniži u regionu	
Nizak i opadajući budžetski deficit	

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
Stepen konkurentnosti	Sposobnost za inovacije
Kvalitet zakona	Veličina tržišta
Makroekonomska stabilnost	Vladavina prava
Značajan napredak u eliminisanju biznis barijera za ulazak na tržište i izlazak sa tržišta	

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Strateški pristup regulatornoj reformi	Nedovoljna povezanost između lokalnog i centralnog nivoa u procesu regulatorne reforme.
Jaka i dosledna politička podrška za agendu regulatorne reforme.	
Strategija sveobuhvatne regulatorne reforme je sastavni deo Programa Vlade, i Akcioni plan 2011-2012 za primenu regulatorne reforme	Nedostatak kapaciteta za sprovođenje RIA-e u okviru nadležnih ministarstava.
Jedinstveni elektronski registar propisa objavljen na internet stranici Vlade (http://www.ener.gov.mk).	Potreba daljeg jačanja kapaciteta za RIA-u u Ministarstvu informatike i ajvne administracije
Programi za jačanje kapaciteta državnih službenika – razvoj regulatornih veština i javno dostupne opšte smernice regulatorne politike.	
Continuous review of existing legislation	
Obavezna javna rasprava za sve zakone, od samog početka postupka izrade zakona.	
Plan zakonodavnih aktivnosti je dostupan javnosti	
Uvođenje RIA-e u zakonodavni okvir kao obavezan korak u zakonodavnom procesu.	

Makedonija

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
<i>Status kandidata za pristupanje EU</i> dobijen 2005	<i>Pregovori sa EU</i> još nisu otpočeli
Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike	Nedovoljno razvijen <i>ne-bankarski sektor</i>
Visok stepen <i>liberalizovanosti trgovine</i>	Slabosti pravnog sistema: nezavisnost sudstva
Visok stepen <i>liberalizovanosti cena</i>	Odliv mozgova
Učešće privatnog sektora u BDP-u	
Nizak stepen <i>mešanja države u ekonomiju</i>	
Politika konkurencije	
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>-a	
Vidljiv napredak u EU harmonizaciji u oblasti ekonomskog zakonodavstva	
Visok stepen harmonizovanosti u sledećim oblastima: slobodno kretanje robe, pravo privrednih društava, finansijske usluge, ekonomska i monetarna politika, preduzetništvo i industrijska politika, carinska unija, i ekonomski odnosi sa inostranstvom	

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
Delimična budžetska nezavisnost parlamenta – Budžetski savet	Ne postoji plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta
Javne rasprave	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatonih tela
	Potreba jačanja inicijativa za učešće u kreiranju ekonomskih politika
	Nedovoljna saradnja vlade i parlamenta u implementaciji regulatorne reforme

6.1.4. Prednosti i slabosti – Crna Gora

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
Opadajući deficit <i>platnog bilansa</i>	Izražen pad <i>BDP-a</i> tokom perioda ekonomske krize
	Visok stepen izloženosti <i>krizi u Evrozoni</i>
	Visok i rastući <i>budžetski deficit</i> 6.5% (najviši u regionu)
	Deficit <i>platnog bilansa</i> među najvišim u regionu
	Visok i rastući <i>spoljni dug</i> (najviši u regionu)
	Visok <i>javni dug</i>

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
<i>Nivo konkurentnosti</i>	<i>Makroekonomska stabilnost</i>
<i>Potencijal za inovacije</i>	Značajne <i>biznis barijere</i> u oblasti građevinskih dozvola i registracije imovine
	<i>Veličina tržišta</i>

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Strateški pristup regulatornoj reformi	Ne postoji strategija regulatorne reforme kao poseban strateški dokument
Jaka i dosledna politička podrška za agendu regulatorne reforme	Potreba daljeg jačanja kapaciteta za primenu RIA-e u Ministarstvu Finansija
Strategija sveobuhvatne regulatorne reforme propisa 2009-2011. je deo Strateškog akcionog plana za regulatornu reformu.	
Uspostavljen je institucionalni okvir – Savet za regulatornu reformu i unapređenje poslovnog ambijenta	Nedostatak kapaciteta za sprovođenje RIA-e u okviru nadležnih ministarstava.
Programi jačanja kapaciteta za državne službenike – razvoj regulatornih veština.	
Plan zakonodavnih aktivnosti je dostupan javnosti	
Sistematska – jednokratna analiza postojećeg zakonodavstva je u toku (giljotina propisa).	

Crna Gora

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
Dobijen status kandidata za pristupanje EU i otpočeti pregovori za pristupanje EU	Nedovoljno razvijen ne-bankarski sektor
Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike	Visok stepen mešanja države u ekonomiju
Pravni sistem: Vlasnička prava	Politika konkurencije
Visok stepen trgovnske integracije sa zemljama CEFTA-e	Nizak stepen trgovnske integracije sa zemljama EU
Visoko učešće istraživanja i razvoja u BDP-u	
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>-a	
Umeren napredak u EU harmonizaciji u oblasti ekonomskog zakonodavstva	
Visok stepen harmonizovansoti u sledećim oblastima: Taxation, preduzetništvo i industrijska politika, carinska unija, i ekonomski odnosi sa inostranstvom	Nizak stepen harmonizovansoti u sledećim oblastima: slobodno kretanje robe, poljoprivreda i ruralni razvoj, i statistika

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
Plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta dostupan javnosti	
	Ograničena uloga parlamenta u iniciranju i kreiranju ekonomskih politika
	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatonih tela
	Ograničena upotreba instrumenata za nadzor

6.1.5. Prednosti i slabosti – Srbija

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
Opadajući deficit <i>platnog bilansa</i>	Izražen pad <i>BDP-a</i> tokom perioda ekonomske krize i spor oporavak
	Visok <i>spoljni dug</i>
	Visok i rastući <i>fiscal deficit</i>
	Visok i rastući <i>javni dug</i>

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
	<i>Stepen konkurentnosti</i>
<i>Veličina tržišta</i>	<i>Potencijal za inovacije</i>
	Značajne <i>biznis barijere</i> u oblasti: započinjanje poslovanja, građevinskih dozvola, i zatvaranje poslovanja
	<i>Kvalitet zakona</i>
	<i>Vladavina prava</i>
	<i>Korupcija</i>
	<i>Makroekonomska stabilnost</i>

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Strateški pristup regulatornoj reformi	Kancelarija za regulatornu reformu i analizu efekata propisa je čisto tehnička kancelarija Vlade, bez jake političke podrške
Stalni i institucionalni okvir u okviru Vlade – Kancelarija za regulatornu reformu i analizu efekata propisa	Nova strategija regulatorne reforme 2012-2014 još uvek nije usvojena
Nova strategija regulatorne reforme 2012-2014 urađena kao obsežan strateški dokument	Ne postoji plan zakonodavnih aktivnosti dostupan javnosti
Transparentnost procesa reforme tokom njenog sprovođenja (www.ria.merr.gov.rs).	Javna rasprava obavezna samo za složene i sistemske zakone
Opšte smernice regulatorne politike su dostupne javnosti, kao i priručnik za sprovođenje analize efekata propisa	Nedovoljna povezanost lokalnog i centralnog nivoa u procesu regulatorne reforme
Sistematska – jednokratna analiza postojećeg zakonodavstva je implementirana (giljotine propisa).	Nedovoljna saradnja između Vlade i Skupštine na sprovođenju i nadzoru regulatorne reforme
RIA je sastavni deo pravnog okvira, kao obavezan korak u okviru zakonodavnog procesa i konstantno se unapređuje.	Nedostatak kapaciteta za sprovođenje RIA-e u okviru nadležnih minisarstava.
Stalni nadzor i kontrola kvaliteta RIA-e od strane centralnog tela za regulatornu reformu.	

Srbija

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
EU candidate status granted	Učešće privatnog sektora u BDP-u
Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike	
Visok stepen liberalizacije trgovine	Slabosti pravnog sistema : vlasnička prava, nezavisnost sudstva
Najrazvijeniji ne-bankarski sektor u regionu	Nedovoljna liberalizacija cena
Visok stepen trgovinske integracije sa zemljama EU	Visok stepen mešanja države u ekonomiju
	Nisko učešće industrije i građevinarstva u BDP-u
	Odliv mozgova
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>	
Umeren napredak u EU harmonizaciji u oblasti ekonomskog zakonodavstva	
Visok stepen harmonizovanosti u sledećim oblastima: pravo privrednih društava; oporezivanje; ekonomska i monetarna politika; statistika; preduzetništvo i industrijska politika, carinska unija	Nizak stepen harmonizovanosti u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
Ministarstva tromesečno podnose izveštaj o radu resornom parlamentarnom odboru	Ne postoji Plan zakonodavnih aktivnosti parlamenta dostupan javnosti
Potpuna budžetska nezavisnost parlamenta	
Relativno dobro ekipiran istraživački sektor u parlamentu	Ogranična uloga parlamenta u iniciranju i kreiranju ekonomske politike
	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatonih tela

6.1.6. Prednosti i slabosti – Kosovo*

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
BDP je ostvarivao rast tokom finansijske krize	
Relativno visok rast BDP-a u post kriznom periodu	Visok i rastući deficit platnog bilansa
Relativno nizak budžetski deficit	

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
Nizak stepen biznis barijera u sledećim oblastima: registracija imovine i zatvaranje poslovanja	Vladavina prava
	Visok nivo korupcije
	Značajne biznis barijere u oblasti: započinjanje poslovanja, građevinskih dozvola, spoljnoj trgovini i zaštiti investitora

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Javna rasprava obaveza za sve zakone	Ad hoc pristup regulatornoj reformi
Plan zakonodavnih aktivnosti dostupan javnosti	
	Ne postoji strategija regulatorne reforme kao poseban strateški dokument
Uspostavljen institucionalni okvir za regulatornu reformu	Nedovoljna saradnja vlade i parlamenta u implementaciji regulatorne reforme
	Primena RIA-e ukinuta 2011

Kosovo*

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
Širok politički konsenzus o osnovama ekonomske politike	Visok stepen <i>mešanja države u ekonomiju</i>
Visok stepen <i>trgovnske integracije sa zemljama CEFTA-e</i>	Slabosti <i>pravnog sistema</i> : sprovođenje ugovora
Visok nivo javne potrošnje za oblast obrazovanja	Nizak stepen <i>trgovnske integracije sa zemljama EU</i>
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>-a	
	Spor napredak u <i>procesu harmonizacije sa EU</i> u oblasti ekonomskog zakonodavstva
	Nizak stepen harmonizovansoti u sledećim oblastima: slobodno kretanje robe, pravo privrednih društava, konkurencija, poljoprivreda i ruralni razvoj, oporezivanje, ekonomska i monetarna politika, statistika, preduzetništvo i industrijska politika, zaštita potrošača, i ekonomski odnosi sa inostranstvom

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
<i>Plan zakonodavnih aktivnosti</i> parlamenta dostupan javnosti	
Formiran i potpuno funkcionalan <i>Odbor za nadzor trošenja javnih sredstava</i>	Ogranična uloga parlamenta u <i>iniciranju i kreiranju ekonomske politike</i>
	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada <i>regulatonih tela</i>

6.1.7. Prednosti i slabosti – zemlje Zapadnog Balkana

1. Ostvareni stepen makroekonomske stabilnosti

PREDNOSTI	SLABOSTI
Opadajući <i>fiskalni deficit</i>	Visok i rastući <i>javni dug</i>
Opadajući deficit <i>platnog bilansa</i>	Spor oporavak <i>BDP-a</i>
	Visok stepen izloženosti <i>krizi u Evrozoni</i>
	Visok <i>spoljni dug</i>

2. Poslovno okruženje i konkurentnost

PREDNOSTI	SLABOSTI
Smanjene <i>biznis barijere</i> u oblasti zaštite investitora i zatvaranja poslovanja	<i>Potencijal za inovacije</i>
<i>Kvalitet zakona</i>	<i>Makroekonomska stabilnost</i>
	Značajne <i>biznis barijere</i> u oblasti: građevinskih dozvola, sprovođenja ugovora i plaćanja poreza
	<i>Korupcija</i>
	<i>Veličina tržišta</i>
	<i>Vladavina prava</i>

3. Regulatorna reforma – „Bolja” i „Pametna” regulativa

PREDNOSTI	SLABOSTI
Preovlađujući strateški pristup regulatornoj reformi	Nedovoljna saradnja između vlade i parlamenta u pogledu sprovođenja i nadzora regulatorne reforme
Uspostavljen institucionalni okvir za sprovođenje regulatorne reforme	Nedovoljna povezanost lokalnog i centralnog nivoa u procesu regulatorne reforme
Implementiran program smanjenja biznis barijera	Nejednak napredak u uvođenju i primeni RIA-e
Javnosti dostupan plan zakonodavnih aktivnosti	Nedovoljni kapaciteti za primenu RIA-e

Zemlje Zapadnog Balkana

4. Napredak u procesu EU integracija

PREDNOSTI	SLABOSTI
Drugi Kopenhagenski kriterijum – ekonomski kriterijum	
Širok <i>politički konsenzus</i> o osnovama ekonomske politike	Umeren napredak ka EU
	Nedovoljno razvijen ne-bankarski sektor
Visok stepen <i>liberalizacije cena</i>	Slabosti pravnog sistema u oblasti vladavine prava : vlasnička prava i nezavisnost sudstva
Visok stepen <i>liberalizacije trgovine</i>	Nisko učešće istraživanja i razvoja u BDP-u
Visok stepen trgovnske integracije sa zemljama EU	Stopa nezaposlenosti
Treći Kopenhagenski kriterijum – usvajanje <i>acquis communautaire</i>-a	
Visok stepen harmonizovansoti u sledećim oblastima: carinska unija i ekonomski odnosi sa inostranstvom	Nizak stepen harmonizovansoti u oblasti slobodnog kretanja roba i poljoprivrede i ruralnog razvoja

5. Uloga parlamenata u procesu regulatorne reforme i ekonomskih reformi

PREDNOSTI	SLABOSTI
Javnosti dostupan <i>plan zakonodavnih aktivnosti</i> u parlamentu	Budžetska nezavisnost parlamenta
Javna slušanja	Ograničena uloga parlamenta u iniciranju i kreiranju ekonomske politike
	Ograničena uloga parlamenta u nadzoru rada regulatonih tela
	Nedovoljna saradnja između vlada i parlamenata u primeni regulatorne reforme

6.2. Mapa puta budućih aktivnosti u zemljama Zapadnog Balkana

6.2.1. Mapa puta budućih aktivnosti – Albanija

Albanija: Odbor za ekonomiju i finansije

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
3. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
4. Saradnja Odbora za ekonomiju, finansije i budžet sa drugim odborima (Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– ostvareni napredak u EU integracijama
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u harmonizaciji sa <i>acquis-om</i>
5. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize ekonomske politike
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
6. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
7. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije

Albanija: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbor za privredu, finansije i budžet) u sledećim oblastima:
– EU integracije i njihov uticaj na državni budžet
2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije
– ostvareni napredak u EU integracijama
– napredak u harmonizaciji sa <i>acquis-om</i>
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
– inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija
3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– NVO
4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
– pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.2. Mapa puta budućih aktivnosti - Bosna i Hercegovina

BiH – državni nivo: Zajednički Odbor za ekonomske reforme i razvoj

1. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za energetiku
– Agencija za zaštitu konkurencije
3. Saradnja Zajedničkog Odbora za ekonomske reforme i razvoj, sa drugim odborima (Odbor za finansije i budžet, i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– analize ekonomske politike
– napredak u procesu EU integracija
– harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa EU <i>acquis-om</i>
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za ekonomske reforme i razvoj
– ekonomske analize (spoljnotrgovinski tokovi, konkurentnost)
– fiskalne i ekonomske analize
– inicijative ovog odbora koje se odnose na ekonomske politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima državnog BH parlamenta, parlamenta RS, kao i parlamenata zemalja Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– siva ekonomija u pojedinim zemljama regiona, i u regionu kao celini
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
6. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije
– unapređenje primene zakona kroz jaču parlamentarnu kontrolu izvršne vlasti i kroz praćenje implementacije zakona

BiH – državni nivo: Odbor za finansije i budžet

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
3. Saradnja Odbora za budžet i finansije sa drugim odborima (Zajednički odbor za ekonomske reforme i razvoj, i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Državni budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– izveštaji državne revizorske institucije
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za budžet i finansije
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima državnog BH parlamenta, parlamenta RS, kao i parlamenata zemalja Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– inicijative Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava koje se odnose na monetarnu politiku (izveštaji Centralne banke BiH)
– kvalitet rada Uprave javnih prihoda
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

BiH Federacija: Odbor za ekonomiju i finansijsku politiku

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
3. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
4. Saradnja Odbora za ekonomiju, finansije i budžet sa drugim odborima (Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– ostvareni napredak u EU integracijama
– napredak u harmonizaciji sa <i>acquis-om</i>
5. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize ekonomske politike
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima državnog BH parlamenta, parlamenta RS, kao i parlamenata zemalja Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
6. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
7. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije

Republika Srpska: Odbor za finansije i budžet

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
2. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
3. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za bankarstvo
4. Saradnja Odbora za finansije i budžet sa drugim odborima (Odbor za EU integracije i Odbor za reviziju) u sledećim oblastima:
– ostvareni napredak u EU integracijama
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
5. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije i budžet
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize ekonomske politike
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
6. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
7. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije

Republika Srpska : Odbor za reviziju

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– nadzor implementacije republičkog budžeta
– Izveštaji državne revizorske institucije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– državna revizorska institucija
3. Saradnja Odbor za reviziju sa drugim odborima (Odbor za ekonomiju, finansije i budžet i odbor za EU integracije i) u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– Izveštaji državne revizorske institucije
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbor za reviziju
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analiza fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– inicijative odbora od zajedničkog interesa koje se odnose na javne finansije
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

BiH državni nivo, BiH Federacija i Republika Srpska: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbor za privredu, finansije i budžet, Odbor za ekonomiju) u sledećim oblastima:
– EU integracije i njihov uticaj na državni budžet
2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije
– ostvareni napredak u EU integracijama
– napredak u harmonizaciji sa <i>acquis-om</i>
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
– inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija
3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– NVO
4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
– pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.3. Mapa puta budućih aktivnosti – Makedonija

Makedonija: Odbor za budžet i finansije

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Saradnja Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava sa drugim odborima (Odbor ekonomskih pitanja i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– izveštaji državne revizorske institucije
3. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada odbora za ekonomska pitanja
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– inicijative Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava koje se odnose na monetarnu politiku (izveštaji Centralne banke Makedonije)
– kvalitet rada Uprave javnih prihoda
4. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

Makedonija: Odbor za ekonomska pitanja

1. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
– Agencija za javne nabavke
3. Saradnja Odbora za ekonomska pitanja sa drugim odborima Odbor za finansije i budžet, i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Državni budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u procesu EU integracija
– harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa EU <i>acquis-om</i>
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku
– ekonomske analize (spoljnotrgovinski tokovi, konkurentnost, turizam, energetika)
– analize ekonomske politike
– inicijative ovog odbora koje se odnose na ekonomske politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– siva ekonomija u pojedinim zemljama regiona, i u regionu kao celini
5. Saradnja sa privatnim sektorom
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO, Akademija nauke, Nauka
6. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije
– unapređenje primene zakona kroz jaču parlamentarnu kontrolu izvršne vlasti i kroz praćenje implementacije zakona

Makedonija: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbor za ekonomska pitanja i Odbor za budžet i finansije) u sledećim oblastima:

- EU integracije i njihov uticaj na državni budžet

2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije

- ostvareni napredak u EU integracijama
- napredak u harmonizaciji sa *acquis-om*
- razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
- analiza fiskalne i ekonomske politike
- inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija

3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO

- Privredna komora
- Savet stranih investitora
- NVO

4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:

- razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
- pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.4. Mapa puta budućih aktivnosti – Crna Gora

Crna Gora: Odbor za ekonomiju, finansije i budžet

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
3. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
4. Saradnja Odbora za ekonomiju, finansije i budžet sa drugim odborima (Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– ostvareni napredak u EU integracijama
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u harmonizaciji sa <i>acquis-om</i>
5. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize ekonomske politike
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
6. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
7. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije

Crna Gora: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbor za privredu, finansije i budžet) u sledećim oblastima:

- EU integracije i njihov uticaj na državni budžet

2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije

- ostvareni napredak u EU integracijama
- razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
- inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija

3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO

- Privredna komora
- Savet stranih investitora
- NVO

4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:

- razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
- pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.5. Mapa puta budućih aktivnosti – Srbija

Srbija: Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava

1. Uloga odbora u razmatranju, sprovođenju i nadzoru implementacije republičkog budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
– Komisija za hartije od vrednosti
3. Saradnja Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava sa drugim odborima (Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– izveštaji državne revizorske institucije
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize fiskalne politike
– inicijative Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava koje se odnose na monetarnu politiku (izveštaji Narodne banke Srbije)
– kvalitet rada Uprave javnih prihoda
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

Srbija: Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku

1. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za energetiku
– Agencija za zaštitu konkurencije
3. Saradnja Odbora za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku sa drugim odborima (Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u procesu EU integracija
– harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa EU <i>acquis-om</i>
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku
– ekonomske analize (spoljnotrgovinski tokovi, konkurentnost, turizam, energetika)
– analize ekonomske politike
– inicijative ovog odbora koje se odnose na ekonomske politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– siva ekonomija u pojedinim zemljama regiona, i u regionu kao celini
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
6. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije
– State audit institution reports
– unapređenje primene zakona kroz jaču parlamentarnu kontrolu izvršne vlasti i kroz praćenje implementacije zakona

Srbija: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbor za privredu, regionalni razvoj, trgovinu, turizam i energetiku i Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava i) u sledećim oblastima:

- EU integracije i njihov uticaj na državni budžet

2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije

- ostvareni napredak u EU integracijama
- napredak u harmonizaciji sa *acquis-om*
- razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
- inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija

3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO

- Privredna komora
- Savet stranih investitora
- NVO

4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:

- razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
- pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.6. Mapa puta budućih aktivnosti – Kosovo*

Kosovo*: Odbora za budžet i finansije

1. Uloga odbora u razmatranju i sprovođenju budžeta:
– aktivna uloga odbora u kreiranju budžeta
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
3. Saradnja Odbora za budžet i finansije sa drugim odborima (Odbor za nadzor javnih finansija, Odbor za privredu, energetiku, transport i telekomunikacije, i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Državni budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– izveštaji državne revizorske institucije
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za budžet i finansije
– razmatranje i sprovođenje budžeta
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

Kosovo* : Odbor za nadzor javnih finansija

1. Uloga odbora u nadzoru implementacije budžeta:
– izveštaji Ministarstva finansija
– kontrola implementacije budžeta
– izveštaji državne revizorske institucije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Državna revizorska institucija
3. Saradnja Odbora za nadzor javnih finansija sa Odborom za budžet i finansije u sledećim oblastima:
– Državni budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– izveštaji državne revizorske institucije
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava
– razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije republičkog budžeta
– analize fiskalne politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
– inicijative odbora koje se odnose na javne finansije
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO

Kosovo*: Odbor za privredu, energetiku, transport i telekomunikacije

1. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
3. Saradnja Odbora za privredu, energetiku, transport i telekomunikacije sa drugim odborima (Odbora za nadzor javnih finansija, Odbor za budžet i finansije i Odbor za EU integracije) u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u procesu EU integracija
– harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa EU <i>acquis-om</i>
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada odbora za ekonomiju
– ekonomske analize (spoljnotrgovinski tokovi, konkurentnost, energetika)
– analize ekonomske politike
– inicijative ovog odbora koje se odnose na ekonomske politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
6. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji Vlade
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovog odbora
– pitanja i interpelacije
– unapređenje primene zakona kroz jaču parlamentarnu kontrolu izvršne vlasti i kroz praćenje implementacije zakona

Kosovo*: Odbor za EU integracije

1. Saradnja Odbora za EU integracije sa drugim odborima (Odbora za nadzor javnih finansija, Odbor za budžet i finansije i Odbor za privredu, energetiku, transport i telekomunikacije) u sledećim oblastima:

- EU integracije i njihov uticaj na državni budžet

2. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada Odbora za EU integracije

- ostvareni napredak u EU integracijama
- napredak u harmonizaciji sa *acquis-om*
- razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblasti procesa EU integracija
- inicijative ovog odbora koje se odnose na proces EU integracija

3. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO

- Privredna komora
- Savet stranih investitora
- NVO

4. Unapređenje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:

- razmatranje izveštaja Kancelarije za EU integracije
- pitanja i interpelacije koje se odnose na proces EU integracija

6.2.7. Zapadni Balkan: Regionalna mreža odbora za ekonomiju, finansije i budžet

1. Jačanje uloge odbora u kreiranju ekonomske politike
– Dokumenti koji se odnose na efekte ekonomske krize
– Nacionalni razvojni planovi i strategije
2. Izveštaji regulatornih tela/agencija koje podnose izveštaje ovom odboru
– Agencija za zaštitu konkurencije
– Agencija za energetiku
3. Saradnja Odbora za ekonomiju, finansije i budžet sa Odborima za EU integracije u sledećim oblastima:
– Republički budžet: razmatranje, sprovođenje i nadzor implementacije
– napredak u procesu EU integracija
– harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa EU <i>acquis-om</i>
4. Vrste analiza koje će biti pripremljene u cilju povećanja efikasnosti rada odbora za ekonomiju, finansije i budžet
– regionalne ekonomske analize (spoljnotrgovinski tokovi, konkurentnost, energetika)
– regionalne analize ekonomske politike
– razmena znanja i iskustava sa relevantnim odborima parlamenata Zapadnog Balkana u oblastima od zajedničkog interesa
5. Saradnja sa privatnim sektorom i NVO
– Privredna komora
– Savet stranih investitora
– MSP
– NVO
6. Jačanje kontrolne funkcije parlamenta nad izvršnom vlašću:
– godišnji izveštaji vlada
– izveštaji resornih ministarstava vezanih za rad ovih odbora
– unapređenje primene zakona kroz jaču parlamentarnu kontrolu izvršne vlasti i kroz praćenje implementacije zakona

LITERATURA

Beetham, D. (2006), *Parliament And Democracy In The Twenty-First Century, A Guide To Good Practice*, Inter-Parliamentary Union 2006, Quebec

Busse, M. and L. Groizard (2008), *Foreign Direct Investment, Regulations and Growth*, The World Bank Policy Research Working Paper Series number 3882. World Bank, Washington, DC.

CCAF-FCVI (2006), *Parliamentary Oversight – Committees and Relationships, A Guide to Strengthening Public Accounts Committees*, Ottawa, Ontario

Čaušević, F (2010), *What type of fiscal policy is needed to foster the economic development of the Balkans?*, Bourgogne Balkans Association workshop series, Edition 3, Accession of the Western Balkans to the EU: evaluating a process: Collège Universitaire de Sciences Po Paris, Campus de Dijon, Europe centrale et orientale, Dijon

Delević, M (2007), *Regional cooperation in the western Balkans*, Chaillot paper No. 104, 2007, EU Institute for Security Studies, Brussels

Djankov, S., et al. (2002), *'The regulation of entry'*, Quarterly Journal of Economics, 117(1), pp. 1-37.

EBRD (2010), *Transition in Crisis: Transition Report 2010*. London: European Bank for Reconstruction and Development.

EBRD (2011), *Crisis in Transition: The People's Perspective: Transition Report 2011*. London: European Bank for Reconstruction and Development.

EBRD (2012), *Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operation: July 2012*, London: European Bank for Reconstruction and Development.

Evropska Komisija (2000), *Lisbon Strategy*. <http://ec.europa.eu>

Evropska Komisija (2001), *Mandelkern Group on Better Regulation Final Report* http://ec.europa.eu/governance/better_regulation/documents/mandelkern_report.pdf

Evropska Komisija (2006), *Measuring administrative costs and reducing administrative burdens in the European Union*, Commission working document COM(2006) 691.

Evropska Komisija (2006a), *A strategic review of Better Regulation in the European Union*, Commission working document COM (2006) 689.

Evropska Komisija (2006b), *Regional cooperation in the western Balkans, A policy priority for the European Union*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf

Evropska Komisija (2009). *The Western Balkans in Transition. European Economy*. Occasional Papers 46, Brussels

Evropska Komisija (2009b), *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Third strategic review of Better Regulation in the European Union*, Brussels

Evropska Komisija (2010) *Smart regulation in the European Union*, Commission communication COM (2010)543, Brussels

Evropska Komisija (2010a), *EU Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011*, Commission working document COM (2010) 660, Brussels

Evropska Komisija (2010c), http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process, Brussels

Evropska Komisija (2011a), *Macedonia 2012 Progress Report*, Commission communication COM(2011) 666, Brussels

Evropska Komisija (2011b), *Serbia 2011 Analytical Report*, Commission communication COM(2011) 668, Brussels

Evropska Komisija (2011c), *Kosovo* 2011 Progress Report*, Commission communication COM(2011) 666, Brussels

Evropska Komisija (2012), *Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*, Commission communication COM(2012) 600, Brussels

Evropska Komisija (2012a), *Albania 2012 Progress Report*, Commission communication COM(2012) 600, Brussels

Evropska Komisija (2012b), *Macedonia 2012 Progress Report*, Commission communication COM(2012) 600, Brussels

Evropska Komisija (2012c), *Montenegro 2012 Progress Report*, Commission communication COM (2012) 600, Brussels

Evropska Komisija (2012d), *Serbia 2012 Progress Report*, Commission communication COM(2012) 600, Brussels

Evropska Komisija (2012e), *Commission Communication on a Feasibility Study for a Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo* 2012*, Commission communication COM(2012) 602, Brussels

Evropska Komisija (2012f), *Kosovo* 2012 Analytical Report*, Commission communication COM(2012) 602, Brussels

Falcetti, Lysenko and Sanfey (2006), *Reforms and growth in transition: re-examining the evidence*, Journal of Comparative Economics, vol. 34(3), 2006.

García Villarreal, J. P. (2010), *Successful Practices and Policies to Promote Regulatory Reform and Entrepreneurship at the Sub-national Level*, OECD Working Papers on Public Governance, No. 18, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

Gelauff, G.M.M. i A.M. Lejour (2005). *Five Lisbon highlights: The economic impact of reaching these targets*. CPB Document 104. CPB, the Hague.

GoS (2008), *Regulatory Reform Strategy of the Republic of Serbia 2008-2011*: Government of Serbia, Belgrade.

Jalilian, H., C. Kirkpatrick i D. Parker (2007), *The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis*, *World Development*, 35,1, pp. 87–103.

Johnson, J. K., (2005), *The Role of Parliament in Government, Series on Contemporary Issues in Parliamentary Development*, World Bank, Washington, DC.

Kathuria, S (2008), *Western Balkan Integration and the EU: An Agenda for Trade and Growth*, World Bank, Washington DC.

Kirkpatrick, C., Parker, D. i Zhang, Y. (2003), *Regulatory Impact Assessment in Developing and Transition Economies: A Survey of Current Practice and Recommendations for Further Development*, Working paper No 83. Centre on Regulation and Competition (CRC), University of Manchester, Manchester.

Kirkpatrick, C. i Parker, D. (2004), *Regulatory Impact Assessment and Regulatory Governance in Developing Countries*, *Public Administration and Development*, 24,4, pp. 333-344.

Mitra, P., Selowsky, M. i J. Zalduendo (2010), *Turmoil at Twenty: Recession, recovery and reform in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union*, Washington: World Bank

NDI, (2000), *Strengthening Legislative Capacity in Legislative-Executive Relations*, National Democratic Institute, Washington, DC

NDI, 2003, *Legislatures and the budget process*, National Democratic Institute, Washington, DC

OECD (1995) *Recommendation of the Council of the OECD on Improving the Quality of Government Regulations*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (1997), *The OECD Report on Regulatory Reform: Synthesis*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2005), *OECD Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2008), *The changing role of parliament in the budget process*, OECD, Paris. (<http://www.oecd.org/dataoecd/22/52/41822194.pdf>).

OECD 2008a. „*Measuring regulatory quality*”, OECD Observer April 2008, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2010), *Investment Reform Index 2009: progress in policy reforms to improve the investment climate in South East Europe*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2010a) *Regulatory Policy and the Road to Sustainable Growth*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2010b), *Better Regulation in Europe: Germany*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2010c), *Regulatory Reform for Recovery: Lessons from Implementation During Crises*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

OECD (2010d), *Better Regulation in Europe: Austria*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.

Olson, M., N. Sarna i A. V. Swamy, (1998). *Governance and growth: A simple hypothesis explaining cross-country differences in productivity*, (mimeo), Centre for Institutional Reform and Informal Sector (IRIS), University of Maryland.

Penev, S., ed.(2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Western Balkan Countries*, OECD Investment Compact for South East Europe, GTZ and Economics Institute Belgrade.

Penev, S. i F. Čaušević, (2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Bosnia and Herzegovina*, in Penev, S., ed.(2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Western Balkan Countries*, OECD Investment Compact for South East Europe, GTZ and Economics Institute Belgrade.

Penev, S. i A. Marušić, (2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Serbia*, in Penev, S., ed. (2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Western Balkan Countries*, OECD Investment Compact for South East Europe, GTZ and Economics Institute Belgrade.

Penev, S, Mancellari, A i Z. Shapo, (2009), *Improving the Process of Economic Reform Legislation in Albania*, OECD Investment Compact for South East Europe, GTZ and Economics Institute Belgrade.

Penev, S. i A. Marusic (2011), *Progress in Transition and Reform Implementation in Serbia Comparing to other Western Balkan Countries, with Main Focus on Regulatory Reform* (2011), IFC, World Bank Group, Washington DC

Penev, S. i A. Marušić (2012), *L'agenda di Regulation in Serbia*, in *Verso la Smart Regulation in Europa*, Maggioli Editore, Repubblica di San Marino

Penev, S. i S. Filipovic (2012) *Competition law and policy in Serbia in the context of the EU accession process*, in *Evolution of Competition Laws and their Enforcement: A Political Economy Perspective*, Edited by Pradeep S. Mehta, Routledge (Taylor & Francis Group), New York

Penev, S i I. Beraha (ed.) (2012), *The Role of Parliaments in the Process of Deciding on Priorities: Cutting Public Spending or Stimulating the Economy*, Friedrich Ebert, Institute of Economic Sciences and the National Assembly of the Republic of Serbia, Belgrade, 2012

Radaelli, C.M i A. C.M. Meuwese (2009), *Better Regulation in the European Union: The political economy of impact assessment*, in K. Jacob (ed.), *Evaluating Integrated Impact Assessments (EVIA) Handbook*, Springer (forthcoming in 2011).

Renda, A. (2008), *Advancing the EU better regulation agenda: Selected Challenges for Europe*, Paper presented at the Bertelsmann Foundation's High Level Colloquium on Better Regulation, Brussels, 10-11 September 2008. Available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1291030

Renda, A. (2010), *The Development of RIA in the European Union: An Overview*, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1679764>.

Sanfey, P (2010), *South-eastern Europe: lessons from the global economic crisis*, European Bank for Reconstruction and Development, London

Sanfey, P i S. Zeh (2012), *Making sense of competitiveness indicators in south-eastern Europe*, Working Paper No. 145, EBRD, London

Sanjay Kathuria, (ed.) (2008) *Western Balkan Integration and the EU: An Agenda for Trade and Growth*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank

SIGMA, (1998). Policy Brief No. 1, *Anatomy of the Expenditure Budget*, SIGMA, Paris

Thomas, M. (2007), *South East Europe: Opportunities and Challenges for Improving Regulatory Quality*, in Kirkpatrick, C. and D. Parker (eds.), *Regulatory Impact Assessment: Towards Better Regulation*, Edward Elgar Publishing, UK.

UNCTAD. (2012). *World Investment Report 2012*. New York and Geneva.

UNDP, 2010. *Legislative Committee System*, UNDP, New York
<http://mirror.undp.org/magnet/Docs/parliaments/LegislativeCommitteeSystem.htm>,

Uvalić, M. (2010). *Serbia's Transition: Towards a better Future*, Palgrave Macmillan, London and New York.

WEF (2010a). *The Lisbon Review 2010*, Geneva

World Bank (2011), *Doing Business in 2011*, Washington, DC.

World Bank, (2007), *Professional Development for Parliamentarians and Staff*, Washington DC

World Bank, (2005) *Professional Development for Parliamentarians and Staff, Parliamentary Committees*, (<http://www.parliamentarystrengthening.org>). Washington, DC.

World Economic Forum (2009), *Global Competitiveness Report 2009-2010*, Geneva

World Economic Forum (2010), *Global Competitiveness Report 2010-2011*, Geneva

World Economic Forum (2011), *Global Competitiveness Report 2011-2012*, Geneva

World Economic Forum (2012), *Global Competitiveness Report 2012-2013*, Geneva

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

Vestminsterska fondacija za demokratiju (WFD) je vodeća fondacija Ujedinjenog Kraljevstva za izgradnju demokratije.

Formirana je 1992. godine. WFD je nezavisna javna institucija čiji rad sponzoriše Ministarstvo inostranih poslova. Njen rad je posvećen postizanju održivih političkih promena u zemljama u tranziciji. Radeći sa partnerskim organizacijama, ona nastoji da ojača institucije demokratije, primarno političke partije (kroz rad sa političkim partijama Ujedinjenog Kraljevstva), parlamente i institucije koje čine civilno društvo. Od 2008. godine radi na nekoliko programa jačanja parlamenata u zemljama Zapadnog Balkana.